

Obsah

ÚVOD	1
1. HISTORICKÉ DETERMINANTY MAROCKO-IZRAELSKÝCH VZTAHŮ.....	5
1.1 Židé v Maroku od osídlení do 17. století	5
1.1.1 Příchod Židů na území Maroka a židovská komunita ve Fesu	6
1.1.2 Pronásledování za vlády Almorávidů a Almohádů	8
1.1.3 Marocké židovství po reconquistě.....	12
1.2 Postavení marockých Židů za dynastie °Alawitů v 18.-19. století	13
1.2.1 Židé jako obchodníci a diplomaté na počátku novověku.....	14
1.2.2 Pronásledování na přelomu 19. a 20. století.....	15
1.3 Od sionismu ke vzniku státu Izrael.....	16
1.3.1 Zrod marockého sionismu.....	17
1.3.2 Maročtí Židé a vláda z Vichy	19
1.3.3 Sultán Muhammad a jeho vztah k židovským poddaným.....	20
2. POLITICKÉ DETERMINANTY POSTOJE MAROKA K IZRAELI	22
2.1 Vnitropolitické faktory formování marocko-izraelských vztahů	24
2.1.1 Maroko a jeho Židé po vzniku státu Izrael	24
2.1.2 Kontakty Maroka a Izraele v 50.-70. letech	29
2.1.3 Role Mosadu v marocko-izraelských vztazích.....	32
2.1.4 Král Hassan II. a izraelská politická scéna	34
2.2 Arabský region a jeho vliv na marocké postoje k Izraeli	37
2.2.1 Postavení Maroka v rámci Ligy arabských států	37
2.2.2 Otázka Jeruzaléma	39
2.3. Marocká mediace v mírovém procesu na Blízkém východě	42
2.3.1 Hassan II. a egyptsko-izraelské vztahy	44
2.3.2 Hassan II. a izraelsko-palestinské vztahy	47
2.4 Maroko a Izrael na prahu 21. století	50
2.4.1 Cesta k diplomatickým vztahům Maroka a Izraele	50
2.4.2 Muhammad VI. a nový postoj Maroka k Izraeli	52
3. KULTURNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DETERMINANTY VZTAHU DVOU ZEMÍ V NOVÉM TISÍCILETÍ.....	56
3.1 Ekonomická spolupráce Maroka a Izraele.....	57
3.2 Cestovní ruch.....	60
3.3 Kulturní spojitost dvou zemí.....	64
3.3.1 Svátek Mimuna.....	64
3.3.2 Kulturní diplomacie marockých vládců.....	67
3.4 Podoby současného marockého antisemitismu	69
ZÁVĚR	74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	76
PŘÍLOHY.....	84
RESUMÉ	90

ÚVOD

Když 1. září 1994 otevřely Izrael a Maroko své styčné diplomatické kanceláře najednou v Rabatu a Tel Avivu, šlo o historicky první krok k vytvoření konkrétních a veřejných diplomatických vztahů dvou blízkovýchodních zemí, jež spolu sdílí velmi specifický vztah. Na jedné straně tohoto vztahu stojí multikulturní a multináboženská, přesto ale židovská republika, na druhé zase většinově sunnitsko-islámská, arabsko-berberská monarchie. Zdánlivě zcela rozdílné země, nacházející se na opačném konci širšího regionu Blízkého východu ale toho mají hodně společného.

Jak Maroko, tak Izrael mají za sebou několik dekád vývoje, od chvíle, kdy získaly svou nezávislost na koloniálních mocnostech. Obě země byly v padesátých letech ovlivněné nástupem násirismu a vzestupem panarabistických tendencí. V sedmdesátých letech došlo zase jak v Maroku (Západní Sahara), tak v Izraeli (Golanské výšiny) k získání nového území, jež si každá země pak jednostranně anektovala, a za svůj počin si vysloužila nemalou kritiku.

Vyjmenované příklady styčných bodů nemusí samozřejmě znamenat, že se dvě země automaticky stanou přirozenými spojenci. Koneckonců, jde v tomto případě o židovský stát, jehož samotný vznik drtivá většina arabských zemí v roce 1948 rázně odsoudila. Na druhé straně, v Maroku, se v roce 1956 po odchodu Francouzů chopila vlády dynastie °Alawitů, jež byla de facto u moci od 17. století, a která odvozuje svůj původ od rodiny proroka Muhammada. Součástí svaté povinnosti *šarifů*, potomků proroka Muhammada, je ochrana svatých míst – Mekky a Medíny, ale také Jeruzaléma, jakožto třetího posvátného města islámu. °Alawitská dynastie brala vždy otázku Jeruzaléma, jeho statusu a jeho ochrany velmi vážně.

Velkou úlohu ve vytvoření a formování specifického vztahu Izraele a Maroka vedle společných zájmů a nepřekonatelných rozporů sehráli maročetí Židé. Zatímco jejich příchod na území dnešního Maroka předcházal příchodu a šíření islámu, jejich odchod z Maroka do nově vytvořené domoviny Židů z celého světa byl poznamenán restrikcemi, pogromy a odcizením. Zejména Izrael ale

v Židech příchozích ze země, která se v padesátých letech vydávala na cestu nezávislosti, viděl významné pojitko, jež lze využít k vytvoření vztahu, na izraelské poměry velice vzácného a cenného. Prostřednictvím spolupráce s marockým monarchou při organizaci emigrace marockých Židů, přes vojenskou podporu a poskytnutí služeb rozvědky až po marocké hostování prvních rozhovorů mezi Izraelem a Egyptem, se tento vztah dostal až na práh podpisu diplomatických dohod.

Záměrem této diplomové práce je analyzovat vývoj postojů Maroka k Izraeli směrem od vzestupu významu marocké židovské komunity ve středověku, přes první alije až po otevřené kontakty dvou zemí v rovině politické, kulturní a hospodářské. Důraz je kladen na marockou stranu tohoto vztahu. I samotná organizace práce reflektuje na historické události Maroka a je rozdělená do kapitol dle marockého dějinného a politického vývoje. Jejím cílem je zvýraznit jedinečnost tohoto vztahu v rámci blízkovýchodního regionu, popsat hlavní hybatele jeho vývoje, jakož i přinést celistvý pohled na danou problematiku.

Práce je rozdělená do tří hlavních kapitol, a to podle determinantů, jež aktivně působily při vytváření marocko-izraelského vztahu. První kapitola je koncipována chronologicky a kompilačně. Zabývá se historickými determinanty marocko-izraelského vztahu – popisuje jak nejranější dějiny židovské komunity, charakteristické střídáním dob rozkvětu a pronásledování, tak dobu vzestupu významu Židů coby obchodníků a diplomatů za vlády °Alawitů v 18. a 19. století. Kapitola končí události v první polovině 20. století, a to konkrétně příchodem myšlenek sionismu na marocké území a její pozvolné přijetí místní židovskou komunitou.

Druhá kapitola práce je koncipována analyticky. Soustředí se na politické determinanty vývoje postojů Maroka k Izraeli od jeho vzniku v roce 1948 až dodnes. Kapitola se zabývá vztahem Maroka k Izraeli, jemuž od nezávislosti na Francii, vyhlášené v roce 1956, do dnešních dnů vládli tři králové. Muhammad V. vládł Maroku nejprve od roku 1927 jako Sultán Muhammad bin Júsif a následně od nezávislosti Maroka do své smrti v roce 1961 s novým titulem coby král, jeho syn král Hassan II., vládce nezávislého Maroka od roku 1961 do své smrti v roce 1999, a nakonec současný marocký monarcha, král Muhammad VI. Kapitola je

strukturována podle jednotlivých faktorů, jež v politické rovině vývoj postoje Maroka k Izraeli ovlivnily, a to jak na úrovni bilaterální, tak na úrovni mezinárodní. Kapitola je uvedena charakteristikou marockého politického systému a organizací jeho zahraniční politiky. Následně se zabývá reakcemi Maroka na vznik státu Izrael, charakterem prvotních kontaktů dvou zemí, postavení města Jeruzalém v tomto vztahu a roli krále Hassana II. coby prostředníka v mírovém procesu na Blízkém východě. Kapitola mapuje dobu největšího přiblížení se Maroka k plnému rozvinutí diplomatického vztahu s Izraelem v polovině 90. let, jež se ale nakonec neuskutečnilo, a zahrnuje události vedoucí k návrhu zákazu jakýchkoliv kulturních a hospodářských kontaktů dvou zemí.

Kulturní a hospodářské determinanty vztahu současného Maroka k Izraeli jsou předmětem třetí, poslední kapitoly práce. Od politické diplomacie se tak přesouvá ke zmapování vztahu dvou zemí v rovině diplomacie veřejné. Navzdory neexistence oficiálního diplomatického vztahu Maroka a Izraele jsou tyto dvě země propojeny celou řadou vztahů, ze kterých obě země profitují. Kapitola zmiňuje v této souvislosti vztahy ekonomického charakteru, dále se zabývá charakteristikou cestovního ruchu, jež se od 70. let mezi Marokem a Izraelem rozvinul, a nakonec si všímá také kulturní spojitosti a jejich projevů, především v posledním desetiletí. S veřejnou diplomacií souvisí také pohled a názor obyvatel dané země na zemi a obyvatele jiné entity. V Maroku je od začátku nového tisíciletí názor na Židy a Izrael poznamenán docela konkrétním a neskrývaným antisemitismem. Výčtem jeho hlavních projevů poslední kapitola končí.

Diplomatické vztahy Maroka a Izraele jsou tématem, k němuž jsem nenalezla téměř žádnou literaturu v českém jazyce (s výjimkou takových prací, jež se zabývají moderní historií dvou zemí a ojediněle se o tomto vztahu zmiňují, zejména v souvislosti s mírovým procesem na Blízkém východě). Čerpala jsem proto z literatury cizojazyčné, zejména anglické a francouzské. Základními sekundárními prameny se pro mne staly práce francouzských historiků Bernarda Lugana, Paula Vermerena, Michela Abitbola a Michela Laskiera. Z anglicky psaných prací to byly zejména studie izraelských historiků, jako jsou Bruce Maddy-Weitzmann a Benny Morris.

Ve své práci jsem se snažila využívat co nejvíce primárních zdrojů. K těm jsem se dostala zejména díky návštěvě marocké Národní knihovny v Rabatu, kde jsem získala přístup k dílům napsaným přímo marockým králem Hassanem II. a marocké sekundární literatuře. Velmi cenným zdrojem primárních informací se stala publikace rozhovoru krále Hassana II. s francouzským novinářem Ericem Laurentem, ve které se marocký monarcha vyjadřuje k celé řadě témat, jež jsou zmíněné v této práci. Dobové dokumenty jsem konzultovala zejména prostřednictvím izraelských internetových archivů a stránek ministerstev zahraničí obou zemí. Při koncipování poslední kapitoly, jakož i politického vývoje v posledních letech, jsem se opírala o mediální zdroje v podobě novinových článků izraelského, amerického, britského a marockého tisku.

Co se týče transkripce marockých toponym a antroponym, zvolila jsem český ekvivalent vždy, kdy to bylo jen možné. V opačných případech jsem následovala arabistický úzus přepisu takových arabských termínů, jež v českém jazyce ekvivalent postrádají. V tomto případě jsem se držela předpisu profesora Luboše Kropáčka tak, jak ho nastínil ve svém díle *Duchovní cesty islámu*, případně dílem profesora Eduarda Gombára *Kmeny a klany v arabském Maghribu*, jež se tématem moderní historie Maroka přímo zabývá.

1. HISTORICKÉ DETERMINANTY MAROCKO-IZRAELSKÝCH VZTAHŮ

Ačkoliv obě země, Maroko i Izrael dosáhly své nezávislosti až ve 20. století, a tudíž můžeme sledovat vývoj jejich vzájemných vztahů jenom za posledních necelých 70 let, jejich vztahy byly ve velké míře předurčeny dlouhodobou přítomností Židů na území Izraele. Od příchodu Židů na území Maroka, jež se řadí do doby ještě před příchodem islámu, až do jejich masivního exodu do nově vytvořeného židovského státu, uběhlo nejméně 18 století, během kterých získala židovská komunita své významné místo v marocké společnosti. Tato kapitola mapuje vývoj marocké židovské komunity ve středověku, vzestup významu Židů v mezinárodním obchodu a diplomacii, a nakonec jejich postupné přijetí myšlenek sionismu a přípravu na opuštění vlasti pro lepší život v nově vzniknutém Izraeli.

1.1 Židé v Maroku od osídlení do 17. století

Za první etapu historie Židů v Maroku lze označit dobu od jejich příchodu na toto území až do vzestupu ^cAlawitů k moci v 17. století. Židé v této době požívali střídavě období klidného soužití s muslimy a období pronásledování. Židé byli díky svému postavení ve středověkém obchodu mezi prvními obyvateli nově založených královských měst Fezu a Marrákeše, kde v prvních stoletích žili bok po boku muslimského obyvatelstva. Od 15. století začali být separováni do *milláhů*, svých vlastních čtvrtí. Velkým milníkem v marocké židovské historii byl příchod nových obyvatel, vyhnaných ze Španělska po reconquistě, jež vedl k etnickému i kulturnímu obohacení židovské i celé marocké společnosti, byť se tyto noví příchozí nevyhnuli konfrontacím se starousedlíky.

Přesto se ale židovská komunita od starověku do konce středověku v Maroku etablovala, a její specifická kultura ovlivnila většinou kulturu muslimských obyvatel. Na druhou stranu maroťtí Židé převzali řadu tradic od

svých muslimských sousedů, a to zejména díky staletím, jež žili bok po boku, především ve městech.

1.1.1 Příchod Židů na území Maroka a židovská komunita ve Fezu

Je velice nepravděpodobné, že by se všichni Židé, nebo jejich většina, do Maroka dostala za jediným účelem a najednou. Samotní Židé zasazují svůj příchod na toto území už do doby zničení prvního jeruzalémského chrámu v 6. století př. n. l.¹ Obecně se ale má za to, že těsně po zničení druhého jeruzalémského chrámu doputovali alespoň někteří Židé až na území tehdejšího římského Maroka. Michel Abitbol ve své knize *Histoire du Maroc* uvádí, že již v době nadvlády Říma nad jeho marockou provincií *Mauretania Tingitanis* žila ve městech jako Volubilis a Tanger řada cizinců, především Féničané, ale také Řekové a Židé.² Tito Židé přitom nebyli pouze potomky židovských přistěhovalců, ale také konvertité, právě z řad fénických a řeckých usedlíků na marockém pobřeží³.

Původní obyvatelé Maroka – Berbeři ale také nebyli vůči židovskému učení imunní. Navzdory tomu, že historii a realie judaizovaných Berberů provází nespočetné legendy, již v ranním středověku podle záznamů žila v alžírském pohoří Aurés berberská vůdkyně Káhina⁴ z kmene Džaráwa, která přijala židovskou víru. Její jméno se spojuje zejména s válečnými aktivitami namířenými proti vojskům chalífy Abdelmalika s cílem šíření islámu v 8. století. Po dosažení vítězství vládla Káhina oblasti od libyjského Tripolisu po marocké město Tanger, byť její vlastní synové přijali islám, a její území vlivu se nakonec rozpadlo⁵.

¹ LASKIER, Michael a SIMON, Reeva S. *The Jews in the Middle East and North Africa in Modern Times*. New York: Columbia University Press, 2003. s. 471.

² ABITBOL, Michael. *Histoire du Maroc*. Paris: Perrin, 2009. s. 18.

³ HIRSCHBERG, H. Z. The Problem of the Judaized Berbers. *The Journal of African History* [online]. 1963, 4(3), 313-339 [cit. 14. 10. 2016]. s. 313. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/180026>

⁴ V některých textech označována jako Dahyá, Dahbá nebo Damyá

⁵ HIRSCHBERG, s. 318.

Od 8. století se Židé velmi aktivně podíleli na transsaharském obchodě, jehož karavanní stezky pojily severomarocké město Fez se Sijilmassou, údolím Drá a skrz tyto oblasti i s Timbuktu a Ghanou dál na jih⁶. Židovské osady tak vznikaly nejenom v úrodných oblastech a poblíž prvních měst, ale také hluboko v saharské poušti, přičemž výjimkou nebyli ani Židé jednotlivci, jež s arabskými obchodníky cestovali sami mimo svou komunitu⁷.

Nejspíš prostřednictvím obchodu se první Židé dostali do nově založeného města Fez.⁸ Idrís II., zakladatel města, ale také Židy do vůbec prvního marockého královského města z neznámého místa pozval, a pro tyto nové obyvatele nechal postavit vlastní čtvrť, která dodnes nese název *al-Funduq al-Jahúd*.⁹ Židé mu platili 30 tisíc dinárů ročně¹⁰, což byla nejspíš hodnota takzvané *džizje*, daň z hlavy, kterou povinnost platit měl na území ovládaném muslimy každý práce schopný mužský vyznavač jednoho z dalších abrahámovských náboženství – Žid nebo křesťan, za což byl osvobozen od vojenské povinnosti.¹¹

Je ale také možné, že další Židé přišli s kajruánskými a andaluskými muslimskými rodinami, které Idrís II. přijal jako nové obyvatele jen několik desítek let po založení Fezu, nebo ze severoalžírských měst, kde početná židovská komunita žila například ve městě Tahert¹². Z Tahertu pocházel i Juda Ibn Kurajš, který do Fezu poslal dopis poté, co se dozvěděl, že fezští Židé zanechali recitaci Písma v aramejštině¹³. I když není jasné, zda Ibn Kurajš opravdu Fez navštívil, jeho dopis je jasným dokladem komunikace různých židovských komunit napříč širším regionem Maghribu.

⁶ ABITBOL, Michel. Juifs maghrébins et commerce transsaharien (VIIIe- XVe siècles). *Revue française d'histoire d'outre-mer* [online]. 1979, 66(242-243), 177-193 [cit. 14. 10. 2016]. s. 179. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/outre_0300-9513_1979_num_66_242_2187

⁷ HIRSCHBERG, s. 326.

⁸ Židovská komunita ve Fezu byla po staletí jednou z největších a nejvýznamnějších židovských komunit v celém Maroku.

⁹ GILBERT, Martin. *In Ishmael's house*. New Haven: Yale University Press, 2011. s. 41.

¹⁰ CORCOS, David, SAADOUN, Haim a COHEN, Hayyim J. Fez. *Encyclopaedia Judaica* [online]. Detroit: Gale Virtual Reference Library (GVL), 2007, 2(7), 6-8 [cit. 05. 04. 2015]. s. 6. Dostupné z: <http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX2587506432&v=2.1&u=imcpl1111&it=r&p=GVL&sw=w&asid=d0fd6db630cb84e5d61ee49cfde18b06>

¹¹ BAHBOUH, Charif, FLESSIG Jiří a RACZYNSKI Roman. *Encyklopedie islámu*. Praha: Dar Ibn Rušd, 2008. s. 67.

¹² ABITBOL, Michael. *Histoire du Maroc*. Paris: Perrin, 2009. s. 49.

¹³ CORCOS, s. 6.

Fez navíc přitahoval zájemce o studium na prestižní Kajruánské univerzitě. Původ fezské židovské komunity, jakož i dalších židovských komunit napříč Marokem tak mohl být různý, a to jazykově nebo etnicky. Geograf Al-Bakrí, jež město navštívil v 11. století jako jeden z prvních autorů, v popisu Fezu přímo zmiňuje místní židovskou komunitu. K jejímu popisu cituje pořekadlo, které mu nejspíš bylo zprostředkováno jedním z návštěvníků Fezu¹⁴: „*Fas blad bla nas*“¹⁵, což v překladu znamená Fez, země (nebo město) bez lidí. Sám al-Bakrí následně vysvětluje, že toto pořekadlo odkazuje na dvě fakta: jedním z nich jsou jasně antisemitské postoje marockých muslimů k Židům, tím druhým zase velikost a zcela jistě i značný význam této židovské komunity.

1.1.2 Pronásledování za vlády Almorávidů a Almohádů

Během prvních sedmi set let společného soužití Židů a muslimů na území Maroka¹⁶ se stalo několik významných událostí, které poznamenaly dějiny židovské komunity. Hned ta první urychlila pád Idrísovske dynastie ve Fezu a vzestup Fátimovců k moci, když se pravnuke Idríse II. Jahjá dopustil zločinu – v lázních sexuálně zneužil mladou židovskou dívku Chanu, za což byl v ten samý den roku 874 usmrcen. Jeho nástupcům se již nepodařilo stabilizovat království, a v roce 921 nastupuje k moci dynastie Fátimovců, která ve Fezu zůstává po dobu asi 60 let.

Do doby před příchodem berberských královských dynastií Almorávidů a Almohádů spadá také několik událostí, které lze právem označit za tragické. Tou první je vyhnání části Židů z Fezu do alžírského města Aširu kolem roku 987. O padesát let později, v roce 1033 dochází k tzv. Fezskému masakru, kdy umírá 6 000 Židů¹⁷. Přístup nových vládců, jejichž původ lze hledat v saharské oblasti

¹⁴ Al-Bakrí sám Fez, ani žádnou jinou ze zemí, kterým se ve svém díle věnuje, nenavštívil.

¹⁵ EL-BEKRI. *Description de l'Afrique Septentrionale*. Př. M. G. de Slane. Paris: L'Imprimerie Impériale, 1858. s. 262.

¹⁶ Tudiž od roku 808, kdy Idrís II. založil město Fez do poloviny 15. století, kdy pro nově přichozí Židy z Andalusie vznikaly židovské čtvrtě, takzvané mellahy.

¹⁷ CORCOS, s. 6.

jižního Maroka a ve Vysokém Atlasu,¹⁸ byl ze začátku jejich vlády relativně tolerantní. V obou případech však šlo o hnutí s cílem očistit islám od neislámských praktik,¹⁹ a součástí tohoto procesu očisty se velice brzy stalo také pronásledování Židů a křesťanů.²⁰

V roce 1068 bylo Almorávidy založeno nové hlavní město – Marrákeš, a Fez byl „nemilosrdně vypleněn,²¹ nicméně o útocích na židovskou komunitu z této doby zmínky nejsou. Míru tehdejší nevole vůči židovským susedům ve Fezu však lze vyvodit například z dopisu jistého mladého židovského obchodníka, který se vydal na cestu do Španělska, a svému otci domů do Fezu napsal: „Almería je místem spásy“²². V období vlády Almorávidů také měli Židé v Seville omezené podmínky, za kterých mohli prodávat a nakupovat zboží, což se mohlo projevit i ve Fezu.

Židé za Almorávidů také nesměli mít oblečení bez označení jejich náboženské příslušnosti, a muslimové nesměli Židy (ale třeba i křesťany) masírovat ve veřejných lázních, pečovat o jejich zvířata nebo je dokonce zdravit pozdravem *pokoj vám*.²³ Přes všechna tato omezení je doba Almorávidů obecně pokládána za pokojné období pro židovské komunity na celém území podrobeném této vládnoucí dynastii se saharskými kořeny a puritánskými sklony.

Teprve za vlády ještě daleko rigidnějších Almohádů se Židé potýkají s otevřeným nepřátelstvím a represemi. Fez se na krátkou dobu stal útočištěm pro Židy z jiných měst Maroka a Andalusie, jelikož tady Almohádé po nějakou dobu nevyžadovali konverzi nemuslimů k islámu. Tento zákaz přišel v roce 1146, kdy byl poprvé zaveden v jihomarocké Sijilmasse. Podle dopisů uchovaných v káhirske Genize dostali Židé sedm měsíců na rozmyšlenou. Poté město navštívil nový vládce, a sto padesát z nich bylo za neochotu konvertovat k islámu

¹⁸ Almorávidé pocházejí z oblasti dnešní Západní Sahary, zatímco rodištěm zakladatele dynastie Almohádů Ibn Tumarta je oblast Souss na jih od Vysokého Atlasu.

¹⁹ Ibn Tumart, zakladatel dynastie Almohádů, osobně vystupoval proti míchání žen a mužů na veřejnosti, pití vína, tanci a hudbě.

²⁰ Křesťanství bylo v době Almohádů z Maroka de facto vymýceno.

²¹ CORCOS, s. 6.

²² ROTH, Norman ed. *Medieval Jewish Civilisation. An Encyclopedia*. New York: Routledge, 2003. s. 24

²³ Ibid. s. 23

popraveno.²⁴ V Marrákeši židovské obyvatelstvo na vybranou nedostalo, všichni Židé byli z města bez milosti vyhnáni.²⁵

Zákaz židovského vyznání byl ve Fezu pak ustanoven v roce 1165 a vedl k násilným konverzím Židů k islámu²⁶. Pět let před tímto zákazem napsal Maimonidův otec Maimon ben Josef arabsky *List útěchy*, ve kterém popisuje situaci následovně:

„Almohádé se nás zmocňují, utlačují nás, trápí a přemáhají. ... Ve dne se bojíme zrady a zámyslů ... A když nastane večer, říkáme: Kdo ví, co se nám přihodí tuto noc. ... Pohrdané, zahanbené a ponížené nás pohltil exil, a my se topíme v bahně hlubiny utrpení.“²⁷

Židé byli také odlišeni oblečením – právě v době největšího pronásledování z dílny almohádovských vládců pochází příkaz k nošení turbanu *kalansúva*, který byl tmavě modré barvy, stejně jako dlouhý plášť se širokými rukávy, povinný oděv novomuslimů.²⁸ Gilbert také uvádí, že Židé měli povinnost nosit na viditelném místě kousek žluté látky, přišité k vnějšímu oděvu²⁹. Modrá a černá barva, které jako jediné směli Židé v této době nosit, byly barvy smutečního rázu. V roce 1224 tento povinný oděv tmavých barev vystřídal návrat k tradičnímu židovskému oblečení s turbanem žluté barvy.³⁰

Vitální a zároveň strádající židovská komunita musela v období vlády Almohádů zaujmout postoj k nelehké otázce konverzí k islámu. Zajímavým v této souvislosti je postoj rabína, filozofa a lékaře Maimonida, jež sám v rodné Córdobě, a následně pak ve Fezu pronásledování zažil. Dle jeho mínění není falešná konverze k islámu v rozporu s náboženským právem již proto, že islám je, na rozdíl od křesťanství, monoteistickým náboženstvím. Pro pronesení islámského vyznání víry – *aš-šahády*, tak je povinností naoko konvertujícího Žida

²⁴ BENNISON, Amira K. a GALLEGU, Maria Ángeles. Jewish Trading in Fes on the Eve of the Almohad Conquest. *MEAH, sección Hebreo* [online]. 2007, 56(1), 33-51 [cit. 20. 08. 2016]. s. 34. Dostupné z: <http://digital.csic.es/bitstream/10261/39129/1/Almohad.MEAH.pdf>

²⁵ GILBERT, s. 65.

²⁶ CORCOS, s. 7.

²⁷ RUKRIGLOVÁ, s. 39.

²⁸ LASKIER, s. 179.

²⁹ GILBERT, s. 66.

³⁰ ROTH, s. 22.

dodržovat dál příkázání své víry tak, jak to jen jde, zejména v oblasti modliteb. Maimonides zároveň dodává, že falešná konverze k islámu je pouze dočasným řešením před odchodem Žida na místo, kde lze víru praktikovat svobodně.³¹ Tato „preventivní přetvářka nebo obezřetnost“, jak ji nazývá Lewis, se tudíž mohla zdát Maimonidovi jako přijatelné dočasné řešení palčivého problému.³²

Nařízení povinných konverzí Židů k islámskému náboženství zřejmě situaci ve městech nevyřešilo. Židé dál potají světili své svátky, i když se navenek zúčastňovali modliteb v mešitě. Gilbert uvádí, že „Pod vládou almohádovského Sultána Abú Jakúba (který zemřel v roce 1184) byly falešné konverze k islámu docela časté. Ale pod vládou jeho následovníka, Sultána Jakúba al-Mansúra (1184-1199) byla na židovské konvertity k islámu uvalena přísná omezení. Nesměli se ženit a vdávat s muslimy, nesměli vlastnit otroky. Nesměli být strážci a nebylo jim dovoleno nosit islámskou pokrývku hlavy. Také se nesměli angažovat ve velkém v obchodě, což byla židovská specialita.“³³

Tyto ztížené životní podmínky vyvrcholily v prvních dvaceti letech 13. století v nařízení, které dalo právo muslimům odebrat Židům jejich děti na *pravou islámskou převýchovu*.³⁴ Doba pronásledování pak ale končí vzestupem k moci syna sultána al-Mansúra jménem Abú Muhammad ^cAbdulláh, s přídomek Spravedlivý (*al-^cÁdil*), jež v roce 1224 většinu omezení Židů ohledně oblékání, výchovy dětí a angažování se v obchodu zrušil. Byl to také on, kdo dovolil Židům vrátit se do Marrákeše.³⁵

³¹ RUKRIGLOVÁ s. 40.

³² LEWIS, Bernard. *The Jews of Islam*. Princeton: Princeton University Press, 1984. s. 84.

³³ GILBERT, s. 66.

³⁴ GILBERT, s. 67

³⁵ Ibid. s. 68

1.1.3 Marocké židovství po reconquistě

Období vlády Marínovců znamenal rozkvět zejména pro jejich hlavní město, jímž se opět stal právě Fez. Vedle Fezu z doby Idríse II.³⁶ byla postavena zcela nová čtvrť, která dostala pojmenování *Madīnat al-Bajdá'* (bílé město), i když se v historii spíš užívalo jeho pojmenování *Fes al-Džadíd* (nový Fez). Součástí nového Fezu byla nově založená čtvrť pro židovské obyvatelstvo, takzvaný *milláh*.³⁷ Ben-Layashi a Muddy-Weitzman kladou založení *milláhu* do souvislosti s nálezem ostatků zakladatele Fezu, Idríse II., v roce 1437, jež vedl ke zvednutí prestiže města a následně i stavbě svatyně nad jeho hrobem. Nemuslimské obyvatelstvo tak dál již ve svatém městě nemělo místa.³⁸

Nově příchozí Židé, takzvaní *megorašim* (vyhnanci), jež byli nuceni po dobytí Andalusie katolickými králi svou domovinu opustit, se tak již usazují v nově vzniklých *milláhech*, zakládaných i v jiných městech Maroka. Příchod andaluských Židů nebyl těmi původními, jež se označovali jako *tošavim* (rezidenti), obecně dobře přijat. Andaluští Židé měli mnohem lepší socioekonomické postavení,³⁹ a kulturně byli těm marockým nadřazeni. Zatímco maročí Židé následovali talmudické zákony a k tomu místní zvyklosti a tradice, andaluští Židé se drželi tzv. Kastilského talmudického práva, jež například zakazovalo v Maroku běžně rozšířenou bigamii.⁴⁰ Postupem času bylo právo Andalusanů zavedeno i pro původní marocké židovské komunity.

Postupný průnik evropských zemí, zejména Španělska a Portugalska, do marockých přístavů, zasel nedůvěru muslimských vládců v Židy, jež byli podezírání z kolaborace s křesťanskými dobyvateli. Ti ale většinou sdíleli strach z možnosti nové inkvizice, a tudíž se většinouvě přikláněli k věrnosti muslimským vládcům. Když vládce S^caádovské dynastie porazil vojska portugalského krále

³⁶ Dnes často označován jako *Fás al-Báli*.

³⁷ *Milláh* v překladu znamená slaniště, podle místa, kde byla ve Fezu tato první židovská čtvrť postavena

³⁸ BEN-LAYASHI, Samir and MUDDY-WEITZMAN, Bruce. Mythe, History and Realpolitik: Morocco and its Jewish Community. *Journal of Modern Jewish Studies* [online]. 2010, 9(1), 89-106 [cit. 14. 10. 2016]. s. 90. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/1472880903549293>

³⁹ LASKIER a SIMON, s. 475.

⁴⁰ BEN-LAYASHI, s. 91.

Don Sebastiana v roce 1578, slavili Židé na počest tohoto vítězství svátek *Purim Sebastiano*.⁴¹

1.2 Postavení marockých Židů za dynastie °Alawitů v 18.-19. století

Dynastie °Alawitů, jež je v Maroku u moci od roku 1631, se svým původem řadí k tzv. *šarífům*, tj. potomkům proroka Muhammada, a to konkrétně v hassanovské linii potomků chalífy Alího. Právě z tohoto původu pramení legitimita jejich vlády.⁴² Příchod °Alawitů na marocké území se datuje do období 12.-13. století, a je opředený legendami. K nejvýznamnějším vládcům dynastie patří Mawláj⁴³ Ismá'íl, který nastoupil na trůn v roce 1672, založil město Miknás, získal přístav Tanger a zastavil osmanské vměšování se do marockých záležitostí. Mawláj Ismá'íl také upevnil svůj vliv v saharských oblastech, a díky jeho vojenským a politickým úspěchům bylo Maroko v 17. století poprvé sjednocené pod vládou jediného vládce.

Se vzestupem dynastie °Alawitů k moci v 17. století vstoupila marocká židovská komunita do nové etapy svého dějinného vývoje. Židé, jež se po staletí museli spolehnout na přízeň berberského kmenového vůdce nebo sultána ve věci bezpečnosti a podnikání, se tak koncem 17. století ocitli ve sjednoceném Maroku pod vládou sultána Mawláje Ismá'íla, jež odvozoval svou legitimitu nejenom od svého vznešeného původu, ale také od přísahy věrnosti a podřízení svého vojska, náboženských učenců a kmenových vůdců. Jeho povinností bylo území chránit, a to zejména od čím dál více sílící snahy evropských zemí, zejména Portugalska, Španělska a Francie, o získání obchodního vlivu v marockých přístavech.

⁴¹ BEN-LAYASHI, s. 92.

⁴² GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha: Karolinum, 2004. s. 147

⁴³ *Mawláj* je v marockém prostředí neformálním oslovením muže, zejména pro vyjádření úcty. Ženskou obdobou tohoto oslovení je *Lalla*.

1.2.1 Židé jako obchodníci a diplomaté na počátku novověku

Právě v oblasti obchodu sehráli Židé svou důležitou roli prostředníků mezi Sultánem a evropskými obchodníky. Jelikož jejich prosperita a záruka bezpečnosti byly zcela v rukou ^calawitského vládce, byli Židé mnohem loajálnější k obchodním zájmům Sultána, než by tak bývalo v případě muslimských marockých obchodníků.

Když v roce 1766 otevřel sultán Mawláj Muhammad III. bin ^cAbdulláh do té doby malý přístav Mogador zahraničnímu obchodu, pozval Židy z Vysokého Atlasu, Marrákeše a planiny Sús k tomu, aby se v novém kosmopolitním centru usadili.

Dalším důležitým centrem obchodu bylo přístavní město Tanger, okupováno Portugalskem a Velkou Británií do konce 17. století. Tanger se díky své strategické poloze stal také diplomatickým centrem Maroka, kde měly evropské země svá zastoupení. Židé se tak vedle obchodu uplatnili také v diplomatické sféře coby sultánští vyslanci, překladatelé a konzulární asistenti. Pro své vzdělání, jazykové dovednosti a náboženství byli pokládáni za lepší znalce obou mentalit, společností a kultur, a to jak domácí muslimské, tak evropské, křesťanské.⁴⁴ Několik významných židovských obchodníků bylo pověřeno i diplomatickými misemi v Evropě. Ze všech lze vzpomenout jméno Jakova Benidera, který se v roce 1772 z pověření sultána Muhammada III. stal velvyslancem v Londýně.⁴⁵

Postavení židovských obchodníků a diplomatických elit se značně lišilo od ekonomické situace židovských komunit ve vnitrozemí Maroka. Tam se Židé věnovali povětšinou regionálnímu obchodu, řemeslu a uplatnili se také jako královští výběrčí daní.⁴⁶ Nevyhnuli se ani v této době neshodám se svými muslimskými obyvateli, jež mohli Židy obvinít z urážky proroka Muhammada, a

⁴⁴ VANCE, Sharon. *The Martyrdom of a Moroccan Jewish Saint*. Leiden: Brill, 2011. s. 60.

⁴⁵ GILBERT, s. 96.

⁴⁶ VANCE, s. 66.

tak je vystavit odsouzení s nejvyššími tresty. Ochrana Židů byla v rukou ^calawitského vládce, který nezřídka stranil svým muslimským poddaným.

1.2.2 Pronásledování Židů na přelomu 19. a 20. století

Po smrti sultána Muhammada III. se situace Židů zhoršila. Mawláj Jazíd, který nahradil svého otce na marockém trůnu, byl krutým vládcem,⁴⁷ který se k židovským komunitám choval značně bezohledně. Přelom 18. a 19. století se tak nesl ve znamení konfiskací a pronásledování, jakož i ničení synagog a vyhánění Židů z jejich čtvrtí. V Tangeru se po bombardování v roce 1791 sultán rozhodl financovat obranu města právě z peněz židovských obyvatel. Bohatá a prosperující židovská komunita, jež nacházela své uplatnění v krejčovském a zlatnickém průmyslu, byla z města vyhnána⁴⁸.

Židé přitom netrpěli útisk pouze od autorit, ale také z rukou jejich spoluobčanů, zejména berberských kmenů. Veřejné popravy těch, kteří v očích muslimských autorit vykonali zavrženíhodný akt, či už šlo o urážku proroka Mohammeda nebo trestný čin krádeže, nebyli v této době neznámé. Známý je příběh mladé ženy jménem *Sol Hachuel*, která odmítla přestoupit na muslimskou víru ani po mnohých snahách muslimských sousedů. Byla proto před soudcem v Tangeru obviněna z konverze k islámu a následné apostaze. Její odsouzení nakonec proběhlo ve Fezu, kde byla i navzdory přímluvám vlivných osob židovské komunity sřata. Sultán Mawláj Abd ar-Rahmán se na její obranu v tomto případě v důsledku vlastní nestabilní politické pozice postavit nemohl.

I celé 19. století se neslo ve znamení nejistoty pro židovskou komunitu. Vypálené synagogy na Atlantickém pobřeží v Ksar al-Kabír a Safi, mučení a smrt nespravedlivě obviněných i za zdánlivě banální skutky vzbudily v roce 1863 pozornost Mošeho Montefiore, zámožného britského Žida marockého původu, který se za Židy přimlouval u sultána Mohammeda IV., a kromě záruky lepší

⁴⁷ GOMBÁR, s. 158.

⁴⁸ GILBERT, s. 97.

ochrany v rámci pravidel statutu *dhimmi* také dosáhl založení Židovské dívčí školy v Tangeru. Právě vzdělání, a to zejména sekulární, otevřelo dveře lepšímu postavení Židů v Maroku, a v neposlední řadě také pronikání myšlenek sionismu k marockému židovství.

Začátek 20. století byl v Maroku poznamenán silícím vlivem Francie, jakož i neschopností marockých vládců nastartovat modernizaci země takovým způsobem, jež by umožnila odolávat snahám evropských zemí o kontrolu Maroka. Útlak ze strany muslimských susedů vůči židovské komunitě tak s příchodem 20. století nejenomže nepolevil, ba naopak: nespokojenost s čím dál větším vměšováním se Francie do marockých záležitostí byla ventilována právě agresí k Židům. Největší masakry se odehrály v roce 1903 ve městě Taza, kde bylo zavražděno 40 Židů, a v roce 1907 ve městech Settát a Casablanca, kde zemřelo dohromady asi 80 příslušníků židovské komunity. Samotné podepsání Fezské smlouvy s Francií v březnu roku 1912, na jejímž základě se z Maroka stal francouzský protektorát, se také neobešlo bez židovských masakrů. Během tří denního řádění tak přišlo o život 60 obyvatelů *milláhu*, a o střechu nad hlavou několik tisíc.⁴⁹

1.3 Od sionismu ke vzniku státu Izrael

Poslední důležitou etapou v historickém vývoji židovské komunity v Maroku je období od začátku 20. století do vzniku státu Izrael v roce 1948. Je to období, ve kterém se maroční Židé rozhodují ohledně své identity a příslušnosti. V předchozích stoletích se dostali do kontaktu s evropskými zeměmi a jejich kulturou, přičemž evropští obchodníci a diplomaté je pokládali za prostředníky, díky kterým lze překlenout rozdíly bránící v úspěšných obchodních transakcích s Marokem. Mnozí Židé tak získali francouzské občanství. Na druhé straně ale

⁴⁹ LASKIER a SIMON, s. 495.

byli ti, jež se hlásili ke své marocké identitě, a vzhledli se v marockém boji proti kolonialismu.

Třetí možná identita pocházela z myšlenek sionismu, jež postupně pronikal do marocké židovské komunity. Vzhledem k pokračování pronásledování ze strany marockých muslimů, jež Židy pokládali z větší části za kolaboranty s Francouzi, se postupem času právě sionismus a odchod z Maroka do nově vzniklého Izraele stal tím nejlepším řešením pro několik set tisíc marockých Židů. Jejich rozhodnutím emigrovat z Maroka se téměř dvoutisíciletá historie marockého židovství uzavírá.

1.3.1 Zrod marockého sionismu

Maročtí Židé podnikali cesty do své pravlasti po celou dobu středověku. Cílem těchto cest byly poutě na svatá místa, zejména do Jeruzaléma a k hrobům praotců a židovských učenců. Mnozí Židé původem z Maroka se v průběhu staletí odstěhovali ze své země původu do měst jako Káhira, Safed nebo samotný Jeruzalém, kde studovali a nejednou se stali vůdci židovských komunit. Nečekali tak na iniciativy židovských organizací, ani finanční zabezpečení cest ze strany svých více emancipovaných souvěrců v Evropě.

Přesto to byli právě evropští Židé, jež se prostřednictvím diplomacie a obchodu o Maroko a jeho židovskou komunitu začali v 19. století aktivně zajímat. Vedle finanční pomoci a přímluv u marockých panovníků se evropští Židé prostřednictvím zakládání škol zasloužili o pronikání myšlenek sionismu do marockého prostředí. Laskier v této souvislosti uvádí zajímavý kontrast vývoje sionistických myšlenek v Maroku a v evropském prostředí: zatímco v Evropě se židovští rabíni domnívali, že návrat do biblické domoviny nelze provést před příchodem Mesiáše, maročtí rabíni možnost návratu pod vlajkou sionistického hnutí vítali a podporovali.⁵⁰

⁵⁰ LASKIER a SIMON, s. 495.

První sionistické asociace byly založeny ve městech Mogador a Tetuán v roce 1900, na druhém Sionistickém kongresu v roce 1898 v Basileji byly přečteny „pozdravy od sionistické skupiny z Mogadoru“⁵¹. Na pátém Sionistickém kongresu v Basileji v roce 1901 již byli zastoupeni i dva delegáti z Maroka, konkrétně z Mogadorské komunity. Tato pocta byla komunitě udělena na základě jejího člena, Moše Lugasiho, který do fondu *Jewish Colonial Trust* pro nákup půdy v Palestině věnoval akcie své firmy v Anglii.

V pobřežním Safi vznikla sionistická asociace v roce 1903, a prostřednictvím svých představených udržovala korespondenci se samotným Theodorem Herzlem, kterého žádali o zaslání jeho knihy *Židovský stát*, jakož i další publikace s tématem sionismu. Fezští Židé založili v roce 1908 organizaci *Hibbát Zion* (Milovníci Sionu), která posléze rozšířila své působení do Miknásu a Sefrou. Jejich požadavek vyslání evropského konzula, který by chránil jejich práva, se ale neseťkal u vůdců sionistického hnutí v Evropě s kladnou odezvou.

Přes rabínské dobrozdání a plošně rozšířenou frustraci, pramenící z obrovské chudoby většiny židovského obyvatelstva marockého vnitrozemí, sionismus v Maroku měl do roku 1930 převážně „filantropický charakter“⁵², aniž by byl zaměřen na organizovanou masovou emigraci marockých Židů do mandátní Palestiny. V předválečném období počáteční zanícení pro sionismus také značně ustalo, a to v důsledku nepříznivého postoje francouzských autorit, jež vnímali sionisty jako spojence Britů.⁵³ Tento trend se změnil teprve s příchodem druhé světové války, vznikem Izraele a událostmi vedoucími k nezávislosti Maroka.

⁵¹ GILBERT, Martin. *In Ishmael's House*. New Haven: Yale University Press, 2011. s. 263.

⁵² LASKIER a SIMON, s. 496.

⁵³ STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003. s. 75.

1.3.2 Maročtí Židé a vláda z Vichy

Situace marockých Židů se značně zhoršila po ustanovení vlády z Vichy v červnu roku 1940, jehož represivní zákony záhy ztížily životní situaci Židů jak na francouzském území, tak v jejích državách. Podle vichistického režimu byl za Žida označen každý, kdo měl tři židovské prarodiče, jakož i všichni ti, kdo se hlásili k židovskému náboženskému vyznání. Hned první zákon nové vlády, vydán v červenci stejného roku, připravil o francouzské občanství tisíce Židů. Následující zákony pak již výrazně omezovaly pohyb, obchod a sociální život židovského obyvatelstva.

Ani ne měsíc po vydání prvních protižidovských zákonů ve Francii uzákonila vichistická vláda 31. října 1940 v Maroku *záhir*⁵⁴ vztahující se k rabínské jurisdikci a vzdělání Židů v Maroku. Zákony, jež následovaly, pak dále ztěžovaly a omezovaly marocké Židy a jejich práva v oblasti podnikání, využívání médií a bydlení v evropských čtvrtích měst.⁵⁵ Od srpna 1941 bylo Židům v Maroku zapovězeno vzít si bankovní půjčku, či stýkat se s evropskými obyvateli země.⁵⁶ Lze tak říct, že postavení Židů v Maroku bylo v této době nejenom mnohem horší než v jiných arabských zemích,⁵⁷ ale také v samotné Francii. Podle Stillmana bylo toto pro marocké Židy chápáno jako zrada ze strany země, jejíž kulturu a vzdělání přijali za své vlastní.⁵⁸ Dalším zklamáním byl také postoj Spojenců po vylodění koncem roku 1942, jež ponechaly vichistické úřady s jejich diskriminační legislativou u moci až do převzetí moci Charlesem de Gaullem ve Francii v létě následujícího roku.⁵⁹

⁵⁴ Zákon vydaný francouzskými autoritami na území Maroka, jež byl formálně podepsán marockým sultánem.

⁵⁵ LASKIER a SIMON, s. 493.

⁵⁶ STILLMAN, s. 125.

⁵⁷ S výjimkou Severní Afriky (Libye, Tunisko, Alžírsko), kde byla situace Židů srovnatelně složitá.

⁵⁸ STILLMAN, s. 124.

⁵⁹ LASKIER a SIMON, s. 494.

1.3.3 Sultán Muhammad a jeho vztah k židovským poddaným

Sultán Muhammad Ibn Júsif byl synem Mawláje Júsifa, jež se narodil ve Fezu tři roky před počátkem francouzské koloniální vlády. Francouz byl pak nominálně ustanoven vládcem v roce 1927. Během svého projevu v Tangeru v roce 1947 se postavil na stranu marockých nacionalistů, a kvůli tomuto svému postoji byl v srpnu roku 1953 donucen k abdikaci a odchodu do vyhnanství na Korsiku a Madagaskar.⁶⁰

Sultán Muhammad a jeho postoj k marockým Židům před abdikací sehrál důležitou roli v období druhé světové války, díky které je dodnes marockými Židy po celém světě pokládán za hrdinu, a to jako zachránce Židů před nacisty.⁶¹ Sultán osobně projevoval vůči vichistickému diktátu nevoli, a během několika audiencí s představiteli židovské komunity vyjádřil svůj odpor k podle něj nelegálním protizhivským zákonům. V jeho očích byli židovští a muslimští obyvatelé Maroka rovnocenní.⁶²

Ve skutečnosti je sultánovo chování předmětem historických debat. Byl to právě on, kdo podepsal antisemitisticky laděné *záhiry* omezující svobodu židovských obyvatel jeho země. Ben-Layashi ale také zdůrazňuje, že ve prospěch sultána a jeho chování hraje fakt, že jako *Kníže věřících*⁶³ byl de facto povinný chránit veškeré obyvatelstvo své země, a prostřednictvím přijetí diktátu Vichy se mu podařilo tyto zákony přeformulovat tak, že se jejich přísnost omezila. Právě postavení *dhimmí* tak nakonec zmírnilo dopady nacisticky laděných zákonů na marocké židovské obyvatelstvo. Lze tak říci, že zatímco tyto zákony přinesly psychický teror, život Židů se prakticky během jejich platnosti výrazně nezměnil.⁶⁴ Abitbol ale uvádí, že vzhledem k absenci důkazů o konkrétních

⁶⁰ GOMBÁR, s. 164.

⁶¹ Na sklonku roku 2015 byla sultánovi Muhammadovi V. udělena in memoriam cena Reverend Martin Luther King Jr. – Rabbi Abraham Heschel Award Světovým institutem pro studium judaismu v New Yorku za záchranu marockých Židů ve druhé světové válce.

⁶² STILLMAN, s. 129.

⁶³ Jeden z titulů králů ^cAlawitské dynastie

⁶⁴ BEN-LAYASHI, s. 97.

krocích ve prospěch Židů, Sultán kromě osobního ujišťování žádný další konkrétní krok pro zlepšení situace Židů neprovedl.⁶⁵

Historická přítomnost židovské komunity v Maroku předznamenala vývoj vzájemného vztahu Maroka a Izraele ve 20. století. Marockým Židům se podařilo překonat řadu překážek bránících rozkvětu jejich komunity, a navzdory obtížnému životu ve středověkém Maroku se Židé v novověku dokázali prosadit na nejvyšší posty v marockém sultanátu. Díky tomuto vzestupu se o jejich životní podmínky začaly zajímat evropské židovské komunity, a marockým Židům, jakož i jejich potřebám byly nakloněny. Díky propojení evropských a afrických Židů do Maroka záhy pronikly myšlenky sionismu, jež se od prvotních sympatií nakonec staly řešením těžké životní situace většiny marocké židovské komunity. Navzdory konfliktům mezi muslimy a Židy ve 20. století při vzniku nezávislého Maroka odcházeli Židé ze své domoviny s pocitem, že samotný vládce Muhammad V. svým přístupem zamezil daleko větším pohromám, než jakým byli ve svých komunitách vystaveni. Právě tyto pozitivní vzpomínky a nostalgie po původní domovině přispěly k touze po propojení Maroka a Izraele v rovině politické poté, co si obě země vymohly svou nezávislost.

⁶⁵ ABITBOL, Michel. *Les Juifs d'Afrique du Nord Sous Vichy*. Paris: Maisonneuve et Larose, 1983. s. 85.

2. POLITICKÉ DETERMINANTY POSTOJE MAROKA K IZRAELI

Marocké království, jemuž od 17. století kontinuálně vládne dynastie⁶⁶ Alawitů, je konstituční monarchií, jehož první ústava byla ratifikována v roce 1962. Od té doby prošla ústava šesti novelizacemi, a její současná podoba je platná od roku 2011. Podle marocké ústavy má král titul *Kníže věřících*⁶⁶, tudíž je nejvyšší náboženskou autoritou v zemi, a předsedá Radě islámských učenců. Kromě toho je marocký monarcha také „*Hlavou státu, jeho nejvyšším reprezentantem a symbolem jeho jednoty, jež zaručuje jeho trvání a pokračování.*“ Je také Velitelem ozbrojených sil, předsedou Rady ministrů a Nejvyššího soudu, s pravomocí jmenovat a odvolávat předsedu vlády, její členy a poslance obou komor parlamentu. Obě komory parlamentu může také kdykoliv rozpustit.

Vzhledem k těmto pravomocem lze předpokládat, že marocký král bude rovněž hlavní autoritou ohledně směřování zahraničních vztahů země. Podle článku 55 ústavy z roku 2011 monarcha podepisuje a ratifikuje mezinárodní smlouvy a sám na zahraniční mise dosazuje ambasadory.⁶⁷ O konkrétní agendu zahraničních vztahů pečuje stejnojmenné ministerstvo na čele s ministrem zahraničních věcí. Na území Maroka je v současné době zahraniční zastoupení 92 zemí světa včetně Svatého stolce, přičemž s dalšími 58 zeměmi má Maroko diplomatické styky bez přítomnosti zahraničního zastupitelství. Jednou ze zemí se zastupitelským úřadem v Rabatu je Palestinská autonomie, se kterou Maroko navázalo diplomatické vztahy v roce 1988, přičemž je podle internetových stránek marockého Ministerstva zahraničních věcí „*Palestinská otázka jednou z priorit marocké diplomacie (...) s úmyslem i nadále hrát aktivní roli ve snaze o spravedlivé řešení izraelsko-arabského konfliktu a vznik nezávislého Palestinského státu.*“⁶⁸

⁶⁶ arabsky *amír al-mu'minín*

⁶⁷ *Morocco's Constitution of 2011*. [online]. Chicago: Constitute Project ©2012. Poslední změna 23. 5. 2017 16:13 [cit. 29. 1. 2017]. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011.pdf?lang=en

⁶⁸ *Monde Arabe – Relations bilatérales. Palestine*. [online]. Rabat: Ministère des Affaires Etrangères et de la Coopération, Royaume du Maroc ©2011. Poslední změna 17. 12. 2016 11:22 [cit. 28. 1. 2017].

Informace ohledně marocko-izraelských vztahů nejsou na internetových stránkách Ministerstva zahraničních věcí zmíněny. Tento postup je s ohledem na současnou neexistenci oficiálních diplomatických styků Maroka a Izraele logický, přesto je v ostrém kontrastu s prezentací Maroka na internetových stránkách Ministerstva zahraničních věcí Izraele, kde je Maroko navzdory současné situaci mezi dvěma zeměmi zmíněno jako jedna ze zemí, se kterou měl Izrael v letech 1994-2000 omezené diplomatické styky. Nicméně nebylo to pouze Maroko, se kterým tehdy Izrael navázal omezený diplomatický vztah – v roce 1994 rovněž další tři arabské země a členové Arabské ligy uznali Izrael, byť uznání následně v roce 1996 odvolali.⁶⁹ Alespoň na omezenou dobu se tak přidali k Egyptu a Jordánsku, jež s Izraelem uznali podpisem mírové smlouvy v letech 1979 a 1994.

Od vzniku Izraele do jeho uznání Marokem uběhlo 46 let vzájemných kontaktů a spolupráce. Bylo tak logickým vyvrcholením zejména izraelského snažení o navázání řádného diplomatického vztahu, ke kterému ale nedošlo – naopak, Maroko po pár letech uznání Izraele zrušilo. Marocký postoj k Izraeli přitom formovaly a ovlivnily tři druhy faktorů. V první řadě šlo o faktory vnitropolitické, které formovaly tento vztah na bilaterální úrovni, tudíž mimo vliv a dosah jiných zemí. Dále pak šlo o vliv marockého členství v organizacích v rámci arabského regionu, jež značně ovlivnilo jeho postoj k Izraeli. Posledním faktorem v rozvoji marocko-izraelských vztahů pak byla aktivní participace Maroka v mírovém procesu na Blízkém východě.

Dostupné z:

<https://www.diplomatie.ma/Politique%C3%A9trang%C3%A8re/MondeArabe/Relationsbilaterales/tabid/173/vw/1/ItemID/268/language/en-US/Default.aspx>

⁶⁹ Kromě Maroka šlo o Tunisko, Katar a Omán.

2.1 Vnitropolitické faktory formování marocko-izraelských vztahů

Navzdory tomu, že samotný vznik státu Izrael vyvolal v Maroku negativní emoce, jež byly ještě umocněny následným odchodem větší části marocké komunity do této nové židovské domoviny, to pak paradoxně byly právě alije, prostřednictvím kterých měl Izrael možnost navázat s Marokem první kontakty. Jak bude nastíněno, Izrael o potenciálního nového partnera v bouřlivém regionu Blízkého východu stál, a tudíž svůj pozitivní postoj vůči Maroku směřoval do oblasti vojenské pomoci, spolupráci v rovině tajných služeb a partnerství v technologických a zemědělských programech. Bilaterální vztahy, jejichž zrod v 50. letech urychlily tajné kontakty zástupců dvou zemí mimo marockou půdu, vyvrcholily v 90. letech otevřenými návštěvami izraelských politiků v Maroku.

2.1.1 Maroko a jeho Židé po vzniku státu Izrael

Na území Maroka žilo před rokem 1948 podle odhadů kolem 270 tisíc Židů. Ačkoliv se první alije uskutečnily už v roce 1919, kdy Židé poprvé emigrovali do mandátní Palestiny přes Marseille,⁷⁰ nejvýznamnější exodus marockých Židů se datuje až do poválečného období.

Sultán Muhammad V., který nebyl, pochopitelně, zastáncem myšlenek sionismu a své židovské poddané před odchodem do Palestiny, a posléze do Izraele varoval, se ale zároveň ze všech sil snažil upokojit vzedmuté emoce v marocké společnosti. Ve svém vystoupení 23. května roku 1948 tak apeloval na marocké obyvatele, aby zachovali klid a dodržovali zákony „*vy všichni, Maročani, bez výjimky*“. Židovské obyvatele své země rovněž ujistil o tom, že Maroko zůstává nejlepším ochráncem jejich zájmů a práv, zároveň však varoval

⁷⁰ A Report to Colonial Authorities on Emigration to Palestine and on Zionism in Morocco by a French Appointed Jewish Official. In: STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003. s. 314.

před podporováním nebo i jen vyjadřováním solidarity se sionismem, jež podle jeho chápání „porušuje jejich vlastní práva a také jejich marockou národnost“.⁷¹

Ve svých prohlášeních také rozlišoval mezi marockými Židy jakožto poslušnými poddanými trůnu a těmi, kteří v Palestině narušovali klid. Volal po návratu k praktikám prvních muslimů, a zastával názor, že Židé mají právo žít v Palestině podle statutu *dhimmi*.

Útoky na židovské komunity tak i nadále pokračovaly – 10. června 1948 bylo na marocko-alžírských hranicích ve městečku Al-Džaráda zavražděno 37 Židů, a dalších 27 z nich bylo zraněno. Důvodem k této agresi přitom nebyla jenom počínající masová židovská emigrace do nově vzniklého Izraele, ale také jejich afinita k Francii, jež si neustále držela svou nadvládu nad Marokem.⁷² Na druhou stranu ale maročetí Židé viděli, že pro ně v nezávislém Maroku není místo – například na *Manifestu nezávislosti* z roku 1944, podepsaného vedoucími představiteli marockého nacionalistického hnutí, není k shledání jediný podpis židovského představitele.⁷³

V době po vzniku státu Izrael již fungovalo několik institucí pro přípravu marockých Židů na aliju do Izraele a její samotné provedení: Světový židovský kongres, Židovská agentura v Jeruzalémě, jakož i HIAS (Hebrew Immigrant Aid Society) a mládežnické sionistické skupiny jako *Habonim*, *Bnei Akiva* a *Ha-šomer Ha-zair*. Od roku 1949, kdy Francie uznala Izrael, vznikla v Maroku pololegální agentura *Kadima*, jež pod záminkou sociálních služeb organizovala výběr a přípravu emigrantů na odchod do nové domoviny.

V Maroku také od roku 1955 probíhala přísně utajená operace *Misgeret* s cílem vycvičit židovskou mládež v sebeobraně. Operace probíhala pod hlavičkou Mosadu a vycvičení jednotlivci následně pomáhali Mosadu organizovat stovky kilometrů dlouhé pochody napříč Marokem do španělských enkláv Ceuta a Melilla, přes které generál Franco umožňoval Židům nalodit se na plavidla

⁷¹ *The Moroccan Sultan Appeals for Calm Among his Muslim and Jewish Subjects at the Outbreak of the First Arab-Israeli War*. In: STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003. s. 314.

⁷² BEN-LAYASHI, s. 99.

⁷³ *Ibid.* s. 98.

směřující do země zaslíbené. Tímto způsobem se z Maroka dostalo až 18 tisíc Židů.⁷⁴ Alija se tak stala dostupným řešením nejenom pro městské Židy, ale i pro tu většinu židovské populace, která dosud bydlela roztroušena po rurálním Maroku.

Překážky židovské emigraci z Maroka do Izraele nekladla jenom francouzská administrace. Nově vzniknutý stát Izrael se na počátku své existence potýkal s hlubokou ekonomickou krizí, a nové imigranty si proto pečlivě vybírali v procesu tzv. *seleksije*. Tato praxe selektivní imigrace byla přijata v polovině roku 1951. Řada kandidátů se proto do výběru pro odchod do Izraele ze zdravotních a jiných důvodů nedostala. Zamítnutá mohla být z důvodu zdravotních potíží jednoho člena i celá rodina. Naopak, pokud měla rodina členy v produktivním věku, byla tak celá do výběru přijata. Druhým důvodem k omezování imigrantů ze Severní Afriky byl fakt, že se jejich životy nenacházely v ohrožení tak, jak to bylo v případě Židů z Libye, Jemenu nebo Iráku.⁷⁵

V letech 1952-1954 tak emigrace do Izraele značně polevila. Její opětovný nárůst ale přišel s uvolněním striktních selekčních kritérií, jakož i s blížícím se příchodem nezávislosti.⁷⁶ V roce 1954 tak opustilo zemi něco přes osm tisíc Židů, v roce 1955 to bylo až 24 tisíc. V posledních 18 měsících před vyhlášením marocké nezávislosti odešlo z Maroka až 61 tisíc Židů. Celkově tak v období od vzniku státu Izrael v roce 1948, až do nezávislosti Maroka na Francii v roce 1956, emigrovalo do Izraele 110 tisíc marockých Židů.⁷⁷

16. listopadu roku 1955 se rodina sultána Muhammada po dvouletém exilu vrací zpět na marockou půdu, a o dva dny později vydává sultán deklaraci ohledně konce doby francouzského protektorátu. Události urychlila nevole Maročanů po vyhnání sultána Muhammada V., která přerostla v demonstrace a ozbrojený odpor. Na přelomu let 1955 a 1956 byla vytvořena první marocká vláda, kde polovinu křesel obsadila nacionalistická Strana nezávislosti (*Hizb al-Istiklál*). Samotná *Smlouva o nezávislosti* byla pak podepsána 2. března v Paříži,

⁷⁴ LASKIER a SIMON, s. 501.

⁷⁵ STILLMAN, s. 167.

⁷⁶ LASKIER a SIMON, s. 499.

⁷⁷ BEN-LAYASHI, s. 99.

čímž pozbyla platnosti protektorátní smlouva z Fezu z roku 1912. Poté v listopadu roku 1956 bylo Maroko jednohlasně přijato do Organizace spojených národů.⁷⁸ Maroku následně přiznalo nezávislost také Španělsko, jež ovládalo jeho severní oblasti. Muhammad V. se pak 15. srpna roku 1957 prohlásil marockým vládcem s titulem krále.⁷⁹

Vznik nezávislého Maroka přivítalo jeho židovské obyvatelstvo se smíšenými pocity. Na jedné straně byli tací, jež se hlásili k francouzské kultuře, a vzestup marockého nacionalismu v posledních letech francouzské nadvlády v nich vyvolával obavy z nového postavení v budoucím marockém státu. Zdaleka ne všichni tito Židé byli také naklonění myšlenke židovské domoviny v Izraeli, a část elit proto preferovala emigraci do Francie namísto Izraele. Naopak jiní, byť jich byla menšina, se postavila na stranu svých muslimských spoluobčanů v boji proti francouzské nadvládě. V nově vzniknutém Maroku působila rovněž řada Židů hlásících se k levicovým myšlenkám, či komunistických aktivistů. Přesto ale největší frakci představovali ti, jež toužili po emigraci do Izraele. Nezávislé Maroko hned uvalilo na organizovaný exodus embargo. Organizace *Kadima* zanikla v červnu 1956, kdy 50 000 marockých Židů, již registrovaných, čekalo na svůj odchod do Izraele. Ačkoliv jednotlivcům bylo umožněno zemi opustit, organizované alije byly již zakázané. Král Muhammad V. se zároveň snažil zmírnit obavy židovského obyvatelstva o svou budoucnost ve vlastní zemi. Jedním z gest, jež měla jeho úsilí podpořit, bylo jmenování Dr. Leóna Benzaquena za ministra pošt a telekomunikací. Další Židé byli dosazeni do vysokých postů, byť ve svých pozicích nesetřvali dlouhou dobu.⁸⁰

Alija se tady nezastavila, byť musely být nyní snahy židovských organizací provozovány v utajení. Jednou z operací tohoto období byla tzv. akce *Mural*, během které bylo do Izraele vysvobozeno 530 židovských dětí. Mosad a její marocké spojky během tří měsíců jezdily po Maroku a nabádaly rodiče, aby své děti registrovali do letního tábora ve Švýcarsku. Dětem byly vystaveny pasy, a po příjezdu do Švýcarska byly převezeny do Izraele. Celkově se v období do smrti

⁷⁸ TAZI, Abdelhadi. *A Brief History of The International Relations of the Kingdom of Morocco*. Rabat: University Institute for Scientific Research, 1989.

⁷⁹ GOMBÁR, s. 165.

⁸⁰ STILLMAN, s. 173.

krále Muhammada V. podařilo Mosadu zorganizovat nelegální emigraci až 18 tisícům Židů.⁸¹

Prvním důležitým milníkem ve vývoji vzájemných vztahů Maroka a Izraele byla právě spolupráce při emigraci posledních marockých Židů do Izraele začátkem šedesátých let. Tuto spolupráci odstartovaly události spojené s ilegální operací *Egoz*, jež se mezi lety 1956 až 1961 třináctkrát podařilo bezpečně převézt marocké emigranty na Gibraltar. Stala se tak nejúspěšnější a také nejrozsáhlejší tajně provedenou akcí Mosadu na záchranu židovských emigrantů celosvětově. Při čtrnáctém převozu se ale parník plovoucí pod honduraskou vlajkou potopil. Ve vlnách Středozemního moře nalezlo smrt 42 marockých Židů, jeden člen posádky a radista, který byl agentem Mosadu. Nalezeno bylo následně 22 těl, jež představitelé židovské komunity pohřbili na židovském hřbitově v marockém městě Al-Husajma.⁸²

Tato událost měla světovou odezvu, a zahraniční veřejné mínění kritizovalo laxní postoj krále Hassana II. k problému marockého židovstva, jakož i nově vydaný marocký zákon, podle kterého si kterýkoliv Žid, opouštějící Maroko, zaslouží trest smrti. Na popud Ben Guriona zahájil Izrael s Hassanem II. v roce 1961 vyjednávání o způsobu a podmínkách přepravy Židů do Izraele. Podle některých zdrojů si marocký vládce vyžádal až sto amerických dolarů za každého marockého židovského emigranta, na což izraelská vláda nakonec přistoupila.⁸³ Marocké úřady vydaly emigrantům hromadné pasy, s cílem cesty ve Francii a Kanadě. První loď *Lyautey* vyplouvala od marockých břehů směrem k Marseille již tři dny po podepsání této dohody.

Celkem až 100 000 marockých Židů opustilo svou vlast v období mezi lety 1962 až 1964. Když se marocká veřejnost dozvěděla o skutečných počtech migrantů, musel král Hassan II. pod nátlakem snížit kvóty na 120 emigrantů za den, nebo emigraci na nějakou dobu pozastavit. Mosad a další židovské organizace ale operace dokončily až poté, co všichni Židé, kteří chtěli opustit

⁸¹ Šlo o operaci *Egoz*, jež je blíže zmíněna v následující kapitole.

⁸² BLACK, Ian, MORRIS, Benny. *Mossad. Izraelské tajné války*. Brno: JOTA, 2011. s. 180.

⁸³ ABADI, Jacob. The road to the Israeli-Moroccan rapprochement. *The Journal of North African Studies* [online]. 2000, 5(1), 27-54 [cit. 14. 10. 2016]. s. 32. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13629380008718386>

svou zemi, odcestovali bezpečně do Izraele. Ukončení emigrace přišlo v roce 1967 a bylo spojeno s odchodem posledních Židů po Šestidenní válce, čímž se dějiny tisíciletého soužití muslimů a Židů v Maroku uzavřely⁸⁴.

2.1.2 Kontakty Maroka a Izraele v 50.-70. letech

Mezi první kontakty Izraele a Maroka, zatím ještě pod francouzskou nadvládou, lze snad pokládat návštěvu Moše Dajana v roce 1953, jež se v Maroku zastavil na své cestě z Evropy. Návštěva Maroka zahrnovala zejména města s největší koncentrací židovského obyvatelstva, a v Izraeli pak Dajan vyslovil obavy z hrozby splynutí marockých Židů s muslimským obyvatelstvem. Východisko viděl v posílení imigrace do Izraele, při němž bylo zapotřebí spolupráce s marockými nacionalisty.

Izrael se takové spolupráci nebránil, jelikož marocká nezávislost již byla tak řečeno „na spadnutí“, a nově vzniklý židovský stát usilovně hledal na diplomatické scéně nové přátele. Vřelý vztah tehdejšího Maroka s USA mohl toto sbližení ještě usnadnit. Nicméně navenek nemohl Izrael své sympatie k Maroku projevovat z důvodu obavy před Francií, která byla pro židovský stát potenciálním dodavatelem zbraní⁸⁵

Po nečekané smrti krále Muhammada V. 26. února 1961 nastoupil na trůn ve věku 32 let jeho syn Mawláj Hassan. Mawláj Hassan byl v té době již korunním princem, a také náměstkem svého otce v pozici premiéra marocké vlády, do které se Muhammad V. jmenoval v květnu roku 1960. Po smrti svého otce se mladý Mawláj Hassan chopil moci jakožto král Hassan II. Zároveň se po vzoru svého předchůdce stal předsedou marocké vlády. Následovalo uzákonění první ústavy (v prosinci 1962), jež Maroko charakterizovala jako konstituční monarchii, s islámem coby státním náboženstvím a arabštinou jako oficiálním jazykem.⁸⁶

⁸⁴ MILER, Susan G. *A History of Modern Morocco*. New York: Cambridge University Press, 2013. s. 201.

⁸⁵ ABADI, s. 31

⁸⁶ VERMEREN, Pierre. *Histoire du Maroc depuis l'indépendance*. Paris: La Découverte, 2006. s. 32.

Ústava garantovala pluralitní politický systém, vymezila roli parlamentu a vlády, ale prakticky také poskytla králi kontrolu nad armádou, policií a státním aparátem. Král Hassan II. se záhy obklopil svými osobními přáteli, kterým svěřil nejdůležitější posty v zemi.⁸⁷ Za jejich asistence také založil svou vlastní parlamentní stranu s názvem *Fronta na obranu ústavních institucí (FDIC)*, jež v následujících parlamentních volbách v roce 1963 získala nejvíce poslaneckých křesel.

První fáze vlády mladého krále, jež lze vymezit lety 1961 a 1975,⁸⁸ byla podle Gombára poznamenána „konfrontacemi, represemi a autoritativním přístupem.“⁸⁹ Byla to doba spiknutí, pokusů o převrat a příprav atentátů na samotného krále. Veškeré snahy o podrytí královské autority ale byly odhaleny předtím, než mohly být vykonány. Pokaždé pak následovalo hromadné zatýkání a v mnoha případech také vykonání rozsudků smrti.

Navzdory značně turbulentní situaci na domácí politické scéně byl marocký král aktivní i v oblasti zahraničních vztahů. Jeho vztah s Arabskou ligou značně omezoval možnosti rozvinutí oficiálních vztahů s Izraelem, nicméně mu to nebránilo v navazování tajné spolupráce se židovským státem. Navenek se tak mladý král nezdržoval kritiky židovského státu, a na samém začátku své vlády se také stavěl negativně ke zlegalizování emigrace marockých Židů do Izraele. Přesto ale došlo v tomto období k zásadnímu sblížení dvou zemí. Toto sblížení iniciovala především izraelská strana prostřednictvím svých tajných služeb. Podle slov tehdejšího šéfa izraelské rozvědky Isser Harela byl pro Izrael nejlepší proaktivní přístup hned z kraje vlády nového monarchy:

„Nemůžeme vědět, jak králova smrt vnitřní situaci v Maroku ovlivní ... A postavení Židů závisí především na této vnitřní situaci ... Není zcela jasné, zda Hassan II. bude v politice casablanské konference pokračovat, nebo zda se Maroko vrátí ke své předešlé západní orientaci. Bylo by vhodné pokusit se s novým vládcem navázat přímé spojení. A bude-li takové spojení navázáno,

⁸⁷ Gombár uvádí, že ministrem zemědělství a vnitra se stal jeho přítel Ahmad Ridá Gedira a ministrem národní obrany zase přítel M. Aherdane. GOMBÁR, s. 167.

⁸⁸ Gombár rozlišuje tři hlavní fáze vlády Hassana II.: První fázi 1962-1975, druhou fázi 1975-1992 a třetí fázi 1992-1999.

⁸⁹ GOMBÁR, s. 166-167.

*bude zpočátku třeba dodávat mu informace, které pro něho budou vrcholně důležité ...*⁹⁰

Ukázalo se, že prvotní postoj Izraele k Maroku na čele s mladým králem Hassanem II. byl správný, jelikož přinesl své ovoce v podobě opětovného zlegalizování alije a pozitivního přístupu Hassana II. k dalšímu rozvoji vzájemných vztahů dvou zemí. Mladý král zvolil směrem k Izraeli opatrný přístup, nicméně země se sblížily díky událostem v roce 1963, a to konkrétně konfliktu Maroka a Alžírsko známého jako Písečná válka.⁹¹ Významným determinantem tady byl Egypt, jež se stal dodavatelem zbraní pro znepřátelené Alžírsko. Tuniský prezident Bourguiba tehdy Násirovi odmítl poskytnout letový prostor své země. Hassan se na oplátku postavil na obranu Bourguiby a jeho přístupu k Izraeli.⁹²

Dne 6. listopadu 1975 byl v Maroku zorganizován tzv. zelený pochod na území Západní Sahary, jež se nachází jižně od Maroka, a v dané době byla pod španělskou správou jako Španělská Sahara. Pochod, jehož se zúčastnilo několik stovek tisíc neozbrojených Maročanů, byla iniciativa s cílem připojit toto území k Maroku mírovou cestou. Po připojení španělské enklávy Ifni a nárocích na území Mauretánie to byla další ze snah krále Hassana II. o naplnění ideje o „Velkém Maroku“, kterou s králem sdílela i nacionalistická, v té době opoziční Strana nezávislosti, a díky které se králi podařilo zmobilizovat masy a odvrátit pozornost od vnitřních problémů království.⁹³

Záhy po zeleném pochodu byla v Madridu podepsána dohoda o rozdělení území Španělské Sahary mezi Mauretánií a Maroko. Začátkem roku 1976 byla ukončená španělská správa, čímž se rozpoutal konflikt mezi Polisariem, podporovaným Alžírskem a Marokem.

Podobně jako v roce 1963 ohledně Písečné války s Alžírskem, i nyní našlo Maroko s Izraelem společnou řeč. Izrael při této příležitosti poskytl Maroku

⁹⁰ BLACK a MORRIS, s. 207. Jde o citaci z dopisu, jež Isser Harel napsal veliteli Misgeretu Alexu Gatmonovi.

⁹¹ Jako Písečná válka se označuje ozbrojený konflikt Maroka a Alžírsko ohledně pohraničních oblastí Tindouf a Béchar v oblasti Sahary.

⁹² ABADI, s. 33.

⁹³ GOMBÁR, s. 170.

vojenskou pomoc. Izraelští vojenští experti v čele s Jicchakem Rabinem také tehdejšímu generálovi Ahmadu Dlími poradili vybudovat obrannou zeď, jež následně vznikla začátkem 80. let.⁹⁴ Marocký král na základě této izraelské pomoci učinil vstřícný krok směrem k Židům – nyní izraelským občanům – marockého původu: pozval je zpět do Maroka. Následkem tohoto pozvání začali maročí Židé jezdit do Maroka, zejména za účelem návštěvy hrobů svých svatých.

2.1.3 Role Mosadu v marocko-izraelských vztazích

Konkrétní spolupráce Maroka s Izraelem se rozvinula právě v době po Písečné válce, a to ve dvou rovinách. Jedna z nich byla rovina spolupráce v oblasti ekonomiky a rozvoje. Izrael vyslal do Maroka své specialisty v oboru vodních zdrojů, zemědělství a těžby fosfátů. V této době se také rozvinul marocký vývoz citrusových plodů do Izraele.⁹⁵

Druhá rovina spolupráce Maroka a Izraele byla na úrovni tajných služeb. Tato spolupráce byla plně podporována CIA a Francií, a zahrnovala, mimo jiné, výcvik královny osobní strážce Mosadem.⁹⁶ Král komunikaci s izraelskými tajnými službami při navazování kontaktů s izraelskými politiky ve svém rozhovoru s francouzským novinářem Ericem Laurentem v roce 1992 popřel: *„Nebylo to potřeba. Maročí Židé, jež nyní žijí v Izraeli, se pravidelně do své země původu vrací, a tímto způsobem se vyměňují zprávy, aniž by je bylo zapotřebí kódovat. Je to dokonce možná nejspolehlivější a nejtajnější způsob jejich výměny.“*⁹⁷

Přesto je známo, že izraelské tajné služby sehrály významnou roli při vytváření a upevňování prvotních kontaktů mezi dvěma stranami. Izraelské tajné služby se dokonce také podílely na vyřizování účtů mezi králem Hassanem II. a jeho nepřáteli. Nejvýrazněji se tato spolupráce projevila v případě únosu a vraždy

⁹⁴ VERMEREN, s. 70.

⁹⁵ Ibid. 34

⁹⁶ Ibid. s. 34.

⁹⁷ LAURENT, Eric. *La mémoire d'un roi : Entretiens avec le roi Hassan II*. Paris: Plon, 1993. s. 264.

marockého levicového politika Mahdího Ben Barky. Ben Barka byl v době před nezávislostí jedním z prominentních členů Strany nezávislosti, poté pak založil, spolu s dalšími levicově orientovanými politiky, novou politickou stranu *Národní svaz lidových sil (UNFP)*. V roce 1962 vystoupil Ben Barka proti nové marocké Ústavě, a v tom samém roku uniknul atentátu.⁹⁸ Po této události se z něj stal antiimperialistický socialista a revolucionář s doslova mezinárodním působením – byl poradcem prezidentů Násira a Ben Belly, vystupoval proti válce ve Vietnamu.⁹⁹

Osudnou se stala Ben Barkovi návštěva Paříže na konci října roku 1965, kdy se měl setkat s novinářem Philippem Bernierem a režisérem Georgesem Figonem ohledně publikace své knihy a jeho filmového zpracování.¹⁰⁰ Na místě schůzky na bulváru St. Germain na něj ale čekali francouzští a maročtí agenti, jež ho odvezli do vily na předměstí Paříže a tam byl v přítomnosti marockého generála Muhammada Ufkíra mučen a zabit. Jeho tělo bylo pohřbeno ve Francii na dvou různých místech předtím, než bylo marockým vojenským letadlem převezeno do Maroka.¹⁰¹

Tento čin vyvolal velký protest jak u opozičních stran v Maroku, tak i ve Francii, kde byl na popud prezidenta De Gaulla případ vyšetřován. Obvinění byli jak generál Ufkír, tak tehdejší šéf marocké zpravodajské služby Ahmad Dlími. Ani jeden z nich ve Francii uvězněn nebyl. Francouzské úřady také zjistily, že je do případu zapojen i izraelský Mosad. S požadavkem pomoci při vypátrání a zabití Ben Barky přišel generál Ufkír do Izraele, kde se pravidelně organizovaly pro marocké agenty z armády a tajných služeb výcviky, již začátkem roku 1965. Izraelská rozvědka a její tehdejší ředitel Meir Amit Slucki k této operaci svolili, jelikož v dobrých vztazích s králem Hassanem II., jež byl podobně jako Izrael znepokojen vývojem v násirovském nacionalistickém Egyptě, viděli velký potenciál. Mossad následovně přišel s plánem vylákat Ben Barku do Paříže, tudíž do země, jež se v té době k Násirovu arabskému nacionalismu stavěla rovněž

⁹⁸ VERMEREN, s. 41.

⁹⁹ GOMBÁR, s. 169.

¹⁰⁰ VERMEREN, s. 44.

¹⁰¹ GOMBÁR, s. 169.

s velkým podezřením. K samotnému provedení akce pak pomohli marockým agentům důstojníci francouzské špionáže.

Akce nakonec vyvolala rozpory i v samotném ústředí izraelské rozvědky, jelikož v tomto případě šlo o využití Mosadu jinou zemí pro své politické cíle. Aféra nakonec vedla k personálním změnám a rozpoutala nepřátelství mezi nejvyššími představiteli Mosadu.¹⁰²

2.1.4 Král Hassan II. a izraelská politická scéna

V polovině 70. let došlo k zintenzivnění kontaktů dvou zemí, a to zejména prostřednictvím návštěv několika vládních činitelů Izraele v Maroku. Na otázku, kdy přesně začal marocký král rozvíjet styky s izraelskými politiky, odpověděl Hassan II. ve svém rozhovoru s Ericem Laurentem: *„Já jsem je nikdy nevyhledával. Byli to oni, kdo přišli za mnou.“*¹⁰³

Král se ale nehodlal setkat s kterýmkoliv izraelským politikem. V roce 1977 došlo k historickému vítězství izraelské pravicové strany Likud, jež poznamenalo i vztahy Izraele s jinými zeměmi. Marocký monarcha otevřeně kritizoval izraelskou pravici, zejména politiku Menachema Begina. Ten pak v roce 1977 odmítl pozvání marockého krále do Rabatu na setkání ohledně palestinských otázek. Hassan II. následně odsoudil izraelskou invazi jižního Libanonu během operace *Litání* v roce 1978. Král rovněž několikrát odmítl přijmout v 80. letech Jicchaka Šamira, jež podle něj *„nikdy nic neudělal pro mír“*.¹⁰⁴

V druhé polovině 70. let rozvinul král Hassan II. kontakt zejména s tehdejším ministrem pro zahraniční věci, Moše Dajanem. Dajan navštívil Maroko poprvé v roce 1975, v té době bez ministerského postu. Hassan II.

¹⁰² BLACK a MORRIS, s. 207. Šlo o poškození vztahu mezi šéfem Mosadu Meir Amitem Sluckim a někdejší šéfem Mosadu, touto dobou poradcem Isser Harelem. Harel po několika měsících vyšetřování z Mosadu odešel, a s Amitem patrně již nepromluvil.

¹⁰³ LAURENT, s. 263.

¹⁰⁴ LAURENT, s. 271.

vzpomíná, že během tohoto setkání neměl Dajan pásku na oku, zato přišel v paruce. Setkání proběhlo v Ifránu:

„Jen co se (Dajan) posadil, zeptal jsem se ho: „Generále, co si myslíte o Golanských výšinách?“ Chvilku přemýšlel. „Golanské výšiny jsou syrské.“ Já jsem tedy řekl: „Výborně, a teď můžeme spolu dál mluvit.“ (Jinak) bychom spolu mluvili o všeobecnostech, geopolitice, chování marockých Židů v Izraeli, a to je všechno. Pro mne to byl test. Nehodlal jsem ztrácet čas.“¹⁰⁵

Marocký král se s Moše Dajanem po tomto setkání sešel ještě několikrát, a to především za účelem navázání kontaktů s egyptskými vládními činiteli a zahájení mírových rozhovorů, v nichž marocký monarcha sehrál důležitou roli. K tomu krále zřejmě motivovaly právě pozitivní zkušenosti z osobních setkání s izraelskými politiky.

Dalšími důležitými kontakty pro Maročana byli představitelé strany Práce, Jicchak Rabin a Šimon Peres, se kterými se setkával opakovaně. Jicchak Rabin, téhož času ve funkci ministerského předsedy, navštívil marockého monarchu v říjnu roku 1976.¹⁰⁶ Král Hassan II. Rabinovi během tohoto setkání vyjádřil své obavy, že *„vzedmutá vlna arabského radikalismu může ještě více zmohutnět, pokud nedojde k urovnání konfliktu s Izraelem.“¹⁰⁷*

Šimon Peres navštívil Maroko poprvé v přestrojení za ženu, přičemž přestrojení bylo běžným způsobem, jak zajistit utajení identity izraelského představitele během návštěvy v Maroku.¹⁰⁸ Byl to však právě on, kdo se následně stal první oficiální návštěvou Maroka z Izraele v roce 1986. Šimon Peres tehdy přijel na pozvání krále Hassana II. který odmítl, aby se rokování ohledně izraelsko-palestinské otázky, jehož má být přítomen, odehrávalo ve Spojených státech tak, jak to navrhoval tehdejší prezident Ronald Reagan. Šlo tehdy o klíčové rokování ohledně uznání OOP Izraelem, jež se odehrálo mezi arabským

¹⁰⁵ LAURENT, s. 264.

¹⁰⁶ ABADI, s. 40.

¹⁰⁷ BLACK a MORRIS, s. 320.

¹⁰⁸ Shimon Pérès s'est déguisé en femme lors d'une visite au Maroc. *Zaman – Maroc d'hier et d'aujourd'hui*, 9. 2. 2016 [online], [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné z: <http://zamane.ma/fr/shimon-peres-sest-deguise-en-femme-lors-dune-visite-au-maroc/>

vůdcem a izraelským vládním činitelem bez jakéhokoliv prostředníka. Ze strany Izraele byl tento krok vnímán jako velký posun vpřed ve vzájemných rokováních v rámci Blízkého východu.¹⁰⁹

Iniciativa krále Hassana II. a jeho setkání se Šimonem Peresem na marocké půdě v roce 1986 nebyla kritizována pouze arabskou stranou, ale také představiteli strany *Likud*, tenkrát u moci v Izraeli, a to konkrétně Menachemem Beginem a Jicchakem Šamirem. Důvodem byly nejenom různé názory na mírový proces a jeho postup, ale také osobní a partajní neshody – podle Jicchaka Šamira neměl Šimon Peres mandát k tomu, aby za izraelskou vládu v Maroku rokoval.¹¹⁰

Přesto to byl právě Šimon Peres (spolu s Jicchakem Rabinem), jež se stali hlavními představiteli mírového procesu 90. let, přičemž oba v té době měli fungující vztah s marockým monarchou. Král Hassan II. přes kritiku arabských představitelů pokračoval v budování tohoto vztahu, a sám se pokládal za klíčového hráče při vzájemných rokováních.

Ačkoliv byla veškerá setkání izraelských činitelů s králem Hassanem II. ve formě diplomatických rokování, určité výroky marockého monarchy naznačují, že se tady vyvinuly také osobní vztahy. Když byl v roce 1995 zavražděn Jicchak Rabin, v té době coby izraelský premiér, nechal se Hassan II. slyšet, že ztrácí přítele a pilíř blízkovýchodního mírového procesu. Jeho pohřbu se monarcha nezúčastnil pouze z důvodu své nemoci.¹¹¹

V podobném duchu se ale také vyjádřil Šimon Peres poté, co se v roce 1999 dozvěděl o smrti marockého monarchy. *„Byl to vizionář, věřící v mír – podporoval ho, snil o něm a bojoval o něj. Ztrácím drahého přítele.“*¹¹² Spolu s premiérem Ehudem Barakem se Peres zúčastnil pohřbu krále v Rabatu, díky čemuž tato smutná událost přivedla na jedno místo zástupce obou stran konfliktu.

¹⁰⁹ CROSS, Megan Melissa. *King Hassan II. – Messenger of Peace*. Lawrence: University of Kansas, 2007. s. 87.

¹¹⁰ ABADI, s. 45.

¹¹¹ CROSS, s. 89.

¹¹² A Visionary a Believer in Peace. *BBC News*. 24. 7. 1999 [online], [cit. 27. 1. 2017]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/402582.stm>

Premiér Barak se také během pohřbu mimo jiné historicky setkal s alžírským prezidentem a dalšími představiteli arabských zemí.¹¹³

2.2 Arabský region a jeho vliv na marocké postoje k Izraeli

Vedle tajné spolupráce v oblastech, týkajících se výhradně Maroka a Izraele, se Maroko již od své nezávislosti potýkalo také s potřebou vyjasnit si svůj postoj vůči Izraeli veřejně, a to zejména v rámci svého členství ve dvou organizacích: v Lize arabských států, a v Organizaci islámské konference. Naprostá většina členů těchto organizací buď Izrael nikdy neuznala, nebo s ním dokonce, v případě blízkovýchodních zemí, byla přímo ve válce. Jakékoliv projevy přízně s Izraelem byly proto tvrdě odsuzovány, a Egypt dokonce za svá mírová rokování s Izraelem v roce 1978 byl z Ligy arabských států vyloučen. Maroko si svůj post v obou organizacích udrželo, byť byl král Hassan II. za své kroky nejednou v rámci těchto organizací kritizován.

2.2.1 Postavení Maroka v rámci Ligy arabských států

Liga Arabských států vznikla v roce 1945 v Káhiře jako společná iniciativa sedmi arabských zemí¹¹⁴ s cílem spolupráce členských států v oblasti hospodářství, kultury, cestování, státní příslušnosti, jakož i v otázkách zdravotních a sociálních.¹¹⁵ Liga vznikla se záměrem posílení jednoty arabského světa, zejména v otázce uspořádání Blízkého východu po druhé světové válce a hrozbě vzniku židovského státu. Členem Ligy byla také Palestina, a právě otázka její budoucnosti byla jedním z hlavních faktorů, jež stmeloval blízkovýchodní země již nejméně celé desetiletí před jejím založením.

¹¹³ CROSS, s. 93.

¹¹⁴ Byly nimi Saúdská Arábie, Libanon, Sýrie, Irák, Jemen, Zajordánsko.

¹¹⁵ SORBY, Karol R. *Arabský východ (1918-1945)*. Bratislava: SAP, 2013. s. 400.

Ačkoliv se Liga arabských států původně soustředila kolem dění na Blízkém východě, postupně se do ní přidávaly i země Maghribu. Maroko se stalo členem Ligy v roce 1958 a v roce 1959 pozval král Muhammad V. rokování Ligy do marocké Casablancy. Pod vlivem Ligy a její politiky, jež nedovolovala členům udržovat jakékoliv kontakty s Izraelem, zrušilo Maroko poštovní spojení s Izraelem, čímž znesnadnilo udržování kontaktů mezi marockými Židy a jejich příbuznými již žijícími v Izraeli. Rok po tomto kroku zrušilo Maroko i rádiovou komunikaci se židovským státem.¹¹⁶ Maroko se přesto zdržovalo přímé protiizraelské rétoriky nebo vyjadřování nepřátelství, a prostřednictvím tohoto postoje si i do budoucna zachovalo v otázkách zahraničních vztahů určitou nezávislost.

Na druhou stranu se ale marocký král snažil příliš nevyčínat ani pozitivními výroky ohledně Izraele, které by zcela jistě vzbudily odsouzení v rámci Ligy arabských států, a to zejména v 60. letech, kdy byl postoj Maroka k Izraeli v přímé závislosti od jeho postoje k myšlenkám panarabismu a násirismu, ovlivňující v této době politiku arabských zemí v Severní Africe a na Blízkém východě. Hassan II. tak činil především ve snaze vyhnout se konfliktům s egyptským prezidentem Gamal Abd an-Násirem, jež sám navštívil Maroko v roce 1961 a jehož návštěva vzbudila protižidovské nálady.¹¹⁷ Hassan II. stojí s tímto postojem v kontrastu k postoji tuniského prezidenta Habíba Bourguiby, jež byl ve svých sympatiích k Izraeli a rokováním s židovským státem mnohem otevřenější, a za tento přístup si vysloužil tvrdý criticismus ostatních států Ligy.¹¹⁸

Opatrný přístup k otázce Izraele v rámci každoročních rokování Ligy se ale v polovině 60. let změnil. Král Hassan II. vzpomíná, že během summitu Ligy v roce 1965 v Casablance mimo jiné řekl ohledně Izraele i následující slova: *„Neexistují dvě řešení. Buď vyjednáme (mezi Araby a Izraelci) mírové soužití, a já se přiznám, že je to volba, která má moji preferenci (...). A pokud nechceme vyjednávat o soužití, nemá smysl (s touto otázkou) ztrácet čas.“*¹¹⁹ Jak sám po 21

¹¹⁶ Morocco Suspends Radio Service to Israel; Follows Arab League Policy. *Jewish Telegraphic Agency*. 18. 8. 1960 [online], [cit. 27. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.jta.org/1960/08/18/archive/morocco-suspends-radio-service-to-israel-follows-arab-league-policy>

¹¹⁷ ABADI, s. 33.

¹¹⁸ ABADI, s. 32.

¹¹⁹ LAURENT, s. 247.

letech v marocké televizi přiznal, byl tento jeho výrok reakcí na militantní rétoriku tehdejšího vůdce OOP Ahmada aš-Šukajrího a jeho slavný výrok o „vyhnání Židů do moře“. ¹²⁰ Slova mladého krále zůstala podle jeho slov v době, kdy byla protiizraelská rétorika moderní, nepochopena.

Marocký vládce, ačkoliv projevoval solidaritu vůči palestinské otázce, a souhlasil s vydáním marockých médií do služby propagace této kauzy tak, jak rozhodla Liga arabských států, se ale zároveň v této době zároveň zdržoval vměšování se do arabsko-izraelského konfliktu a jeho detailů, například v případě arabského plánu odklonit vodu z řeky Jordán, který také vyvstal v této době. Dle jeho názoru to byla interní záležitost zemí sousedících s Izraelem, do které neměly důvod země Maghribu vstupovat. ¹²¹

S nástupem druhé poloviny 70. let se ale král Hassan II. stal prostředníkem v rokováních mezi Egyptem a Izraelem a později také mírových iniciativ mezi Izraelci a Palestinci. Během arabského summitu v Alžíru v roce 1988 si proto Muammar Kaddáfí oblékl bílé rukavice, aby se tak nemusel přímo dotknout ruky marockého vládce, jež potřásla rukou Šimona Perese. Králova reakce byla následovná: *„Která mezinárodní politická škola zakazuje dialog? Váš přístup budu rád následovat, ale jenom pokud mi odcitujete jediný precedent z historie světa, jediného vůdce nebo myslitele, který odmítl diskuzi, byť i v době války.“*¹²²

2.2.2 Otázka Jeruzaléma

Problematika Jeruzaléma hrála důležitou úlohu napříč celým vývojem vztahů Maroka a Izraele. Základem pro marocký přístup k této otázce byla příslušnost ^cAlawitské dynastie k rodu proroka Muhammada, a jejich povinnost

¹²⁰ *Address to the Moroccan People by King Hassan II., 24. July 1986.* Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 14. 2. 2017 11:34 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook7/pages/178%20address%20to%20the%20moroccan%20people%20by%20king%20hassan.aspx>

¹²¹ ABADI, s. 34.

¹²² LAURENT, s. 263.

ochraňovat svatá místa islámu. Vztah k Jeruzalému a jeho ochraně vyjádřil Hassan II. ve svém rozhovoru s Ericem Laurentem, když vzpomenu, že jedním ze tří požadavků, jež jeho otec, v té době Sultán Muhammad ben Júsuif vznesl Charlesi de Gaulleovi, byla ohledně osvobození Hádže Amína al-Husajního, velkého muftího Jeruzaléma, jehož „osobně neznám, ale je to můj bratranec, a zastává velice důležitou náboženskou funkci ...“.¹²³ Pojem bratranec tady odkazuje na palestinský rod al-Husajní, jež se rovněž hlásí k příslušnosti k rodině proroka Muhammada, po husajnovské linii, zatímco °Alawité zase pochází z linie bratra Husajna, Hassana. Po vzniku státu Izrael se Jeruzalém opravdu dostal do ochrany rodiny proroka Muhammada, a to prostřednictvím jeho rozdělení na východní a západní Jeruzalém, přičemž jeho staré město včetně Posvátného okrsku připadlo Jordánsku a jeho vládnoucí Hášimovské dynastii.

Otázka Jeruzaléma a jeho statusu se ale dostala do širší politické agendy arabských států záhy po Šestidenní válce. Bezprostředním popudem k diskuzím o budoucnosti Jeruzaléma se stal žhářský útok na mešitu *al-Aksá* v srpnu roku 1969.¹²⁴ Kromě Jordánska se v této otázce angažovaly zejména Egypt, Maroko a Saúdská Arábie.¹²⁵ Výsledkem diskuzí bylo založení Organizace islámské spolupráce (OIC)¹²⁶ 25. září 1969. V zakládací listině OIC si členové mimo jiné vytýčili podporu Palestincům při vytvoření jejich vlastního státu s Jeruzalémem coby hlavním městem.¹²⁷ Na šestém summitu ministrů zahraničních věcí členských států OIC v roce 1975 v Džiddě pak vznikl tzv. Jeruzalémský výbor, jehož účelem bylo dohlížet na implementaci rezolucí OIC ohledně Palestiny a Jeruzaléma.¹²⁸ Vedením tohoto výboru se sídlem v Rabatu byl pověřen Hassan II., přičemž tento post po jeho smrti v roce 1999 převzal jeho syn Muhammad VI.

¹²³ LAURENT, s. 11.

¹²⁴ KLEIN, Menachem. *Jerusalem: The Contested City*. New York: NYU Press, 2001. s. 158.

¹²⁵ REITER, Yitzhak. *Jerusalem and Its Role in Islamic Solidarity*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. s. 134.

¹²⁶ Původním názvem Organizace islámské konference.

¹²⁷ *Charter*. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14. 2. 2017 10:54 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: dostupné z http://www.oicoci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en

¹²⁸ *Resolution No. 1/6-P AL Quds Al Sharif (Jerusalem)*. Sixth Islamic Conference of Foreign Ministers 12-15 July, 1975. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14. 2. 2017 10:54 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://ww1.oicoci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.06.htm>

Marocký vládce byl zklamán tím, že mírové dohody z Camp Davidu neobsahovaly zmínku o právu Arabů na město Jeruzalém. Během Islámského kongresu, jež se konal v květnu roku 1979 v Maroku, vyzval Hassan II. k pokojnému pochodu na město Jeruzalém s argumentem, že „*Izraelci by určitě nestříleli do pochodujících*“.¹²⁹ Velké pozdvižení u krále osobně, ale také v rámci OIC způsobilo přijetí Základního zákona ohledně města Jeruzalém izraelským Knesetem v létě roku 1980, podle kterého je Jeruzalém „*celý a sjednocený, hlavním městem Izraele*“.¹³⁰ Odpovědí na tento zákon bylo usnesení 12. summitu Ligy arabských států, jež se konal v září roku 1980 v marockém Fezu, a ve kterém byl krok Izraele jednohlasně odsouzen. Podle slov předsedajícího krále Hassana II. toto „*Sionistické rozhodnutí zasáhlo celý islámský svět (...), jež nezná většího ponížení než znesvěcení svatého Jeruzaléma, první Kibly a třetí nejposvátnější mešity. (...) Nejenom Palestinci, ale celý islámský svět utrpěl ztrátu Svatého města, a povinností každého muslima a muslimky je zasadit se o jeho navrácení*“.¹³¹

Král si udržel nesmlouvavý postoj ohledně města Jeruzalém i poté, co v roce 1984 zorganizoval konferenci marockých Židů v Maroku. Tento krok způsobil pozdvižení mezi arabskými státy, a Sýrie dokonce odvolala svého velvyslance v Maroku, jakož i ukončila své členství ve Výboru pro Jeruzalém.

Hassan II. zastával názor, že status Jeruzaléma musí reflektovat aspirace všech třech monoteistických náboženství.¹³² I v roce 1994 během svého rozhovoru s Laurentem označil marocký monarcha otázku Jeruzaléma za záležitost „*extrémně delikátní*“. Jakožto *al-Kuds aš-Šaríf* bylo město Jeruzalém posvátným, a jeho muslimská svatá místa tak měla provždy zůstat právě v rukou muslimů.¹³³

¹²⁹ ABADI, s. 42.

¹³⁰ *Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*. [online]. Jerusalem: The Knesset, ©2009. Poslední změna 27. 09. 2009 14:17 [cit. 17. 1. 2017]. Dostupné z: https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm

¹³¹ *Final Declaration. Third Extraordinary Session of the Islamic Conference in Fez, Kingdom of Morocco, 18-20 September 1980*. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14. 2. 2017 10:54 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://ww1.oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/frmex3.htm>

¹³² ABADI, s. 43.

¹³³ LAURENT, s. 282.

Marocký monarcha ale nezůstal jenom u slov. Do hry v 80. a zejména pak 90. letech vstoupila soutěživost mezi několika státy o vliv na Chrámové hoře, a marocký král zcela jistě nechtěl zůstat v pozadí. Již na přelomu 80. a 90. let král Hassan II. přitom daroval mešitě *al-Aksá* vybavení ve formě tkaných koberců. Když bylo v roce 1992 potřeba bezodkladně zrekonstruovat mešitu Skalního dómu a *al-Aksá*, o financování se hlásilo jak Jordánsko, tak Saúdská Arábie. Jordánský král Husajn II. nakonec dosáhl zablokování saúdského financování, a sám vyčlenil 8 milionů amerických dolarů z rodinných fondů na tento účel. Během 7. summitu OIC v Casablance na konci roku 1994 nebyly tyto snahy a dlouhodobá angažovanost Jordánska ve prospěch Chrámové hory z pohledu jordánského monarchy dostatečně oceněny, a král Husajn tak zasedání opustil předčasně.¹³⁴

Král Hassan II. navíc v roce 1995 během zasedání výboru v marockém Ifránu představil myšlenku agentury *Bayt mál al-Kuds*, jejíž cílem měla být ochrana a financování oprav Posvátného okrsku, jakož i podpora palestinským institucím při spravování svatých míst, jakož i historických a náboženských památek Jeruzaléma.¹³⁵ Myšlenku marockého monarchy schválila OIC ještě v tom samém roce, byť agentura začala svou činnost až v roce 2000.

2.3 Marocká mediace v mírovém procesu na Blízkém východě

Nejvýrazněji se postoj Maroka k Izraeli projevil prostřednictvím zapojení se krále Hassana II. jakožto prostředníka ve vyjednávání v rámci mírového procesu na Blízkém východě. Tento obrat v přístupu marockého monarchy přišel v polovině 60. let s vypuknutím konfliktu mezi Izraelem a arabskými státy, známým jako Šestidenní válka. Maroko se v tomto konfliktu postavilo na arabskou stranu, a král Hassan II. vyslal tři nejlepší vojenské jednotky na pomoc

¹³⁴ REITER, s. 138.

¹³⁵ *Standing Committees: Bayt Mal al Quds Committee*. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14. 2. 2017 10:54 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: http://www.oic-oci.org/page/?p_id=172&p_ref=58&lan=en

Egyptu. Ty dorazily na místo až po skončení války. Konflikt vzbudil na marocké půdě vlnu nevole vůči Izraeli, jež se prakticky projevila prostřednictvím protižidovských tažení po celé zemi. Následkem těchto událostí emigrovala do Izraele většina marockého židovského obyvatelstva z tehdejších 80 tisíc. Byla to poslední alija Židů z Maroka do Izraele, po které zůstalo v zemi jenom několik tisíc z původních obyvatel. Sionismus byl v této době marockým vyslancem při OSN označen jako totalitní filozofie s dodatkem, že mír nastane v oblasti pouze tehdy, když se Izrael stáhne z okupovaných území.

Maroko ale v této době nešetřilo ani kritikou arabských států. Hassan II. viděl důvod v neúspěchu Šestidenní války v ideologickém i politickém rozkolu, jakož i přílišném spoléhání se Arabů na Sovětský svaz. Jeho kritika směřovala zejména vůči Násirovi, který dle jeho mínění Izrael zbytečně provokoval. Vztahy mezi Egyptem a Marokem se následně ještě zhoršily poté, co se v roce 1969 Násir dozvěděl o přípravě atentátu na jeho osobu od CIA ve spolupráci s marockým ministrem vnitra, generálem Mohammedem Ufkirem.¹³⁶

Nástup k moci prezidenta Sadata v Egyptě se nesl ve znamení příprav na nový konflikt s Izraelem, do kterého se opět Maroko, na výslovnou žádost Egypta, zapojilo poskytnutím svých vojsk. Podobně jako v roce 1967, i nyní však marocká armáda dorazila na egyptský front se zpožděním. Jediným místem, kde se tak Maroko prakticky zúčastnilo Jomkipurské války, byl syrský front na Golanských výšinách, kam marocký král vyslal jednotky již v březnu toho samého roku, tudíž šest měsíců před vypuknutím samotné války. Tyto iniciativy vedly k opětovnému sblížení Maroka s Egyptem, jež byly demonstrovány návštěvou egyptského generála Saáda aš-Šazlího v Maroku.¹³⁷

¹³⁶ ABADI, s. 36.

¹³⁷ ABADI, s. 37.

2.3.1 Hassan II. a egyptsko-izraelské vztahy

V druhé polovině 70. let nebylo překvapením, že marocký král s potěšením přivítal ochotu egyptského prezidenta Anwara Sadata s Izraelem jednat. Toto rozhodnutí vyjádřil prezident Sadat během své první návštěvy nově zvoleného amerického prezidenta Jimmy Cartera ve Washingtonu na jaře roku 1977.¹³⁸ Koneckonců, i návštěva Jicchaka Rabina v Maroku na začátku toho samého roku byla za účelem prvotních kontaktů s egyptským prezidentem.

Hassan II. byl myšlence egyptsko-izraelských vztahů nakloněn. Byl si sám vědom toho, že Izrael a jeho obyvatelé nelze „vyhnat do moře“, jak se Arabové domnívali v roce 1948. „*Musí být vyvinuta snaha o spolužití, jinak současné poměry nepřestanou být hrozbou pro světový mír.*“¹³⁹

V souvislosti s prvotními kontakty dvou vlád zprostředkoval marocký monarcha klíčové první setkání mezi egyptskou a izraelskou stranou. Využil k tomu návštěvy egyptského prezidenta v Maroku v létě roku 1977.¹⁴⁰ Podle svých vlastních slov Sadatovi sdělil touhu Izraelců po prvotním setkání, a egyptský prezident tak přislíbil poslat svého zástupce.¹⁴¹ Toto setkání se uskutečnilo v září roku 1977 v Rabatu.¹⁴² Tehdejší izraelský ministr zahraničí, Moše Dajan se sešel s egyptským premiérem Hassanem Tuhámím jenom několik dnů poté, co tajně navštívil Hassana II. v Rabatu za účelem konzultace současného stavu vztahu Izraele a Egypta.

Moše Dajan se s egyptským premiérem setkal tajně 16. září, kdy si během své cesty přes Paříž do Washingtonu tajně zaletěl do Maroka. Izraelský, ale ani egyptský vládní kabinet o tomto setkání nevěděli. Přiletěl ve večerních hodinách na letiště v Rabatu, odkud byl odvezen do královského domu pro hosty. Rokování

¹³⁸ STEIN, Kenneth, W. *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace*. New York: Routledge, 1999. s. 195.

¹³⁹ ABADI, s. 40.

¹⁴⁰ MEITAL, s. 147.

¹⁴¹ LAURENT, s. 268.

¹⁴² Král Hassan II. ve svém rozhovoru s francouzským novinářem Ericem Laurentem ale uvádí jako místo prvního setkání Dajana a Tuhamiho Ifrán. LAURENT, s. 269.

s Tuhámím začalo po krátkém odpočinku kolem deváté hodiny večerní, a skončilo Dajanovým odjezdem na letiště ve dvě hodiny ráno, 17. září.¹⁴³ Dajan tak v Maroku strávil pouze několik hodin. Ačkoliv přijel v přestrojení, čtyřhodinové rokování se odehrávalo za odhalení jeho obličeje. Hassan II. byl spolu s několika ministry své vlády a premiérem během tohoto rokování přítomen, byť několikrát nechal Dajana a Tuhámího mluvit mezi čtyřma očima. Od Dajana obdržel monarcha dar v podobě kanaánských dýk z vlastní sbírky. Byl to právě marocký král, kdo vzájemně představil obě strany, a také se ujal úvodního slova. Dále pak již diskutovali Dajan a Tuhámí přímo mezi sebou, byť si na přivítání představitelé Egypta a Izraele nepodalí ruku.¹⁴⁴

Podle zápisu, provedeného přímo na místě, byli účastníci příjemně překvapeni královou neformálností a projevem porozumění pro obě zúčastněné strany.¹⁴⁵ Král se také aktivně zapojoval do rokování ve snaze o zlepšení porozumění otázek a odpovědí dvou stran. Rokování nepřinesla žádné konkrétní cíle, jelikož byly obě strany velice opatrné v pronesení výroku, jež by byl nesprávně pochopen protistranou. Většinu času šlo tudíž o vyjasnění si pozic před dalším setkáním, na které král Hassan II. pozval Dajana a Tuhámího opět na marockou půdu.¹⁴⁶

Necelé dva měsíce po této schůzce oznámil egyptský prezident svůj úmysl navštívit Jeruzalém a pronést projev v izraelském Knesetu. Jeho návštěva se následně uskutečnila deset dnů po tomto vyhlášení, 19. listopadu 1977. Král Hassan II. tuto zprávu, jež se dozvěděl přes rádio, přijal s nadšením.¹⁴⁷

Druhé setkání Moše Dajana a Hassana Tuhámího se uskutečnilo začátkem prosince, opět v Maroku. Král Hassan II. během tohoto setkání vyslovil přání být zahrnut i do příštích tajných rokování mezi dvěma stranami. Moše Dajana následně šokoval návrhem setkat se neformálně s představitelem

¹⁴³ *Dayan-Tuhami Meeting on September 16, 1977*. The Institute for Intelligence and Special Operations (16 September 1977). [online]. Atlanta: Center for Israel Education, ©2016. Poslední změna 13. 2. 2017 15:00 [cit. 20.1.2017]. Dostupné z: <https://israeled.org/resources/documents/dayan-tuhami-meeting-minutes-institute-intelligence-special-operations/>

¹⁴⁴ STEIN, s. 195.

¹⁴⁵ *Dayan-Tuhami Meeting on September 16, 1977*.

¹⁴⁶ *Dayan-Tuhami Meeting on September 16, 1977*.

¹⁴⁷ LAURENT, s. 270.

Organizace pro osvobození Palestiny během návštěvy Washingtonu, což Dajan následně rázně zamítnul. Král podle reportu sepsaného přímo na místě izraelským zástupcem také řekl, že Organizace pro osvobození Palestiny je rakovinou, jejíž osud ho absolutně nezajímá.¹⁴⁸

O přísně tajném setkání se nakonec veřejnost dozvěděla a vzbudilo to vlnu kriticismu nejenom v ostatních arabských státech, ale především na domácí marocké scéně, kde byl král opozicí označen za kolaboranta se sionistickým režimem, jež umožňuje, aby se z Maroka stalo „*hnízd*o sionistických aktivit.“¹⁴⁹

Jak upozorňují někteří autoři, právě setkání Moše Dajana s Hassanem Tuhámím bylo vedle Sadatovy návštěvy Jeruzaléma nejdůležitějším milníkem v cestě k dohodám z Camp Davidu, podepsanými 17. září 1978, jež bezprostředně vedly k mírové smlouvě mezi Egyptem a Izraelem, ratifikované v březnu následujícího roku.¹⁵⁰

Král v této situaci uznal za vhodné zmírnit svou pozitivní rétoriku Izraele. Kriticky se nakonec postavil k egyptským mírovým iniciativám, jakož i samotné mírové dohodě mezi Egyptem a Izraelem, podepsané v Camp Davidu. Podle něj Egypt obětoval Palestince a jejich práva, jelikož mírové dohody neobsahovaly podmínku práva Palestinců na sebeurčení, a navíc za jediného legitimního zástupce národa určovaly pouze Organizaci pro osvobození Palestiny. Prostřednictvím velvyslance v Káhiře vyzval Sadata k tomu, aby mírové dohody odvolal a opětovně přerušil s Izraelem vztahy. Sadat, který očekával, že právě Hassan II. bude tím prvním arabským vládcem, jež jeho úsilí podpoří, tak byl hořce zklamán.¹⁵¹

¹⁴⁸ *Our representative's report of the meeting between Hassan-Tuhami-Dayan*. Meeting Between Hassan-Tuhami-Dayan The Institute for Intelligence and Special Operations (6 December 1977). [online]. Atlanta: Center for Israel Education, ©2016. Poslední změna 13. 2. 2017 15:00 [cit. 20. 1. 2017]. Dostupné z: <https://israeled.org/resources/documents/hassan-tuhami-dayan-meeting-minutes-institute-intelligence-special-operations/>

¹⁴⁹ ABADI, s. 41.

¹⁵⁰ MEITAL, Yoram. *Egypt's Struggle for Peace: Continuity and Change, 1967-1977*. Gainesville: University Press of Florida, 1997. s. 157.

¹⁵¹ ABADI, s. 42.

2.3.2 Hassan II. a izraelsko-palestinské vztahy

Po podepsání mírové smlouvy mezi Egyptem a Izraelem, jakkoliv tato nesplňovala představy marockého krále, pokračoval Hassan II. ve své roli prostředníka ohledně dohod mezi Izraelci a Palestinci. Významným milníkem v těchto snahách byl Mírový plán z Fezu, jímž se rozumí iniciativa arabských zemí, zformulována na 12. summitu Ligy arabských států v září 1982 ve Fezu, a později marockou vládou předána představitelům OSN. Iniciativa vycházela z mírového plánu saúdského krále Fahda, představeného v roce 1981, jež obsahoval osm bodů, mezi které patřilo zastavení výstavby izraelských osad na Západním břehu, jakož i požadavek vzniku Palestinského státu s hlavním městem Jeruzalémem.

Ve stejné době v září 1982 představil svůj mírový plán také prezident Spojených států amerických Ronald Reagan, a to ve vágně formulovaném projevu, kdy odmítl myšlenku vytvoření samostatného Palestinského státu, ale také anexi Západního břehu a Gazy Izraelem. Zatímco izraelská vláda tento plán odmítla, arabské země reagovaly právě již zmíněným mírovým plánem z Fezu. Ačkoliv byla i tato iniciativa odmítnuta, představovala významný krok směrem k rokováním o míru mezi Izraelem a Palestinou.

V létě roku 1986 pozval král Hassan II. na návštěvu Maroka Šimona Perese, se kterým hodlal zahájit mírová rokování na základě mírového plánu z Fezu. Setkání proběhlo v červenci tohoto roku ve městě Ifrán. Rozhovory zahrnovaly zejména otázku uznání Organizace pro osvobození Palestiny Izraelem, což byla pro Hassana II. podmínka pro jakýkoliv posun v mírových rokováních, jelikož podle něj byla OOP jedinou legitimní reprezentací palestinského lidu. Šimon Peres tuto možnost jednoznačně zamítl. Rokování tak nepřineslo žádné konkrétní výsledky. Přesto to bylo právě během tohoto setkání, kdy marocký monarcha vyzval arabské země k ukončení bojkotu rozhovorů s Izraelem. Jeho plánem bylo zorganizovat prvotní rozhovory, kterých by se konečně zúčastnily zneprátené země společně.

Jenom o několik dnů později předstoupil král Hassan II. před marocké publikum prostřednictvím televizních obrazovek. Ve svém projevu vysvětlil důvody tohoto setkání a přiblížil detaily jeho průběhu:

„Drahý můj lide, setkal jsem se s panem Šimonem Peresem, a mluvili jsme spolu o detailech plánu z Fezu. Setkal jsem se s ním, jelikož žádné rozhodnutí Ligy arabských států, od začátku její existence, nezakázalo arabskému vůdci setkat se s vůdcem Izraele. (...) Zeptal jsem se pana Šimona Perese: Co mi můžete říci o OOP? Odpověděl: Neuznávám OOP. Cože? A co tedy chcete dělat? S kým chcete zahájit dialog, jelikož jste to vy, kdo říká, že hodlá vyřešit palestinskou otázku. (...) Na shledanou. Nejsem tady, abych s vámi jednal o okupovaném území, a do jaké míry jste ochotni ho opustit. Jsem tady, abych vám řekl: musíte tato území evakuovat. (...) Nic jiného nelze říci muži, jenž odmítá OOP jako jediného legitimního partnera v dialogu a odmítá opustit okupovaná teritoria než prosté na shledanou. (...) Drazí moji lidé, chci, abyste si z této události vzali ponaučení. Není zbabělostí setkat se se svým nepřítelem a zjistit, jaké jsou jeho pohnutky. Právě naopak. Je zbabělé, ostudné a zrádné vzdát se bez boje, a já za posledních 25 let vidím, že jsme ustrnuli v situaci, kdy nejsme ani ve válce, ani nemáme mír.“¹⁵²

Iniciativa krále Hassana II. vyvolala negativní reakce nejenom na domácí půdě, ale i v zahraničí – Sýrie přerušila s Marokem diplomatické vztahy, Irák krále nemilosrdně kritizoval prostřednictvím svých médií. Saúdská Arábie i Jordánsko upřednostňovaly pomalý postup, a pouze Egypt byl ochoten s Izraelem rokovat.¹⁵³ Marocký monarcha, jenž byl od roku 1982 prezidentem Ligy arabských států, na svůj post v červenci 1986 rezignoval.¹⁵⁴

¹⁵² *Address to the Moroccan People by King Hassan II., 24. July 1986.* Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 14. 2. 2017 11:34 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook7/pages/178%20address%20to%20the%20moroccan%20people%20by%20king%20hassan.aspx>

¹⁵³ ABADI, s. 44.

¹⁵⁴ Kareem, A. (2016): July 27, 1986: King Hassan II. quits League post. *Gulf News*. 26. 7. 2016 [online], [cit. 3. 3. 2017]. Dostupné z: <http://gulfnews.com/opinion/today-in-history/july-27-1986-king-hassan-ii-quits-league-post-1.1868781>

Vývoj v progresu rozhovorů ovlivnilo první palestinské povstání, označované jako první Intifáda. To trvalo od konce roku 1987 do konference v Madridu v roce 1991. Marocká delegace na konferenci přítomná nebyla, a také se neúčastnila tajných rokůvání v Oslu,¹⁵⁵ jež vyústily ke vzájemnému uznání PLO a Izraele tak, jak si to přál marocký monarcha.

Zásluhy krále Hassana II. na mírovém procesu ocenili také izraelští státníci. V roce 1993, cestou z Washingtonu, kde byly podepsány Dohody z Osla I, se Šimon Peres a Jicchak Rabin zastavili v Maroku. Na rozdíl od řady jiných setkání, které se do té doby mezi představiteli Maroka a Izraele uskutečnila, toto setkání bylo již nejenom veřejné, ale také se uskutečnilo za přítomnosti médií. Americký prezident Bill Clinton tehdy vyjádřil chválu na adresu marockého monarchy ohledně jeho odvahy. Dokonce i arabské země reagovaly na toto setkání bez přehnané kritiky.

Snad posledním důležitým setkáním Hassana II. v otázce izraelsko-palestinských vztahů byla schůzka v Rabatu v květnu roku 1995, která se odehrála mezi Šimonem Peresem a Jásirem Arafatem, za přítomnosti marockého monarchy. Rozhovory se týkaly především způsobů urychlení mírového procesu a implementace přechodných dohod mezi Izraelci a Palestinci, ale také ekonomických vztahů. Obě strany se shodly, že finální dohodu mezi Izraelem a Palestinou chtějí podepsat již 1. července toho samého roku. Oba představitelé zároveň vyjádřili vděk marockému králi za jeho mírové snahy, jakož i srdečné přijetí na marocké půdě.¹⁵⁶

¹⁵⁵ *Middle East Peace Conference – List of Participants 30 Oct. 91.* [online]. Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 27. 09. 2016 13:27 [cit. 27. 1. 2017]. Dostupné z: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/MFADocuments/Pages/MIDDLE%20EAST%20%20PEACE%20CONFERENCE%20-%20LIST%20OF%20PARTICIPAN.aspx>

¹⁵⁶ *Joint Statement Following Meeting Between King Hassan II of Morocco, Israeli Foreign Minister Shimon Peres and PLO Chairman Yasser Arafat 28 May 95.* [online]. Jerusalem: Israel Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 23. 10. 2015 13:27 [cit. 5. 3. 2017]. Dostupné z: <https://israelforeignaffairs.com/2015/10/joint-statement-king-hassan-ii-of-morocco-fm-peres-plo-chairman-arafat-28-may-95/>

2.4 Maroko a Izrael na prahu 21. století

Od prvních kontaktů nově vzniklého židovského státu s Marokem až po první oficiální kontakt Maroka a Izraele v roce 1986 uběhly čtyři dekády, kdy se vzájemné vztahy dvou zemí vyvíjely jak na bilaterální úrovni, tak v širším kontextu událostí v blízkovýchodním regionu. Především vstup Maroka jakožto mediátora mírových rozhovorů mezi Izraelem a jeho arabskými sousedy nasvědčoval tomu, že i samotný mediátor – Maroko záhy podepíše s Izraelem svou mírovou smlouvu a zahájí tím vzájemný a oficiální diplomatický styk. Začátek devadesátých let se tak nesl na straně Izraele ve smyslu nadějí na získání nového spojence v regionu. Tyto naděje, jež byly umocněny pozitivním vývojem izraelsko-palestinského vztahu, a posléze také navázáním prvních oficiálních kontaktů. Druhá polovina 90. let proto přinesla pro Izrael zklamání z váhání krále Hassana II. učinit tento krok, a záhy také smutek z jeho smrti. Nový král země, Muhammad VI., nejenom nepokračoval ve šlépějích svého otce, ale pod vlivem Druhé palestinské intifády nechal diplomatickou kancelář Izraele v Rabatu zavřít. Vztahy dvou zemí tak na prahu nového století klesly na bod mrazu.

2.4.1 Cesta k diplomatickým vztahům Maroka a Izraele

Rok po oficiální návštěvě Perese a Rabina v Maroku navrhl Šimon Peres marockému králi zahájení oficiálních diplomatických vztahů dvou zemí. V té době země již měly za sebou léta ekonomické a bezpečnostní spolupráce – v roce 1993 dosahoval vzájemný obchod hodnoty 100 milionů amerických dolarů.¹⁵⁷ Kromě toho se připravovalo otevření styčných diplomatických kanceláří v Rabatu i Tel Avivu. Šlo tak o historicky první krok k vytvoření konkrétních a veřejných diplomatických vztahů, jakož i o vyvrcholení několika dekád diplomatického úsilí

¹⁵⁷ ABADI, s. 46.

ze strany Izraele. Příklad Maroka navíc v letech 1994 až 1996 následovaly i další arabské země, a to Tunisko, Omán, Katar a Mauritanie.¹⁵⁸

Významným krokem vpřed v bilaterálních vztazích byla ekonomická konference zemí MENA v říjnu roku 1994, která se konala v marocké Casablance a které se účastnili zástupci zemí regionu Blízkého východu a Severní Afriky, USA, Ruska i Izraele. Konference se pokládá za rozhodující krok ve sbližení zneprátelených stran blízkovýchodního regionu, zejména proto, že se problematika vztahů přesunula z politického a vojenského sektoru do sektoru hospodářství a ekonomiky. Jicchak Rabin, jež se konferenci zúčastnil, vyjádřil během svého proslovu díky králi Hassanovi II. a jeho otci, zesnulému králi Muhammadovi V. za jejich mírové úsilí, s vyjádřením naděje, že konference otevře dveře k navázání diplomatických vztahů se zbývajícími dvěma zeměmi regionu – Sýrií a Libanonem.¹⁵⁹

Marocký král nabídku Izraele k uzavření plných a oficiálních diplomatických vztahů odmítnul. Podle jeho názoru na tento krok ještě nebyl správný čas, a Hassan II. nechtěl, aby jeho unikátní postavení v rámci Ligy arabských států utrpělo újmy. Navíc si král chtěl udržet svůj status upřímného vyjednávače ve věci izraelsko-palestinského konfliktu. Nemalou úlohu tady sehrála také další věc – marocký monarcha chtěl, ze své pozice potomka proroka Muhammada, rozhodovat o budoucnosti města Jeruzalém, k čemuž ho nakonec vázalo jeho vedoucí postavení v Jeruzalémském výboru Organizace islámské konference.

¹⁵⁸ MADDY-WEITZMAN, Bruce. Israel and Morocco: A Special Relationship. *The Maghreb Review* [online]. 1996, 21(1-2), 36-48 [cit. 14. 10. 2016]. s. 45. Dostupné z: <http://dayan.org/content/israel-and-morocco-special-relationship-maghreb-review>

¹⁵⁹ *Israeli PM Rabin's Statement at the Casablanca MENA Economic Summit - English (1994)*. [online]. Jerusalem: The Israeli-Palestinian Conflict: An Interactive Database, ©2015 Poslední změna 4. 3. 2016 11:14 [cit. 1. 3. 2017]. Dostupné z: http://content.ecf.org.il/files/M00799_CasablancaMENASummit1994RabinSpeechEnglish.pdf

2.4.2 Muhammad VI. a nový postoj Maroka k Izraeli

Mawláj Hassan II. zemřel dne 23. července 1999 v nemocnici v Rabatu. Nástupcem se stal jeho nejstarší syn, Mawláj Muhammad VI., jemuž v té době bylo 36 let. Mladý marocký vládce se hned zkraje svého panování musel zabývat otázkou vzednutí islámského extremismu, jež projevil svou sílu prostřednictvím bombových atentátů v Casablance v roce 2003 a v Madridu v roce 2004.¹⁶⁰ V obou případech šlo o teroristy marockého původu ze skupiny Salafíja Džihadíja, jež byla napojená na Al-Qáidu.¹⁶¹ Další útoky, jež se odehrály v roce 2007 a byly mimo jiné namířené i na židovské cíle, dokázaly, že vymýcení radikalismu bude jednou z hlavních priorit vnitrostátní politiky.

Muhammad VI. pokračoval v duchu politické liberalizace, jež charakterizovala poslední roky vlády krále Hassana II. Provedl také několik personálních změn a reorganizaci vlády, kde došlo ke snížení počtu ministerstev.¹⁶² Tradiční elity, jež obklopovaly krále Hassana II., byly z Fezu – na rozdíl od svého otce se král Muhammad VI. obklopil také elitami s Rabatu a Casablancy, jakož i lidmi, jež neměli tradiční náboženské vzdělání. Královská palácová elita byla reorganizována do tzv. královských výborů, v jejichž agendě jsou otázky v oblasti investic, lidských práv, vzdělání nebo cestovního ruchu. Své místo v nejvyšších kruzích má i Abraham Sefraty, jež je židovského původu a hlásí se ke komunismu. V roce 2002 byl Sefraty pověřen vedením Národního energetického úřadu.

Nejvyšší postavení v rámci marockého establishmentu má jako Žid André Azoulay, jež je původem z pobřežního města As-Sawíra, a je královským poradcem. Toto postavení měl již za vlády Hassana II. Aktivně se zapojoval do mírového procesu a vytvořil si dobré vztahy s izraelskými elitami. Byl to právě on, kdo tlumočil Muhammadu VI. v roce 2005 pozvání tehdejšího prezidenta Moše Kacava na návštěvu Izraele. Tato návštěva měla podle Kacava sloužit

¹⁶⁰ GOMBÁR, s. 180. Většina teroristů, zodpovědných za útoky v Madridu, byla marockého původu.

¹⁶¹ VERMEREN, s. 103.

¹⁶² GOMBÁR, s. 176.

k opětovnému nastartování vzájemných vztahů, a vzbudila velké reakce v marockém tisku.¹⁶³ Podle izraelského tisku to byl zase Muhammad VI., kdo jako první pozval izraelského představitele na návštěvu Maroka, a to konkrétně Šimona Perese, během jejich setkání začátkem roku 2005 v Madridu. Ani jedna z těchto návštěv se neuskutečnila.

Šimon Peres, jež Maroko za vlády Hassana II. navštívil opakovaně, se do Maroka pod vládou jeho syna Muhammada VI. již nepodíval. Před svou smrtí v roce 2016 se mu přitom tato možnost naskytla ještě nejméně dvakrát. Poprvé v roce 2010, kdy se měl zúčastnit konference Světového ekonomického fóra v Marrákeši. Peres svou účast nakonec odvolal poté, co se s ním Muhammad VI. odmítl oficiálně setkat. Důvodem mělo patrně být moratorium na výstavbu osad na Západním břehu, jež vypršelo v září roku 2010, a palestinské vedení podmiňovalo pokračování vzájemných mírových rozhovorů jeho obnovením.¹⁶⁴

Podruhé se jeho vstupu na marockou půdu vzepřeli aktivisté z několika marockých pro-palestinských asociací na jaře roku 2015, kdy se v Marrákeši pořádala mírová konference pod záštitou *Clinton Global Initiative for the Middle East and North Africa*. Cílem první konference bylo seskupit světové zástupce s cílem nalezení řešení pro situaci na Blízkém východě. Aktivisté Peresovu účast odsoudili jako naprosto neakceptovatelnou, a apelovali na marockou vládu, aby dostála svých slovům o odmítání normalizace vztahů s Izraelem. Některé skupiny dokonce požadovaly, aby marocká justice povolila zadržení „*teroristy Perese*“ v případě jeho vstupu na marocké území.¹⁶⁵

V rámci zahraniční politiky se král Muhammad VI. soustředí především na posílení vztahů v rámci afrického kontinentu. Výsledkem těchto snah bylo koncem ledna roku 2017 opětovné přijetí Maroka do Africké unie. Kromě Afriky

¹⁶³ Barkat, A. (2005): Katsav Invites Moroccan King Mohammed VI. to Visit Israel. *Haaretz*. 2. 11. 2005 [online], [cit. 29. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/news/katsav-invites-moroccan-king-mohammed-vi-to-visit-israel-1.173024>

¹⁶⁴ Thorne, J. (2010): Morocco's king refuses to meet Israeli President. *The National*. 19. 10. 2010 [online], [cit. 3. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.thenational.ae/news/world/moroccos-king-refuses-to-meet-israeli-president>

¹⁶⁵ Al-Ashraf, H. (2015): Morocco: Activists demand government block Peres visit. *The New Arab*. 21. 4. 2015 [online], [cit. 3. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.alaraby.co.uk/english/politics/2015/4/21/morocco-activists-demand-government-block-peres-visit>

se návštěvy monarchy také soustřeďují na Čínu a tradiční evropské spřátelené země – Francii, Španělsko a Belgii.

Co se týče vztahu s Izraelem, většina oficiálních zpráv v posledním desetiletí mluví o příležitostném vyjádření krále Muhammada VI., že mírové rozhovory mají pokračovat. Konkrétním krokem bylo v roce 2014 zasedání Jeruzalémského výboru v Marrákeši, jež se opětovně sešel po více než deseti letech nečinnosti. Zasedání se účastnili i zástupci Evropské unie, Vatikánu a USA. Prezident Obama několik měsíců předtím také ocenil zásluhy krále Muhammada VI. na mírových snahách v kontextu blízkovýchodního konfliktu.¹⁶⁶

Další iniciativou marockého monarchy bylo v roce 2016 vyslání Sama Ben-Šitríty, jež je židovského vyznání a zároveň marockého původu, a působí jako předseda Světové federace marockých Židů, do Izraele za účelem iniciování prvotních setkání mezi izraelským premiérem Benjaminem Netanjahuem a palestinským prezidentem Mahmúdem [°]Abbásem.

Ačkoliv oficiální vztahy nebyly mezi Marokem a Izraelem zatím obnoveny, pokračují jak politické, tak i ekonomické kontakty bez vědomí širší veřejnosti. V roce 2013 se král postavil proti návrhu zákona, jež přinesli zástupci pěti vládních stran, na čele s úřadující Stranou spravedlnosti a rozvoje, ohledně zamezení jakéhokoliv obchodu a kontaktu s Izraelem. Návrh měl dvě alternativy – u té přísnější byl požadavek znemožnění izraelským návštěvníkům vstoupit na území Maroka. Obě formy návrhu byly panovníkem zamítnuty.

Politická rovina vývoje vzájemných vztahů Maroka a Izraele byla poznamenaná, a také značně ovlivněná, vývojem dějinných událostí v celém blízkovýchodním regionu. Hlavním aktérem tohoto vývoje byl marocký král

¹⁶⁶ King Mohammed VI Convenes al-Quds Committee Meeting in Support of Middle East Peace Process. *PRNewswire*. 16. 1. 2014 [online], [cit. 3. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.prnewswire.com/news-releases/king-mohammed-vi-convenes-al-quds-committee-meeting-in-support-of-middle-east-peace-process-240624601.html>

Hassan II., jež během své vlády dlouhé 38 let navázal a udržoval s Izraelem velmi specifický vztah. Výhodou marockého monarchy byly letité kontakty a zkušenosti s konkrétními izraelskými politiky, což mu ulehčilo chápání izraelského přístupu ke svým sousedům. Navzdory králově ochotě k jednání s Izraelem, jež poprvé veřejně projevil již během Casablanské konference v roce 1965, si marocký monarcha od Izraele udržel odstup, přičemž zůstal věrný své svaté zodpovědnosti vůči městu Jeruzalém a také svým závazkům vůči Arabské lize, jež po dobu 4 let také předsedal. Navzdory tomu, že se Maroko aktivně zapojilo do obou válek, jak Šestidenní, tak Jomkipurské, na straně arabských států, byl to právě marocký král, kdo oslovil egyptskou stranu ohledně zahájení vyjednávání s Izraelem. A podobně, navzdory aktivní participaci ve vyjednáváních mezi Egyptem a Izraelem, král Hassan II. nakonec dohody z Camp Davidu odsoudil jako nedostatečné. Jeho realistický přístup směrem k Izraeli tak nakonec vedl k pouhému omezenému diplomatickému styku s Izraelem, jež se nakonec ukázal jako příliš křehký na to, aby setrval. Jeho syn a nástupce Muhammad VI. dosud styk v politické rovině s Izraelem neobnovil.

3. HOSPODÁŘSKÉ A KULTURNÍ DETERMINANTY VZTAHU DVOU ZEMÍ V NOVÉM TISÍCILETÍ

Hospodářské a kulturní determinanty marockého postoje k Izraeli jsou dalším důležitým tématem v rámci jejich zevrubné analýzy. Rozumí se nimi veškeré faktory, jež ovlivňují vztah Maroka a Izraele mimo historický rámec či politickou rovinu. Tyto faktory tvoří součást takzvané veřejné diplomacie, na kterou se zejména v poslední době klade velký důraz.

Veřejná diplomacie je podle Peterkové definována jako činnost, jež formuluje představy o určitém státu, jeho hodnotách a činnostech. Primárním cílem veřejné diplomacie je vytváření pozitivních představ o určité zemi, její kultuře, národních institucích a zahraniční politice v myslích široké veřejnosti a státních elit. Na rozdíl od diplomacie tajné je provázena otevřeným způsobem, tudíž se stává veřejnou záležitostí. Jelikož se oproštuje komunikace a vztahy na oficiální úrovni, veřejnost může nad ní získat určitou kontrolu, ale také se jí může přímo účastnit prostřednictvím soukromých skupin a nepolitických subjektů. Výsledkem veřejné diplomacie je nárůst povědomí lidí o dané zemi, tvorba pozitivních představ o ní, a probuzení zájmu o komunikaci s ní formou spolupráce, investic a výměně poznatků či zkušeností na poli vědy a výzkumu.¹⁶⁷

Hlavními oblastmi, ve kterých se veřejná diplomacie může provázet, je oblast ekonomické spolupráce, oblast kultury a sektor cestovního ruchu. Tyto tři oblasti spolupráce jsou velmi dobře viditelné i ve vzájemném vztahu Maroka a Izraele.

Maroko a Izrael má již od počátku svých kontaktů rozvinuté ekonomické vztahy, a to formou dovozu i vývozu z jedné země do druhé. Důležitou složku ekonomiky, a především příjmů Maroka, tvoří cestovní ruch, přičemž navzdory tomu, že Maroko oficiálně neuznává Izrael, držitelé izraelských pasů můžou

¹⁶⁷ PETERKOVÁ, Jana. *Veřejná diplomacie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. s. 11-12.

vstoupit na jeho území, a podniknout po Maroku poznávací cestu, nebo čerpat dovolenou v jednom z marockých přímořských resortů.

Cestovní ruch je přitom jedním ze způsobů kulturního propojení dvou zemí, a v případě Maroka s jeho tisíciletou židovskou historií to platí obzvlášť. Tato poslední kapitola mé práce má za úkol analyticky zachytit veškeré významné nepolitické kontakty Izraele a posoudit jejich důležitost v rámci celkového obrazu postoje Maroka k Izraeli.

3.1 Ekonomická spolupráce Maroka a Izraele

Ekonomická spolupráce provázela marocko-izraelské vztahy od samého začátku společné komunikace dvou zemí. Izrael podporoval investice obchodníků v Maroku, a to jak židovských, tak i nežidovských. Vysocí představitelé izraelské vlády byli aktivně zapojeni do snah o navázání obchodního kontaktu Barona Edmonda de Rotchilda, jakož i britského maloobchodního řetězce Marks and Spencer.¹⁶⁸

Jedním z prvních vývozních artiklů z Maroka do Izraele se v 60. letech stalo citrusové ovoce. Na rozvoji tohoto exportu má podíl bývalý izraelský ministr obrany Zevi Dinstein, jež se s králem Hassanem II. setkal osobně. Mordechai Makleff zase v Maroku poskytnul svoji expertizu ohledně těžby a zpracování fosfátů.

Ještě předtím, než otevřely Izrael a Maroko své vzájemné diplomatické kanceláře, dosahoval bilaterální obchod přes sto milionů amerických dolarů ročně¹⁶⁹. Izraelský exportní institut v roce 1994 odhadoval, že by se po navázání diplomatických styků mohl zvýšit izraelský export do Maroka na 220 milionů amerických dolarů ročně.¹⁷⁰ Maroko již v té době spolupracovalo v oblasti

¹⁶⁸ ABADI, s. 34.

¹⁶⁹ ABADI, s. 48.

¹⁷⁰ MADDY-WEITZMAN, s. 45.

zemědělského výzkumu a vývoje s Izraelem – obě země investovaly do ambiciózních projektů v oblasti pěstování květů a zeleniny. Zásahu na rozvoji těchto vztahů měl především tehdejší izraelský ministr zemědělství Avraham Katz-Oz, jež Maroko osobně navštívil v roce 1985. Do těchto projektů byly pak v 90. letech zapojeny i Spojené státy americké prostřednictvím Americké agentury pro mezinárodní rozvoj (USAID), jež spolu s izraelským výzkumným institutem Ben Guriona investovaly půl milionu amerických dolarů do experimentální farmy u El Jadidy.¹⁷¹

Další odbyt viděl Izrael ve formě zařízení na zavlažování, elektroniky, v oblasti stavebního průmyslu, ale i zpracovaných potravin. Jiným odvětvím se slibnými vyhlídkami spolupráce byl sektor energetiky. V roce 1995 byly do Izraele z Maroka přepraveny ropné břidlicové vklady k výzkumům jejich zpracování na elektrickou energii. Zdrojem příjmů pro Izrael se měl také stát re-export izraelského zboží přes Maroko do ostatních severoafrických zemí.

Veškeré tyto plány se ale ukázaly jako předčasné. Poté, co se Maroko rozhodlo opět přerušit oficiální diplomatické vztahy s Izraelem, se řada těchto plánů nedožila realizace. V roce 1995 odmítli maroční celníci vydat izraelské produkty, jež měly být vystaveny během mezinárodní obchodní výstavy v Casablance, což vedlo k tomu, že Izrael nakonec zrušil svou účast na výstavě. Přímý a oficiální obchod mezi Marokem a Izraelem se tak následně pohyboval kolem pouhých 2 milionů amerických dolarů ročně, byť už v roce 1996 uvažovalo Maroko o nákupu 20 bojových stíhaček F-5 právě z Izraele.

Vzhledem k současnému stavu vztahů mezi Marokem a Izraelem zůstává řada ekonomických a obchodních transakcí mimo mediální pokrytí. Přesto se ale v posledních třech letech píše o vývozu etrogu z Maroka do Izraele. Etrag je citrusové ovoce, jež se používá při židovském svátku Sukot. V Maroku se tradičně etrogy pěstují v oblasti jižně od pohoří Vysokého Atlasu, v rurálních oblastech nedaleko města Taroudant. První dovoz etrogu z Maroka do Izraele se uskutečnil v září roku 2013 na popud izraelské sefardské komunity. První

¹⁷¹ ABADI, s. 47.

zkušební etrogy byly dovezeny krátce před začátkem svátku Sukot a byly podrobeny důkladné kontrole.¹⁷²

V roce 2015, během židovského sabatického roku, kdy není povoleno pěstování a prodávání zemědělských plodin, bylo Maroko jedním z hlavních zdrojů etrogů pro Izraelce slavící Sukot. Zelené a nezralé etrogy nakoupili židovští obchodníci v Maroku za cenu mezi sedmi a deseti dolary za kus.¹⁷³

Jakékoliv spojení Maroka a Izraele prostřednictvím obchodu je nicméně v rovině neoficiální a informace o něm lze jen těžko dohledat v marockých zdrojích. V červnu roku 2016 marocké Ministerstvo průmyslu, obchodu a investicí zašlo tak daleko, že prostřednictvím zástupce ministra, Muhammada Abbou, popřelo jakékoliv ekonomické vztahy mezi těmito dvěma zeměmi. V této souvislosti šlo zejména o reakci na otázky některých poslanců marockého parlamentu ohledně prodeje izraelských datlí v marockých obchodech během postního měsíce Ramadán. Podle Abbou Maroko ctí rozhodnutí Ligy arabských států a Organizace islámské spolupráce ohledně ekonomických a obchodních vztahů s Izraelem. Vyjádření Muhammada Abbou bylo nicméně odmítnuto poslancem za opoziční Socialistickou unii Mahdíem Mazvářím, jež ve své tiskové zprávě uvedl, že se hodnota izraelského zboží na území Maroka odhaduje až na 50 milionů amerických dolarů. Mazváří rovněž zdůraznil, že je nemožné, aby se tolik izraelského zboží dostalo do Maroka pouhým pašováním.¹⁷⁴

¹⁷² Udasin, S. (2013): First-Ever Moroccan Etrogs Arrive. *The Jerusalem Post*. 12. 9. 2013 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Enviro-Tech/First-ever-Moroccan-etrogs-arrive-326040>

¹⁷³ As Israel's groves lie fallow, Morocco captures etrog market. *Times of Israel*. 25. 9. 2015 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.timesofisrael.com/as-israels-groves-lie-fallow-morocco-captures-etrog-market/>

¹⁷⁴ Moroccan minister denies trade relations with Israel. *Middle East Monitor*. 29. 6. 2016 [online], [cit. 3. 3. 2017]. Dostupné z: <https://www.middleeastmonitor.com/20160629-moroccan-minister-denies-trade-relations-with-israel/>

3.2 Cestovní ruch

V současné době neuplatňuje Maroko vůči návštěvníkům z Izraele vízovou povinnost. Izraelští turisté tak mohou vstoupit na území Maroka a pobýt v zemi po dobu 3 měsíců. Naopak Izrael ale vízovou povinnost pro občany Maroka má a dle informací Ministerstva zahraničních věcí Izraele prochází víza pro marocké občany procesem schválení ze strany tohoto ministerstva.¹⁷⁵

Podle dostupných údajů navštívilo Izrael v roce 2014 2 239 marockých turistů, což je až čtyřnásobek počtu turistů, jež Maroko navštívil v roce 2009.¹⁷⁶ Účelem cesty Maročanů do Izraele je především návštěva Jeruzaléma a svatých míst islámu. V tomto ohledu tak lze mluvit o náboženském cestovním ruchu, jelikož je návštěva Jeruzaléma pro muslimy pokládána za tzv. malou pouť (*umru*). Maročané jsou tak součástí asi půl milionu návštěvníků Izraele z arabských a muslimských zemí světa.¹⁷⁷

Cesty marockých muslimských návštěvníků do Izraele provázejí, podobně jako je tomu u všech muslimských návštěvníků, značné kontroverze. Vzhledem k tomu, že je Jeruzalém dle palestinského chápání okupovaným městem, jeho návštěva vzbuzuje u palestinských politických entit smíšené pocity. Na jedné straně převládá názor, že návštěvy mešity Al-Aqsá přispívají pozitivně k rozvoji palestinské ekonomiky ve městě, a je proto žádoucí, a to bez ohledu na vstup těchto návštěvníků na izraelskou půdu. Na druhé straně ale stojí názor, že cesty do okupovaného Jeruzaléma, kde Palestinci ovládají jenom 13 procent jeho rozlohy, vede de facto k normalizaci vztahů mezi domovskými muslimskými státy návštěvníků a Izraelem. Tento názor zastává i palestinská politická strana

¹⁷⁵ *Tourist Visa Table*. [online]. Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 14. 2. 2017 11:34 [cit. 15. 2. 2017]. Dostupné z:

<http://mfa.gov.il/MFA/ConsularServices/Documents/VisaRequirements-Tourists.pdf>

¹⁷⁶ El Houssaine, N. (2014): Thousands of Moroccan Tourists visited Israel since 2009: Report. *Morocco World News*. 18. 11. 2014 [online], [cit. 26. 2. 2017]. Dostupné z:

<http://www.morocoworldnews.com/2014/11/144471/thousands-of-moroccan-tourists-visited-israel-since-2009-report/>

¹⁷⁷ Tasketin, F. (2015): Turkish Pilgrims to Jerusalem Face Backlash. *Al Monitor*. 25. 4. 2015 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/04/startling-reaction-to-turks-on-umrah-pilgrimage-to-jerusalem.html>

Hamás,¹⁷⁸ a v podobném smyslu se vyjádřila rovněž marocká vládnoucí Strana spravedlnosti a rozvoje.¹⁷⁹

Za počátek cestovního ruchu Izraelců do Maroka lze snad pokládat samotný postoj krále Hassana II. tak, jak byl vyjádřen v roce 1970 samotným králem pro francouzský list *Le Nouvel Observateur*: „(Židé) jsou tady vítáni“.¹⁸⁰ Králova slova tehdy odrážela jeho nevoli s odchodem téměř celé židovské komunity do Izraele, završeného exodem po Šestidenní válce. Ještě konkrétněji přišla od marockého monarchy nabídka k návratu během konfliktu na Západní Sahaře, během kterého král obdržel vojenskou pomoc od Izraele. Král opět pozval marocké Židy zpět do jejich původní domoviny, tentokrát konkrétněji vyjádřeným přáním, aby Židé nezapomněli na hroby svých rabínů.

Toto pozvání nezůstalo bez reakce, a ke konci 70. let se oficiálně rozvinul cestovní ruch směrem z Izraele do Maroka.¹⁸¹ Nárůst počtu izraelských návštěvníků nastal pak zejména po podepsání Dohod z Osla mezi Izraelci a Palestinci, kdy se Maroko otevřelo takřka všem Izraelcům, bez ohledu na jejich původ. Výraznou vzpruhou pro sektor cestovního ruchu bylo rovněž jmenování Serge Berduga, jež stál v té době ve vedení casablanské židovské komunity, ministrem cestovního ruchu v roce 1994.¹⁸² Ačkoliv přesné údaje o počtu izraelských občanů, jež ročně navštíví Maroko, nejsou vzhledem k nízkému procentuálnímu zastoupení k dispozici,¹⁸³ koncem 90. let se jejich počet odhadoval na 15 000 až 20 000.¹⁸⁴ Marocké židovské autority v roce 2013

¹⁷⁸ Melhem, A. (2015): Arabs divided on visiting Jerusalem. *Al Monitor*. 12. 6. 2015 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/06/arab-muslim-visit-jerusalem-palestine-normalization-israel.html>

¹⁷⁹ El Houssaine, N. (2014).

¹⁸⁰ ABADI, s. 38.

¹⁸¹ ABADI, s. 39.

¹⁸² MADDY-WEITZMAN, s. 43.

¹⁸³ Podle informací marockého Ministerstva cestovního ruchu navštívilo Maroko v roce 2015 přes 10 milionů turistů. Výčet sedmi zemí s největším počtem turistů v Maroku Izrael nezahrnuje. *Statistiques sur le tourisme au Maroc. Pour le mois de Decembre 2015*. [online]. Casablanca: Observatoire du Tourisme, ©2014. Poslední změna 17. 01. 2017 11:23 [cit. 27. 1. 2017]. Dostupné z: http://www.tourisme.gov.ma/sites/default/files/Referentiel/tbn/tbnat-12-15_0_0.pdf

¹⁸⁴ MADDY-WEITZMAN, s. 45.

odhadovaly počet izraelských návštěvníků ročně na přibližně 45 000, tudíž dvojnásobek z doby před dvaceti lety.¹⁸⁵

Podobně jako v případě marockých návštěvníků Izraele, i izraelští turisté vyhledávají v Maroku především místa náboženského významu. V rámci židovského náboženského cestovního ruchu jde především o návštěvy hrobů významných židovských učenců formou poutě (hebrejsky *hiluly*). Poutě zaštiťuje Koncil židovských komunit v Maroku (CCJM), který na ně zve marocké Židy zejména z Izraele, ale také z Kanady a Francie. Tyto poutě se odehrávají především během svátku *Lag ba-omer*,¹⁸⁶ který spadá do období jara. Hroby židovských světců jsou roztroušené po celém Maroku a poutní cesty vždy zahrnují návštěvu více než jednoho takového místa. Poutě tak trvají týden až deset dnů.¹⁸⁷

Vedle náboženského cestovního ruchu jsou oblíbené také cesty za poznáním Maroka. Takovéto poznávací zájezdy se zaměřují především na židovské památky, v jejich programu jsou proto zahrnuty prohlídky synagog a židovských hřbitovů. V mnoha případech navštíví také místní židovské komunity – *kehily*. Tyto cesty ale nejsou koncipovány jako poutě, jelikož zahrnují také návštěvu místních medín, historických či přírodních zajímavostí.

Cesty Izraelců k hrobům marockých svatých a za účelem poznání Maroka se ale neobešly v minulosti bez problémů. Když přišla v létě roku 2013 marocká koalice s návrhem zákona, jež by trestně stíhal jakékoliv snahy o normalizaci vztahů Maroka s Izraelem, izraelské cestovní kanceláře, jež pořádají zájezdy do Maroka, si byly vědomé toho, že by se přijetí tohoto zákona týkalo i jejich činnosti.¹⁸⁸ Tento zákon byl Jacky Kadošem, prezidentem židovské komunity

¹⁸⁵ Ahren, R. (2013): Moroccan Jewish Leader: Bills to outlaw contact with Israel will fail. *Times of Israel*. 22. 11. 2013 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.timesofisrael.com/moroccan-jewish-leader-bills-to-outlaw-contact-with-israel-will-fail/>

¹⁸⁶ *Lag ba-omer* je počítán mezi malé židovské svátky a slaví se 33. den po skončení *Pesachu*.

¹⁸⁷ KOSANSKY, Oren. Tourism, Charity, and Profit: The Movement of Money in Moroccan Jewish Pilgrimage. *Cultural Anthropology* [online]. 2002, 17(3), 359-400 [cit. 14. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3651563>

¹⁸⁸ Stoller, K.R. (2013): Moroccan Law Proposal suggests punishing contacts with Israel and Israelis with two to five years of imprisonment. *International Institute for Education and Research on Antisemitism*.

Marrákeš-Essaouira označen jako „neracionální ... s nulovou šancí projít, protože král by to nikdy nedovolil.“¹⁸⁹ Zákon nakonec opravdu neprošel, a turistický ruch Izraelců do Maroka tak negativně neovlivnil.

Negativní vliv na marocký turismus mělo ale varování Ministerstva zahraničí, jež vychází dvakrát do roka, ohledně cest Izraelců do Maroka. Maroko se na seznam zemí, kam by měli Izraelci „omezit své cesty, pokud to není bezvýhradně nutné“, dostalo jak v roce 2009, tak v letech 2015 a 2016, a to s poznámkou ohledně hrozby útoku Al-Kajdy islámského Maghribu.¹⁹⁰ Rozhodnutí o přidání Maroka na seznam nebezpečných zemí vyvolalo negativní reakci ze strany izraelských cestovních kanceláří, ze kterých například CK Yambateva vyslala do Maroka v roce 2008 až 80 organizovaných skupin turistů během svátku Sukot a počty zájemců o zájezd do Maroka dle zástupce CK Davida Edriho každý rok stoupají, přičemž se izraelští turisté „nikdy nesetkali s nepřátelstvím kvůli tomu, že jsou Izraelci. Marocké úřady vynakládají veliké úsilí, aby se turisté bez ohledu na svou národnost cítili v Maroku bezpečně.“¹⁹¹

Začátkem roku 2017 přinesla marocká i izraelská média informaci o obnovení letové linky mezi Tel Avivem a Marrákeš, jež nebyla v provozu od roku 2004. Zároveň bude přidána nová linka Tel Aviv - Casablanca. Lety budou v provozu od května do července a bude je využívat zejména cestovní kancelář Flying Carpet pro své charterové lety. Ty budou zajištěny italskou leteckou společností Neos s mezipřistáním na Sicílii z důvodu neexistence letecké dohody mezi Izraelem a Marokem.¹⁹²

20. 11. 2013 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: http://iibsa.org/cms/wp-content/uploads/2013/11/Stoller_2013_Morocco_Law-Proposal-to-punish-contacts-with-Israelis_Anti-normalisation.pdf

¹⁸⁹ Ahren, R. (2013): Moroccan Jewish Leader: Bills to outlaw contact with Israel will fail. *Times of Israel*. 22. 11. 2013 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.timesofisrael.com/moroccan-jewish-leader-bills-to-outlaw-contact-with-israel-will-fail/>

¹⁹⁰ Azharot masa: Dagšim likrot chagej tišri 2016. [online]. Jerusalem: Prime Minister's Office National Security Council, ©2005. Poslední změna 27. 09. 2016 13:27 [cit. 27. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.nsc.gov.il/he/Travel-Warnings/Pages/tishrei.aspx>

¹⁹¹ Sadeh, D. (2009): Moroccans fume over Israeli travel alert. *Ynetnews*. 19. 8. 2009 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3763433,00.html>

¹⁹² Lahsini, C. (2017): Flights Between Morocco and Israel to Resume. *Morocco World News*. 2. 2. 2017 [online], [cit. 2. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.morocoworldnews.com/2017/02/207291/flights-morocco-israel-resume/>

3.3 Kulturní spojitost dvou zemí

Historická přítomnost Židů na území Maroka je hlavním aspektem spojitosti Maroka a Izraele v oblasti kulturní. Kontinuita tohoto vzájemného propojení se projevuje v obou zainteresovaných zemích. V Izraeli jsou tyto projevy viditelné prostřednictvím marocké komunity, přičemž v Maroku jde zase zejména o postoj k židovskému historickému odkazu. Současná marocká ústava, jež prošla v roce 2011 revizí, má nyní nově ve své preambuli uvedeno, že jednotu a identitu marockého lidu obohatil mimo jiné i židovský vliv.¹⁹³

Marocká židovská komunita má důležité místo v rámci izraelské společnosti. Počtem svých členů, jež se dosud hlásí k marockému původu, je tato komunita druhou největší etnickou komunitou v Izraeli po Židech z Ruska.¹⁹⁴ Maročtí Židé, žijící v Izraeli, projevují svůj původ zejména prostřednictvím dvou hlavních aspektů: slavením svátku Mimuna, a postojem k marocké vládnoucí rodině.

3.4.1 Svátek Mimuna

Svátek Mimuna je lokálním¹⁹⁵ a nehalachickým svátkem nejistého původu. Podle historika Yigala Bin-Nuna je Mimuna původně pohanským marockým folklorním svátkem na oslavu démona Sidi Mimuna a jeho družky Lally Mimuny, který byl Židy adoptován. Bin-Nun svůj argument podepírá tím, že se během svátku Židé zdraví arabsky: *Tarbahu utsaadu* (ať tě provází úspěch a

¹⁹³ *Morocco's Constitution of 2011*. [online]. Chicago: Constitute Project ©2012. Poslední změna 24. 5. 2016 16:13 [cit. 29. 1. 2017]. Dostupné z:

https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011.pdf?lang=en

¹⁹⁴ Počet marockých Židů byl v roce 2009 podle izraelského statistického úřadu 486,6 tisíc. *Jews by Country of Origin and Age. Statistical Abstract of Israel 2009 – No. 60 Subject 2. No. of Table 24*. [online]. Jerusalem: Central Bureau of Statistics, ©2002. Poslední změna 27. 1. 2017 14:27 [cit. 29. 1. 2017]. Dostupné z:

http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_24x&CYear=2009

¹⁹⁵ Mimuna se tradičně slavila pouze v oblasti Maghribu.

šťěstí) a zpívají píseň o Lalle Mimuně¹⁹⁶. Jiné vysvětlení nabízí izraelský antropolog Harvey Goldberg, který zdůrazňuje veselý podtón svátku, jež ani zdaleka nepřipomíná snahu uchlácolit démona a zvrátit jeho negativní působení. Goldberg také uvádí další dva možné původy svátku: jeden z nich je více folklorní, a tudíž postrádá historické ukotvení – Mimuna tak má být dnem, kdy si Židé v Maroku připomínají událost zvěsti o smrti otce slavného Maimonida, Majmon ben Jozefa. Další vysvětlení původu svátku je židovské slovo *emunah* neboli víra, která v marockém kontextu má znamenat víru v konečné vykoupení izraelského lidu, a proto se Mimuna slavila v měsíci Nisan, hned po ukončení Pesachu, který připomíná vykoupení Izraele z egyptského otroctví¹⁹⁷.

Mimuna, kterou maroťtí Židé slaví od 18. století, je jednodenní svátek, jež přímo navazuje na Pesach. Slaví se tudíž po skončení 8. dne Pesachu. Mimuna je, jak uvádí Shoshana Kordova, svátkem *chamece* neboli kvásku, jelikož chléb a pečivo s kváskem je jedním z hlavních symbolů¹⁹⁸. Dalším důležitým symbolem svátku je propojení židovské minoritní, s muslimskou majoritní komunitou v několika aspektech, jak dokládají historické texty z Fezu:

„V poslední den svátku, odpoledne, nakoupíme klasy zeleného ječmene od muslimů, a ty ovineme kolem lamp, zrcadel a hodin v pokoji. Také nakoupíme růže a pomerančové květy, kterými ozdobíme stůl. Tato noc je noc mimuny. Malé holčičky a mladé ženy se oblečou do adžamy, a jdeme se projít po mellahu. Mladí muži si oblečou muslimské oblečení a vyjdou na ulici s mandolínami. Hlavní ulice je tak plná lidí – pokud bys upustil jehlu, určitě upadne na někoho hlavu! Navštěvují se příbuzní, kteří se zdraví: Ať jsi úspěšný a šťastný! Libáme příbuzným ruce a oni nám podají mléko, přičemž praví: Vezmi si, a začni s tímto šťastně rok, ať jsi úspěšný a šťastný. Ten večer lze všude slyšet náboženské písně a lidé zpívají hebrejsky: A pokoj, ať se rozmůže nad tebou. A dlouhý život s mnoha lety ať je nad tebou. To se pak přeloží do arabštiny.¹⁹⁹“

¹⁹⁶ Kordova, S. (2013): Word of the Day Mimouna. *Haaretz*. 2. 4. 2013 [online], [cit. 2.2.2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/jewish/features/word-of-the-day-mimouna.premium-1.512976>

¹⁹⁷ GOLDBERG, Harvey, E. The Mimouna and the Minority Status of Moroccan Jews. *Ethnology* [online]. 1978, 17(1), 75-87 [cit. 14. 10. 2016]. s. 76. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3773281>

¹⁹⁸ Kordova, S. (2013).

¹⁹⁹ GOLDBERG, s. 79

Z tohoto historického textu nejasného datování je zřejmé, že svátek nebyl pouze záležitostí Židů tak, jak je tomu během slavení svátků halachických, včetně Pesachu, nýbrž byl otevřen všem. Židé nejenom finančně pomohli muslimům prostřednictvím nákupu jídla pro tento svátek, ale také se oblékli podle stylu muslimů. Navíc, slova požehnání byla přeložena do arabštiny, aby jim rozuměla i muslimská většinová komunita. Goldberg v této souvislosti uvádí, že svátek měl kromě podtextu očekávání vykoupení izraelského lidu také spojitost s přírodou a oslavou nového života. V některých oblastech Maghribu tak Židé vykonávali modlitby v polích svých muslimských sousedů, kteří to pokládali za dobré znamení²⁰⁰.

Stolování o svátku Mimuna připodobňuje k muslimskému stolování během postního měsíce Ramadán. Stůl nebývá prostřen klasickým židovským způsobem prostírání pro rodinu, a také postrádá typická jídla marocké kuchyně. Svě místo tady mají zejména sladké pokrmy, jako jsou mandlové koláčky, marcipán, oříšky a suché ovoce. Stůl je také plný symbolů, jež jsou známé i v širším marockém kontextu. Namísto toho je plný symbolů. Podobnou symboliku nachází Bin-Nun například i v hudbě marockých potomků černých otroků Gnawa a v širším kontextu maghribského folkloru²⁰¹. V mnoha ohledech tak připomíná muslimský Ramadán, jehož bohatství pokrmů po přerušení půstu nebylo marockým Židům neznámé.

Svátek Mimuna není dnes v Izraeli pouze svátkem marockých Židů, ale zasahuje širší sefardskou komunitu. Jeho možný původ v nežidovské mytologii nebo dokonce magii se již nyní nezdůrazňuje²⁰². Svátek je také oslavou přátelství mezi Židy a muslimy, jež po staletí žili v Maghribu vedle sebe. Důraz u svátku je na návštěvě blízkých a přátel, jakož i na společném stolování. Na oficiální slavnosti jsou zástupci marocké komunity, zvaní jsou vládní představitelé Izraele.

²⁰⁰ GOLDBERG, s. 81.

²⁰¹ Bin-Nun, Y. (2007): Lady Luck. *Haaretz*. 8. 4. 2007 [online], [cit. 1. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/israel-news/lady-luck-1.217597>

²⁰² Bin-Nun, Y. (2007).

3.4.2 Kulturní diplomacie marockých vládců

Zajímavým aspektem v kulturních vztazích Maroka a Izraele je postoj marockých Židů v Izraeli k marocké vládnoucí dynastii °Alawitů, a naopak, osobní postoje °alawitských vládců k Židům. V této souvislosti vyniká zejména odkaz králů Muhammada V. a Hassana II.

S odstupem více než půl století si maroští Židé připomínají dobu svých předků během francouzské okupace Maroka a zejména druhou světovou válku jako dobu, kdy se právě král Muhammad V. zastal marockých Židů a zabránil jejich pronásledování či dokonce exterminaci v koncentračních táborech. Bez ohledu na přesné historické skutečnosti²⁰³ je tudíž král Muhammad V. v marocké židovské komunitě velice uznáván.

Příkladem tohoto uznání je i ocenění Rev. Martina Luthera a rabína Abraháma Heschela, jež král Muhammad V. obdržel in memoriam v roce 2015. Ocenění bylo předáno jeho vnučce princezně Hasně během ceremoniálu při příležitosti 10. výročí vzniku institutu pro židovská studia – Kivunim v synagoze Bnej Ješurun v New Yorku. Během slavnostního předání ceny byla vyzdvižena úloha krále Muhammada V. při záchraně marockých Židů před krutými zákony vichystického režimu.

Na syna Muhammada V., krále Hassana II., rovněž vzpomínají maroští Židé s úctou. Zatímco jeho politické postoje ke státu Izrael a jeho politice, zejména vůči Palestincům, nebyly vždy jenom pozitivní, v otázce Židů obecně, a marocké komunity konkrétně, byl král od začátku své vlády až do jeho konce příkladem tolerantního přístupu.

První demonstrací svého přátelského přístupu byla schůzka krále Hassana II. s prezidentem Světového sionistického kongresu, Nahumem Goldmanem, jež se uskutečnila 24. června 1970 v Maroku. V arabském světě, ale i v samotném Izraeli způsobila schůzka velké pozdvižení. Šlo totiž o setkání

²⁰³ Doba druhé světové války a role krále Muhammada V. při záchraně marockých Židů byla popsána v kapitole 1.3.3

marockého monarchy s izraelským občanem, jenž nebyl oficiálním představitelem země, a na kterou izraelská vládní garnitura reagovala s notnou dávkou překvapení, byť nešlo o porušení izraelských zákonů.²⁰⁴ Smyslem tohoto setkání bylo snížit napětí mezi Izraelem a arabskými státy, jehož šlo dosáhnout pouze bojem proti antisemitismu a předsudkům vůči Židům. Král Hassan II. tím měl demonstrovat otevřenost Arabů vůči vzájemnému dialogu, a právě Goldman, jež byl váženou osobností na Západě a zároveň měl vliv v americké židovské komunitě, byl adekvátním představitelem druhé strany konfliktu.

Marocký monarcha zpětně na setkání s Nahumem Goldmanem reagoval následovně:

„Nikdy mne ani nenapadlo odmítnout se setkat s někým jenom proto, že je to Žid. Ostatně, vychází to z hlubokých tradic a historie Maroka, že Židé a Arabové vždy žili v dokonalé harmonii. (...) Takže když mi nabídli tuto schůzku, odpověděl jsem: Žádný problém (...) Věděl jsem, že během ní dojde k výměně nápadů a názorů, i když si třeba ne ve všem porozumíme. (...) A faktem je, že jsem díky tomu potkal velice otevřeného gentlemana, plného moudrosti, velmi odlišného od toho, co jsem očekával. Potkal jsem mudrce mezi mudrci, byť neměl plnovous. (Goldman) prokázal velký důvtip a smysl pro spravedlnost. Nezačal se stížnostmi, okamžitě jsme diskutovali o budoucnosti.“²⁰⁵

Dalším příkladem, jež dokládá asertivní přístup krále Hassana II. k Židům, byl světový sjezd marockých Židů v květnu roku 1984 v marockém Rabatu, jež zorganizoval jeden z předních marockých Židů a důvěrník krále Hassana II. Robert Assaraf. Slavnostní recepce se zúčastnili i vysocí státní činitelé, včetně premiéra a korunního prince. Hassana II. od povolení k zorganizování sjezdu neodradily ani výhrůžky Sýrie, která následně po sjezdu přerušila své členství v Jeruzalémském výboru.²⁰⁶

I současný král Muhammad VI. pokračuje ohledně postoje k Židům marockého původu ve šlépějích svého otce. Příkladem pozitivního přístupu

²⁰⁴ ABADI, s. 36.

²⁰⁵ LAURENT, s. 256.

²⁰⁶ MADDY-WEITZMAN, s. 43.

k židovskému odkazu, tak jak byl vyjádřen v ústavě v roce 2011, je například královo schválení návratu k původním názvům ulic v marrákešské židovské čtvrti, jež nedávno prošla celkovou rekonstrukcí. Čtvrť se tak opět jmenuje *Mellah* a její ulice nesou jména především významných rabínů této komunity.²⁰⁷

Významným gestem je také projekt s názvem „Dům života“, nad kterým převzal král záštitu v roce 2010. Cílem projektu je rekonstrukce židovských hřbitovů po celém Maroku. Za prvních pět let existence projektu bylo obnovených 167 hřbitovů s celkem až 12 000 hroby. Muzeum moderního umění v New Yorku ocenilo iniciativu marockého monarchy během slavnosti při příležitosti instalování výstavy k tomuto projektu. Serge Berdugo, bývalý ministr cestovního ruchu, jež od roku 2006 působí jako marocký ambasador dobré vůle, vyjádřil na margo tohoto projektu králova slova: *„Projekt je svědectvím bohatství a rozmanitosti marockého duchovního bohatství. Židovský odkaz, jeho rituály a specifičnost, byl přirozenou součástí dědictví naší země a naší identity po tisíce let.“*²⁰⁸

3.5. Podoby současného marockého antisemitismu

Navzdory všem iniciativám, jež Maroko a Izrael za posledních 60 let podnikly, není antisemitismus v Maroku neznámým pojmem. Historická nevole vůči vlastní židovské komunitě, jež se nezřídka projevovala formou omezování, pronásledování nebo dokonce pogromů, našla své uplatnění i po odchodu většiny marockých Židů do Izraele. Antisemitismus se uplatnil ve vztahu vůči vzniku a existenci Izraele, jakož i jeho obyvatelům marockého původu a zbytku židovské komunity v Maroku. Podobně, jako se vztahy mezi dvěma zeměmi rozvíjely v rovině politické, ekonomické a kulturní, i antisemitismus našel své místo v těchto třech oblastech.

²⁰⁷ Hoffman, R. (2017): Morocco's King Restores Original Names to Marrakech's Jewish Quarter. *Hamodia*. 17. 1. 2017 [online], [cit. 18. 1. 2017]. Dostupné z:

<http://hamodia.com/2017/01/17/moroccos-king-restores-original-names-marrakechs-jewish-quarter/>

²⁰⁸ Engelmayer, J. (2015): King of Morocco Honored for Preserving, Restoring Jewish Cemeteries. *The Algemeiner*. 25. 11. 2015 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z:

<https://www.algemeiner.com/2015/11/25/king-of-morocco-honored-for-preserving-restoring-jewish-cemeteries/>

V oblasti politické šlo o vyjádření nevole Maročanů se vznikem státu Izrael, jakož i s odchodem židovského obyvatelstva do nové domoviny. Tehdejší král Muhammad V. sionismus odsoudil, ale také apeloval na zachování klidu.²⁰⁹ Navzdory pronásledování marockých Židů a podezírání komunity z kolaborace s Francií, se v konečném důsledku marocká společnost postavila proti jejich exodu. Vínou za jejich odchod podle některých historiků nese zejména sionistická propaganda a důmyslně propracovaný systém náboru mladých Židů do sionistických buněk za účelem jejich vycvičení k vedení masové emigrace. Po sérii nešťastných rozhodnutí marocké vlády zvrátit emigraci tak opustila muslimské Maročany touha integrovat své židovské občany do nového státu.²¹⁰

S velkou nevolí přivítala marocká veřejnost aktivitu krále Hassana II. ve prospěch mírového procesu. Proti jeho snahám se postavila zejména levicová opozice, v jejíž agendě byl boj proti kolonialismu, imperialismu a sionismu. Kontakty s Izraelem byly proto pro marockého krále a jeho trůn v určitých obdobích přímo riskantní. Dokonce se objevily novinové články, jež přímo kritizovaly „*vztahy mezi Marokem a sionisty, (jež se) prohlubují pod záštitou hlavy státu...*“²¹¹

Projevy antisemitismu na politické úrovni se nevyhnuly ani době vlády krále Muhammada VI. Především tady je potřeba vzpomenout bombové útoky v roce 2003 v Casablance, jež byly namířené i na židovské cíle, a to konkrétně židovský hřbitov a komunitní budovu. Útoky si nevyžádaly žádné oběti na životech.

Dalším velice konkrétním projevem antisemitismu v oblasti politické a ekonomické byl návrh zákona ohledně kriminalizování kontaktu s Izraelem, předloženém v roce 2013. Návrh vyžadoval absolutní zamezení kontaktů dvou

²⁰⁹ *The Moroccan Sultan Appeals for Calm Among his Moslem and Jewish Subjects at the Outbreak of the First Arab-Israeli War.* In: STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab lands in modern times.* Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003. s. 314.

²¹⁰ MEZZINE, Mohamed. *Histoire de la ville de Fes de la fondation a la fin du vingtieme siecle.* Fes: Université Sidi Mohamed Ben Abdellah, 2012.

²¹¹ ABADI, s. 40.

zemí v oblasti obchodu, kultury či cestovního ruchu. Jeho schválení bylo vzhledem k osobě krále Muhammada VI. a jeho postojů nereálné, a nakonec byl návrh zamítnut. Když se návrh opět objevil v roce 2015 z iniciativy nevládního islamistického uskupení Spravedlnost a dobročinnost (*Al-^cadl wa al-ihsána*), hlavním odůvodněním bylo posílení ekonomického kontaktu mezi dvěma zeměmi. Požadavek ukončení jakýchkoliv styků s Izraelem přišel poté, co islamisté zorganizovali pochod na vyjádření podpory a solidarity s palestinským lidem, kde mimo jiné zazněly i slogany jako *Palestina svobodná země* a *Sionisté odejděte*, ale také například *Smrt Izraeli* a *Obětujeme pro tebe, Aksá, svou duši i krev*. Součástí pochodu pak bylo sbírání odpadků do plastových pytlů s izraelskou vlajkou a divadelní scénka, ve které dva muži převlečení za ortodoxní Židy sekýrkami ničí mešitu Skalního dómu, za což jsou následně popraveni.²¹²

Tato demonstrace, a především její antisemitické projevy neušly pozornosti Centra Simona Wiesenthala, jež monitoruje projevy antisemitismu na celém světě. Podle vyjádření ředitele centra pro mezinárodní vztahy jsou protižidovské a protiizraelské nálady v Maroku na vzestupu. Dokazuje to i přítomnost knih jako *Mein Kampf* nebo *Protokol sionských mudrců* na každoročním veletrhu v Casablance, jež patří mezi největší v arabském světě.²¹³

Příčinou této situace je podle marockého profesora židovských studií na univerzitě Saiss ve Fezu, Saida Gafaitiho, neznalost židovské kultury a historie spolu s neschopností rozlišovat mezi Izraelem jakožto státem a judaismem coby kulturou a náboženstvím. „*Protesty proti izraelským činům a zločinům motivovány islamisty a socialisty hrají důležitou roli v tomto nedorozumění, jelikož namísto Izraele napadají Židy. Někteří spisovatelé si propagaci a šíření židovské kultury pletou s podporou Izraele. Velkou roli tady hrají marocké školy, jež přispívají*

²¹² Sherman, E. (2015): Anti-Israel, Antisemitic Rally in Morocco Has Demonstrators Mock-Executing 'Orthodox Jews' (VIDEO). *The Algemeiner*. 26. 10. 2015 [online], [cit. 27. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.algemeiner.com/2015/10/26/anti-israel-antisemitic-rally-in-morocco-has-demonstrators-mock-executing-orthodox-jews/>

²¹³ Anti-Semitism in Morocco: A Complicated Issue. *Morocco World News*. 11. 4. 2016 [online], [cit. 20. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.morocoworldnews.com/2016/04/184021/anti-semitism-in-morocco-a-complicated-issue/>

*k nevědomosti o marocké židovské kultuře. Maročané jsou pak překvapení, když potkají marockého Žida a slyší ho mluvit marockým dialektem.*²¹⁴

Řešením podle profesora Gafaitiho je osvěta a vzdělání. Těm se věnuje řada nevládních iniciativ. Za všechny lze vzpomenout asociaci Mimuna, jež vznikla na půdě Univerzity Achavejn v Ifránu v roce 2007. Od té doby již založila pobočky na dalších univerzitách v království. V roce 2011 uspořádala konferenci na památku Židů – obětí holokaustu, během které vyslovila uznání králi Muhammadu V. za jeho snahy při záchraně marockých Židů. *New York Times* ocenil tuto iniciativu jako jedinečnou svého druhu v arabském světě. Podle asociace tisíce lidí již navštívili každoročně pořádané Marocké židovské dny a osvěta pořádaná Mimunou má za sebou značné úspěchy.²¹⁵

Boj proti antisemitismu ve smyslu nepřátelství k Židům se zdá být mnohem lépe přijímán než boj proti nepřátelství vůči Izraeli. Marocká asociace pro boj proti antisemitismu, jež byla založena berberskými aktivisty v roce 2014, si rovněž vytýčila boj proti nenávisti vůči Židům. Když se ale tři členové asociace rozhodli zúčastnit se konference pořádané Centrem Moše Dajana v Tel Avivu, média je osočila ze špehování pro Izrael. Všichni tři nakonec cestu z rodinných nebo pracovních důvodů zrušili.²¹⁶

Zajímavostí je v této souvislosti srovnání Maroka a jiných zemí blízkovýchodního regionu. Podle statistik *Antidefamation League*, jež se zabývá monitorováním a měřením míry antisemitismu ve světě, jsou Maročané přibližně stejně antisemitisticky zaměření jako obyvatelé jiných arabských zemí. Kulturní a historický vliv židovské komunity, ani politické snahy krále Hassana II. se tak nijak viditelně na veřejném mínění neodrážejí.²¹⁷

²¹⁴ BOUARCHACHENE, Wail. Anti-Semitism in Morocco: A Real Issue or Political Misunderstanding. *State-of-the-Art Feature Stories from Morocco*. [online]. 2016, 7(13), 7-10 [cit. 14. 2. 2017]. s. 8. Dostupné z: <http://www.mincom.gov.ma/landing/demo/template/wordpress/media/k2/attachments/ISIClick13-JUNE16.pdf>

²¹⁵ *Mimouna?* [online]. Ifrane: Association Mimouna ©2014. Poslední změna 23. 5. 2016 18:16 [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: <http://www.associationmimouna.org/about>

²¹⁶ Moroccans Take Up Fight Against anti-Semitism. *Haaretz*. 7. 6. 2014 [online], [cit. 2. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/jewish/news/1.597394>

²¹⁷ viz. tabulku č. 1 v příloze

Hospodářské a kulturní vztahy dvou zemí, jež spadají do oblasti veřejné diplomacie, měly a mají v případě Maroka a Izraele zajímavý a specifický vývoj. Dlouholeté ekonomické vztahy mezi těmito zeměmi jsou v současné zemi klasifikovány jako neexistující, a to především v důsledku oficiální snahy Maroka o zamezení jakékoliv normalizace jeho vztahu s Izraelem. Přesto se dostupné údaje ohledně vzájemných obchodních transakcí pohybují v milionech amerických dolarů. Zvláštní kapitolu v tomto ohledu tvoří sektor turismu, kde převládá incomingový cestovní ruch Izraelců do Maroka, především ve formě náboženských a poznávacích cest. V omezeném rozsahu cestují také Maročané do Izraele, byť se tyto cesty zaměřují na palestinskou autonomii a město Jeruzalém s jeho muslimskými svatými místy. Kulturní spojitosti dvou zemí vévodí židovství a jeho tradice na území Maroka, jež se v různých podobách pěstují dodnes i v Izraeli. Zajímavá je v této souvislosti kulturní diplomacie samotných marockých vládců, jež se projevuje pozitivním a proaktivním vztahem směrem k marockému židovství v Izraeli, ale i ve světě, a která se de facto odehrává mimo politickou rovinou vztahů se státem Izrael.

Přes všechny tyto spojitosti nelze opomenout přístup marocké populace k existenci Izraele, kde nejsou zřídka ani projevy otevřené nenávisti. Projevy antisemitismu se často vážou k událostem v Izraeli a Palestině, a reflektují na marockou solidaritu s palestinským lidem. Její projevy jsou zejména v posledních letech předmětem zájmu mezinárodních organizací, jež antisemitismus monitorují. Navzdory pozitivnímu vývoji vzájemných vztahů Maroka a Izraele tak lze konstatovat, že míra nepřátelství vůči židovství a Izraeli není v Maroku nižší, než je tomu v jiných zemích blízkovýchodního regionu.

ZÁVĚR

Předložená práce si vytýčila za svůj cíl zevrubně analyzovat postoje Maroka, jež formovaly a dosud formují jeho přístup k Izraeli. Zaměřila se přitom na rovinu historickou, politickou, jakož i rovinu veřejné diplomacie prostřednictvím hospodářských a kulturních vztahů.

Prostřednictvím chronologického výčtu nejdůležitějších historických událostí, jež poznamenaly vývoj dějin marocké židovské komunity, bylo nastíněno, že to budou právě Židé s marockým původem, jež se stanou základním kamenem tohoto vztahu. Prosperita a pronásledování formovaly židovskou komunitu po tisíciletí, a nakonec vyústily v rozhodnutí Židů odjet do nové domoviny v Izraeli. Právě tímto krokem se navázaly první kontakty mezi dvěma jinak geograficky vzdálenými zeměmi.

Politický rozbor událostí 20. století, jež výrazně ovlivnila osoba a charisma krále Hassana II., poukázal na nejdůležitější aspekty formujícího se postoje Maroka k Izraeli. Král Hassan II. tady projevil svou schopnost manipulace a arbitráže, přičemž se ale nevyhnul kritice ze strany domácí opozice, hodnotící jeho diplomatické snahy jako příliš vstřícné vůči Izraeli. Marocký monarcha přesto dokázal vybalancovat svůj smysl pro reálnou politiku s osobním pocitem zodpovědnosti, coby náboženské autority, za budoucnost města Jeruzalém, jakož i palestinského lidu. Přinejmenším zajímavé je vyústění králova celoživotního díla na sklonku 90. let, kdy přes veškeré snahy izraelské strany Maroko nakonec nepřistoupilo k vytvoření plného diplomatického vztahu. Politická analýza končí přehledem hlavních událostí, jež vztah Maroka a Izraele formovaly v posledních 18 letech od nástupu k moci krále Muhammada VI.

Vedle historické skutečnosti a politických kroků formovaly postoje Maroka k Izraeli během 20. století také vzájemné vztahy v rovině ekonomiky, cestovního ruchu a příslušnosti ke společné kultuře. Právě prostřednictvím finanční pomoci, vojenské a technologické podpory si získal Izrael své postavení tajného, ale významného spojence Maroka. Částka určující objem transakcí a obchodu na

konci 90. let napovídá, že se ekonomické vztahy dvou zemí za desetiletí dobře etablovaly.

Na poli cestovního ruchu lze rovněž pozorovat vzestup, přičemž je v tomto vztahu Maroko především příjemcem izraelských turistů. Cestovní ruch je odvětvím, jež přemostňuje ekonomický a kulturní vliv na jeho účastníky, což je velmi dobře viditelné na příkladu cest marockých Židů po stopách svých předků a k hrobům svých rabínů. Díky možnosti cest do Maroka opět poznávají a udržují při životě velice specifickou marockou židovskou kulturu, jež se navzdory četným případům otevřeného nepřátelství ze strany svých muslimských sousedů v Maroku za tisíciletí vytvořila. Svou účastí na jejím pěstování ale také přispívají k tomu, že se Maroko z ekonomických důvodů snaží její hmotný odkaz udržet při životě. Výrazným příkladem je tady přístup současného vládce Muhammada VI. a jeho iniciativ při záchraně marockého židovského odkazu tak, jak je pojmenován v současné marocké ústavě.

Navzdory propojení Maroka s Izraelem na několika úrovních se v minulosti, ale ani dnes marocké společnosti nevyhnul antisemitismus, jež se projevuje jak vůči vyznavačům judaismu, tak vůči státu Izrael, přičemž je většinová marocká společnost neschopná tyto dva termíny vnímat osobitě. Vedle kultury ovlivněné přítomností Židů, příkladu marockých monarchů svou participací na mírovém procesu a ekonomickým vztahům tak dosud lze v Maroku zažít konkrétní příklady antisemitistického chování, plynoucího především z neznalosti.

Vývoj postojů Maroka k Izraeli je zcela jistě zajímavým fenoménem z hlediska celé škály aspektů, která ho v minulosti ovlivňovala a dodnes aktivně formuje. Lze říci, že jde v historii Blízkého východu o zcela bezprecedentní příklad komplexnosti vztahu, jehož přirozený vývoj podléhá velkému množství determinantů, přičemž řada z těchto determinantů je jen těžko ovladatelná samotnými aktéry tohoto vztahu. Přesto je to vztah, jež může v mnoha ohledech být příkladem zdárné diplomacie jednotlivců na poli multilaterálních vztahů v rámci Blízkého východu, a jeho odkaz by neměl upadnout do zapomnutí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Odborné publikace

ABITBOL, Michel. *Histoire du Maroc*. Paris: Perrin, 2009.

ABITBOL, Michel. *Les Juifs d'Afrique du Nord Sous Vichy*. Paris: Maisonneuve et Larose, 1983.

ABITBOL, Michel. *The Jews of North Africa during the Second World War*. Detroit: Wayne State University Press, 1989.

BAHBOUH, Charif, FLESSING, Jiří a RACZYNSKI, Roman. *Encyklopedie islámu*. Praha: Dar Ibn Rušd, 2008.

EL-BEKRI. *Description de l'Afrique Septentrionale*. Přeložil M.G. de Slane. Paris: L'Imprimerie Impériale, 1858.

BLACK, Ian a MORRIS, Benny. *Mossad. Izraelské tajné války*. Brno: JOTA, 2011.

COHEN, Mark R. *Pod křížem a půlměsícem: Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013.

CROSS, Megan Melissa. *King Hassan II. – Messenger of Peace*. Lawrence: University of Kansas, 2007.

GILBERT, Martin. *In Ishmael's House*. New Haven: Yale University Press, 2011.

GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha: Karolinum, 2004.

KLEIN, Menachem. *Jerusalem: The Contested City*. New York: NYU Press, 2001.

LAURENT, Eric. *La mémoire d'un roi: Entretiens avec le roi Hassan II*. Paris: Plon, 1993.

LEWIS, Bernard. *The Jews of Islam*. Princeton: Princeton University Press, 1984.

LUGAN, Bernard. *Histoire du Maroc: Des origines a nos jours*. Paris: Ellipses, 2011.

MEITAL, Yoram. *Egypt's Struggle for Peace: Continuity and Change, 1967-1977*. Gainesville: University Press of Florida, 1997.

MEZZINE, Mohamed et al. *Histoire de la ville de Fes*. Fes: Université Sidi Mohamed Ben Abdallah, 2012.

- MILER, Susan G. *A History of Modern Morocco*. New York: Cambridge University Press, 2013.
- PETERKOVÁ, Jana. *Veřejná diplomacie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- REITER, Yitzhak. *Jerusalem and Its Role in Islamic Solidarity*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- ROTH, Norman ed. *Medieval Jewish Civilisation. An Encyclopedia*. New York: Routledge, 2003.
- RUKRIGLOVÁ, Dita et al. *Moše ben Majmon – Maimonides*. Praha: Academia, 2014.
- LASKIER, Michael a SIMON, Reeva S. *The Jews in the Middle East and North Africa in Modern Times*. New York: Columbia University Press, 2003.
- STEIN, Kenneth, W. *Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace*. New York: Routledge, 1999.
- STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab Lands: a History and Sourcebook*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003.
- STILLMAN, Norman A. *The Jews of Arab Lands in Modern Times*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2003.
- SORBY, Karol R. *Arabský východ (1918-1945)*. Bratislava: SAP, 2013. s.400.
- TAZI, Abdelhadi. *A Brief History of The International Relations of the Kingdom of Morocco*. Rabat: University Institute for Scientific Research, 1989.
- VANCE, Sharon. *The Martyrdom of a Moroccan Jewish Saint*. Leiden: Brill, 2011.
- VERMEREN, Pierre. *Histoire du Maroc depuis l'indépendance*. Paris: La Découverte, 2006.

Odborné články

- ABADI, Jacob. The road to the Israeli-Moroccan rapprochement. *The Journal of North African Studies* [online]. 2000, 5(1), 27-54 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13629380008718386>
- ABITBOL, Michel. Juifs maghrébins et commerce transsaharien (VIIIe- XVe siècles). *Revue française d'histoire d'outre-mer* [online]. 1979, 66(242-243), 177-193 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: http://www.persee.fr/doc/outre_0300-9513_1979_num_66_242_2187

BOUARCHACHENE, Wail. Anti-Semitism in Morocco: A Real Issue or Political Misunderstanding. *State-of-the-Art Feature Stories from Morocco*. [online]. 2016, 7(13), 7-10 [cit. 14.2.2017]. s. 8. Dostupné z: <http://www.mincom.gov.ma/landing/demo/template/wordpress/media/k2/attachments/ISIClick13-JUNE16.pdf>

BEN-LAYASHI, Samir and MUDDY-WEITZMAN, Bruce. Mythe, History and Realpolitik: Morocco and its Jewish Community. *Journal of Modern Jewish Studies* [online]. 2010, 9(1), 89-106 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/1472880903549293>

BENNISON, Amira K. a GALLEGO, Maria Ángeles. Jewish Trading in Fes on the Eve of the Almohad Conquest. *MEAH, sección Hebreo* [online]. 2007, 56(1), 33-51 [cit. 20.08.2016]. Dostupné z: <http://digital.csic.es/bitstream/10261/39129/1/Almohad.MEAH.pdf>

GOLDBERG, Harvey, E. The Mimouna and the Minority Status of Moroccan Jews. *Ethnology* [online]. 1978, 17(1), 75-87 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3773281>

HIRSCHBERG, H. Z. The Problem of the Judaized Berbers. *The Journal of African History* [online]. 1963, 4(3), 313-339 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/180026>

KOSANSKY, Oren. Tourism, Charity, and Profit: The Movement of Money in Moroccan Jewish Pilgrimage. *Cultural Anthropology* [online]. 2002, 17(3), 359-400 [cit. 14.2.2017]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3651563>

MADDY-WEITZMAN, Bruce. Israel and Morocco: A Special Relationship. *The Maghreb Review* [online]. 1996, 21(1-2), 36-48 [cit. 14.10.2016]. Dostupné z: <http://dayan.org/content/israel-and-morocco-special-relationship-maghreb-review>

Články z tisku

A Visionary a Believer in Peace. *BBC News*. 24.7.1999 [online], [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/402582.stm>

Ahren, R. (2013): Moroccan Jewish Leader: Bills to outlaw contact with Israel will fail. *Times of Israel*. 22.11.2013 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <http://www.timesofisrael.com/moroccan-jewish-leader-bills-to-outlaw-contact-with-israel-will-fail/>

Anti-Semitism in Morocco: A Complicated Issue. *Morocco World News*. 11.4.2016 [online], [cit. 20.2.2017]. Dostupné z: <https://www.moroccoworldnews.com/2016/04/184021/anti-semitism-in-morocco-a-complicated-issue/>

Barkat, A. (2005): Katsav Invites Moroccan King Mohammed VI. to Visit Israel. *Haaretz*. 2.11. 2005 [online], [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/news/katsav-invites-moroccan-king-mohammed-vi-to-visit-israel-1.173024>

Bin-Nun, Y. (2007): Lady Luck. *Haaretz*. 8.4.2007 [online], [cit. 1.2.2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/israel-news/lady-luck-1.217597>

El Houssaine, N. (2014): Thousands of Moroccan Tourists visited Israel since 2009: Report. *Morocco World News*. 18.11.2014 [online], [cit. 26.2.2017]. Dostupné z: <http://www.morocoworldnews.com/2014/11/144471/thousands-of-moroccan-tourists-visited-israel-since-2009-report/>

Engelmayer, J. (2015): King of Morocco Honored for Preserving, Restoring Jewish Cemeteries. *The Algemeiner*. 25.11.2015 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <https://www.algemeiner.com/2015/11/25/king-of-morocco-honored-for-preserving-restoring-jewish-cemeteries/>

Hoffman, R. (2017). Morocco's King Restores Original Names to Marrakech's Jewish Quarter. *Hamodia*. 17.1.2017 [online], [cit. 18.1.2017]. Dostupné z: <http://hamodia.com/2017/01/17/moroccos-king-restores-original-names-marrakechs-jewish-quarter/>

Kareem, A. (2016): July 27, 1986: King Hassan II. quits League post. *Gulf News*. 26.7. 2016 [online], [cit. 3.3.2017]. Dostupné z: <http://gulfnews.com/opinion/today-in-history/july-27-1986-king-hassan-ii-quits-league-post-1.1868781>

King Mohammed VI Convenes al-Quds Committee Meeting in Support of Middle East Peace Process. *PRNewswire*. 16.1. 2014 [online], [cit. 3.3.2017]. Dostupné z: <http://www.prnewswire.com/news-releases/king-mohammed-vi-convenes-al-quds-committee-meeting-in-support-of-middle-east-peace-process-240624601.html>

Kordova, S. (2013): Word of the Day Mimouna. *Haaretz*. 2.4.2013 [online], [cit. 2.2.2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/jewish/features/word-of-the-day-mimouna.premium-1.512976>

Lahsini, C. (2017): Flights Between Morocco and Israel to Resume. *Morocco World News*. 2.2.2017 [online], [cit. 2.2.2017]. Dostupné z: <https://www.morocoworldnews.com/2017/02/207291/flights-morocco-israel-resume/>

Melhem, A. (2015): Arabs divided on visiting Jerusalem. *Al Monitor*. 12.6.2015 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/06/arab-muslim-visit-jerusalem-palestine-normalization-israel.html>

Moroccan minister denies trade relations with Israel. *Middle East Monitor*. 29.6.2016 [online], [cit. 3.3.2017]. Dostupné z:

<https://www.middleeastmonitor.com/20160629-moroccan-minister-denies-trade-relations-with-israel/>

Moroccans Take Up Fight Against anti-Semitism. *Haaretz*. 7.6.2014 [online], [cit. 2.2.2017]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/jewish/news/1.597394>

Morocco Suspends Radio Service to Israel; Follows Arab League Policy. *Jewish Telegraphic Agency*. 18.8. 1960 [online], [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: <http://www.jta.org/1960/08/18/archive/morocco-suspends-radio-service-to-israel-follows-arab-league-policy>

Sadeh, D. (2009): Moroccans fume over Israeli travel alert. *Ynetnews*. 19.8.2009 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3763433,00.html>

Sherman, E. (2015): Anti-Israel, Antisemitic Rally in Morocco Has Demonstrators Mock-Executing 'Orthodox Jews' (VIDEO). *The Algemeiner*. 26.10.2015 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <https://www.algemeiner.com/2015/10/26/anti-israel-antisemitic-rally-in-morocco-has-demonstrators-mock-executing-orthodox-jews/>

Shimon Pérès s'est déguisé en femme lors d'une visite au Maroc. *Zaman – Maroc d'hier et d'aujourd'hui*, 9.2.2016 [online], [cit. 20.2.2016]. Dostupné z: <http://zamane.ma/fr/shimon-peres-sest-deguise-en-femme-lors-dune-visite-au-maroc/>

Tasketin, F. (2015): Turkish Pilgrims to Jerusalem Face Backlash. *Al Monitor*. 25.4.2015 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/04/startling-reaction-to-turks-on-umrah-pilgrimage-to-jerusalem.html>

Thorne, J. (2010): Morocco's king refuses to meet Israeli President. *The National*. 19.10. 2010 [online], [cit. 3.3.2017]. Dostupné z: <http://www.thenational.ae/news/world/moroccos-king-refuses-to-meet-israeli-president>

Udasin, S. (2013): First-Ever Moroccan Etrogs Arrive. *The Jerusalem Post*. 12.9.2013 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: <http://www.jpost.com/Enviro-Tech/First-ever-Moroccan-etrogs-arrive-326040>

Dokumenty

Address to the Moroccan People by King Hassan II., 24. July 1986. Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 14.2.2017 11:34 [cit. 15.2.2017]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook7/pages/178%20address%20to%20the%20moroccan%20people%20by%20king%20hassan.aspx>

Azharot masa: Dagšim likrot chagej tišri 2016. [online]. Jerusalem: Prime Minister's Office National Security Council, ©2005. Poslední změna 27.09.2016 13:27 [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: <http://www.nsc.gov.il/he/Travel-Warnings/Pages/tishrei.aspx>

Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel. [online]. Jerusalem: The Knesset, ©2009. Poslední změna 27.09.2009 14:17 [cit. 17.1.2017]. Dostupné z: https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm

Dayan-Tuhami Meeting on September 16, 1977. The Institute for Intelligence and Special Operations (16 September 1977). [online]. Atlanta: Center for Israel Education, ©2016. Poslední změna 13.2.2017 15:00 [cit. 20.1.2017]. Dostupné z: <https://israeled.org/resources/documents/dayan-tuhami-meeting-minutes-institute-intelligence-special-operations/>

Final Declaration. Third Extraordinary Session of the Islamic Conference in Fez, Kingdom of Morocco, 18-20 September 1980. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14.2.2017 10:54 [cit. 15.2.2017]. Dostupné z: <http://ww1.oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/frmex3.htm>

Israeli PM Rabin's Statement at the Casablanca MENA Economic Summit - English (1994). [online]. Jerusalem: The Israeli-Palestinian Conflict: An Interactive Database, ©2015 Poslední změna 4.3.2016 11:14 [cit. 1.3.2017]. Dostupné z: http://content.ecf.org.il/files/M00799_CasablancaMENASummit1994RabinSpeechEnglish.pdf

Jews by Country of Origin and Age. Statistical Abstract of Israel 2009 – No. 60 Subject 2. No. of Table 24. [online]. Jerusalem: Central Bureau of Statistics, ©2002. Poslední změna 27.1.2017 14:27 [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st02_24x&CYear=2009

Joint Statement Following Meeting Between King Hassan II of Morocco, Israeli Foreign Minister Shimon Peres and PLO Chairman Yasser Arafat 28 May 95. [online]. Jerusalem: Israel Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 23.10.2015 13:27 [cit. 5.3.2017]. Dostupné z: <https://israelforeignaffairs.com/2015/10/joint-statement-king-hassan-ii-of-morocco-fm-peres-plo-chairman-arafat-28-may-95/>

Middle East Peace Conference – List of Participants 30 Oct. 91. [online]. Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 27.09.2016 13:27 [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/MFADocuments/Pages/MIDDLE%20EAST%20%20PEACE%20CONFERENCE%20-%20LIST%20OF%20PARTICIPAN.aspx>

Mimouna? [online]. Ifrane: Association Mimouna ©2014. Poslední změna 23.5.2016 18:16 [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: <http://www.associationmimouna.org/about>

Morocco's Constitution of 2011. [online]. Chicago: Constitute Project©2012. Poslední změna 23.5.2017 16:13 [cit. 29.1.2017]. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011.pdf?lang=en

Monde Arabe – Relations bilatérales. Palestine. [online]. Rabat: Ministère des Affaires Etrangères et de la Coopération, Royaume du Maroc ©2011. Poslední změna 17.12.2016 11:22 [cit. 28.1.2017]. Dostupné z: <https://www.diplomatie.ma/Politique%C3%A9trang%C3%A8re/MondeArabe/Relationsbilaterales/tabid/173/vw/1/ItemID/268/language/en-US/Default.aspx>

Our representative's report of the meeting between Hassan-Tuhami-Dayan. Meeting Between Hassan-Tuhami-Dayan The Institute for Intelligence and Special Operations (6 December 1977). [online]. Atlanta: Center for Israel Education, ©2016. Poslední změna 13.2.2017 15:00 [cit. 20.1.2017]. Dostupné z: <https://israeled.org/resources/documents/hassan-tuhami-dayan-meeting-minutes-institute-intelligence-special-operations/>

Standing Committees: Bayt Mal al Quds Committee. [online]. Jeddah: Organisation of Islamic Cooperation, ©2017. Poslední změna 14.2.2017 10:54 [cit. 15.2.2017]. Dostupné z: http://www.oic-oci.org/page/?p_id=172&p_ref=58&lan=en

Statistiques sur le tourisme au Maroc. Pour le mois de Decembre 2015. [online]. Casablanca: Observatoire du Tourisme, ©2014. Poslední změna 17.01.2017 11:23 [cit. 27.1.2017]. Dostupné z: http://www.tourisme.gov.ma/sites/default/files/Referentiel/tbn/tbnat-12-15_0_0.pdf

Stoller, K.R. (2013): Moroccan Law Proposal suggests punishing contacts with Israel and Israelis with two to five years of imprisonment. *International Institute for Education and Research on Antisemitism*. 20.11.2013 [online], [cit. 27.2.2017]. Dostupné z: http://iibsa.org/cms/wp-content/uploads/2013/11/Stoller_2013_Morocco_Law-Proposal-to-punish-contacts-with-Israelis_Anti-normalisation.pdf

Tourist Visa Table. [online]. Jerusalem: The Israel Ministry of Foreign Affairs, ©2013. Poslední změna 14.2.2017 11:34 [cit. 15.2.2017]. Dostupné z: <http://mfa.gov.il/MFA/ConsularServices/Documents/VisaRequirements-Tourists.pdf>

Encyklopedie

BEARMAN, P (ed). *The Encyclopaedia of Islam, new edition*. 5th ed. Leiden: Brill, 2003, xii, Volume I.

CORCOS, David, SAADOUN, Haim a COHEN, Hayyim J. Fez. *Encyclopaedia Judaica* [online]. Detroit: Gale Virtual Reference Library (GVRL), 2007, 2(7), 6-8 [cit. 05.04.2015]. Dostupné z:

<http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX2587506432&v=2.1&u=imcpl111&it=r&p=GVRL&sw=w&asid=d0fd6db630cb84e5d61ee49cfde18b06>

LASKIER, Michael M. Almohads. *Encyclopaedia Judaica* [online]. Detroit: Gale Virtual Reference Library (GVRL), 2007, 2(1), 681-682 [cit. 20.08.2016]. Dostupné z:

<http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX2587500857&v=2.1&u=imcpl111&it=r&p=GVRL&sw=w&asid=88041966283843fdb50141937a96745>

PŘÍLOHY

Obr. 1 Židovský
milláh v Marrákeši

(Foto: Katarína
Maruškinová,
květen 2013)

Obr. 2 Suka na
nádvoří
synagogy
Lazama
v Marrákeši

(Foto: Katarína
Maruškinová,
září 2013)

Obr. 3 Průčelí
domu se
židovskou
hvězdou, As-
Savíra

(Foto: Katarína
Maruškinová,
duben 2014)

Obr. 4 Parochet
v synagoze Ben
Danan ve Fezu

(Foto: Katarína
Maruškinová,
září 2013)

Obr. 5 Domy v
milláhu ve
Fezu

(Foto: Katarína
Maruškinová,
září 2013)

Obr. 6 Interiér
synagogy Ben
Danan ve Fezu

(Foto: Katarína
Maruškinová, září
2013)

Obr. 7 nalevo Šimon Peres v paruce během návštěvy Maroka (Zdroj: <http://cdn.i24news.tv/upload/image/4e6ad9f71dcb47da8f16c9bb9cbbc27865575ddb.jpg>)

Obr. 8 napravo Král Hassan II. a Šimon Peres v roce 1986 (Zdroj: <http://www.pictaram.com/tag/nidalalahmadieh>)

Obr. 9 Hassan II. během setkání se Šimonem Peresem v roce 1986 (Zdroj: <http://widgets.weforum.org/history/assets/images/content/1994/2.jpg>)

Obr. 10 Náměstí v izraelském městě Kiryat Ekron pojmenováno podle marockého krále (Zdroj: <http://washdiplomat.com/PouchArticle/cms/images/120315/moroccoinside3.jpg>)

Obr. 11 Izraelská poštovní známka vydaná po smrti marockého krále Hassana II. (Zdroj: <http://www.afrik.com/IMG/arton29038.jpg>)

Míra antisemitismu v Maroku ve srovnání s jednotlivými zeměmi v Severní Africe, Španělskem a celým regionem MENA

Tabulka č. 1 Procentuální srovnání počtu osob, jež odpověděli „pravděpodobně je to pravda“ ve vybraných otázkách:

Otázka č. 1 Židé jsou více loajální Izraeli než zemi, ve které žijí

Otázka č. 2 Židé mají za to, že jsou lepší, než ostatní lidé

Otázka č. 3 Židé jsou odpovědní za většinu světových konfliktů

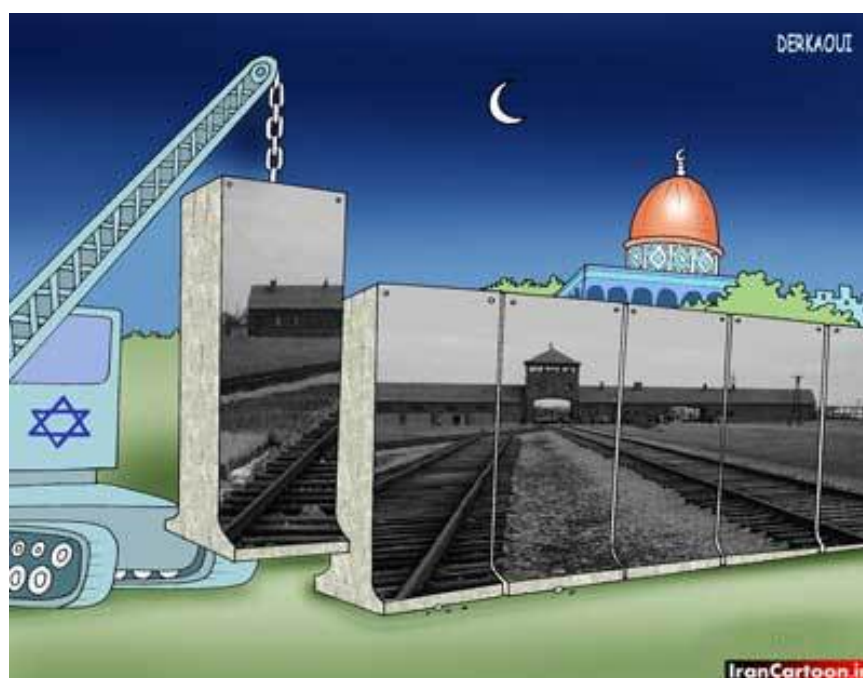
Otázka č. 4 Lidé nenávidí Židy kvůli tomu, jak se Židé chovají

Země	Otázka č. 1 (v %)	Otázka č. 2 (v %)	Otázka č. 3 (v %)	Otázka č. 4 (v %)
Maroko	76	66	66	78
Španělsko	59	23	11	23
Libye	86	68	73	86
Alžírsko	77	68	79	88
Tunisko	76	74	75	78
Egypt	78	66	66	81
Region MENA	74	65	65	75

(Zdroj: Anti Defamation League, <http://global100.adl.org/#compare>)

Obr. 12 „Poprava Židů“. Představení během demonstrace na podporu Gazy v roce 2015 v Rabatu (Zdroj: <http://www.theyeshivaworld.com/wp-content/uploads/2015/10/mor.jpg>)

Obr. 13 Vítězná karikatura soutěže „International Holocaust Cartoon Competition“ v roce 2006 v Íránu. Autorem je Maročan Abdellah Derkaoui (Zdroj: <http://vitalperspective.typepad.com/.shared/image.html?/photos/uncategorized/001derkaouiabdellahmorroc.jpg>)

RESUMÉ

The thesis is focused on the development of the attitude of Moroccan monarchy towards the State of Israel since its establishment in 1948. It is divided into three main parts according to the nature of determinants which shaped the Moroccan attitude.

The first part of the thesis deals with the historic determinants of Moroccan-Israeli relationship. It introduces history of Jewish presence in Morocco, from the advent of Jews in the Antiquity, throughout the Middle Ages until the dawn of the Modern Age. It focuses primarily on the relationship of the two communities, the Moslem and the Jewish one, while examining the attitudes of the individual important Muslim rulers on their Jewish subjects. It concludes with the description of the main events of the end of the 19. century and the rule of the present Moroccan dynasty, the Alawites.

The second part of the thesis can be considered the main one – it deals with the political aspects of the emerging Moroccan-Israeli relationship from the time of establishment of Israel and independence of Morocco up to the 21. century. Its main focus is on the person of the king Hassan II. who ruled over Morocco for 38 years and who was an active participant in the Peace Process in the Middle East. Through his personal initiative, not always well received by his own subjects, he brought Morocco to the verge of establishment of direct and official diplomatic relationships with Israel. However, the official ties were, after all, never established due to various internal, as well as external factors. His successor, Muhammad VI. has continued to strain the mutual communication which he conditions on Israel's re-entrance in the Peace Talks with Palestinian Authority.

Cultural and economic determinants of the Moroccan attitudes towards the State of Israel is the subject of the last chapter of the thesis. It deals with the communication and cooperation of the two countries in the field of economic cooperation, tourism as well as cultural initiatives. This chapter is, at its very end, also devoted to the notion of Moroccan present-day anti-Semitism and lists its most rampant examples.